

en

LAMBDA NORDICA 3–4 2018

**new nordic
queer research**

REDAKTION/EDITORS: JENNY BJÖRKLUND, ULRIKA DAHL

Copyright © 2019 Föreningen/Association Lambda Nordica

Omslag/Cover Maria Miesenberger, Figur på tak, Konsthallen Artipelag, Gustavsberg, Sverige/Maria Miesenberger, Figure on a Roof, Art Museum Artipelag, Gustavsberg, Sweden (foto/photo Bengt Oberger, källa/source Wikipedia)

Omslag och grafisk form/Cover and layout Oskar Degard

Tryckt hos/Printed by Exaktaprinting AB, Malmö 2019

ISSN 1100-2573 (Print)

ISSN 2001-7286 (Online)

E-postadress/E-mail address info@lambdanordica.org

Postadress/Postal address

lambda nordica
Uppsala universitet
Centrum för genusvetenskap
Box 527
751 20 Uppsala
Sweden

Kontakta redaktionen/Contact the editors red@lambdanordica.org

Medlemsavgift för 2019 (inklusive den tryckta upplagan) 275 SEK Sverige, 375 SEK utrikes

Membership fee for 2019 (including the printed edition) 275 SEK Sweden, 375 SEK international

Prenumerationspris för 2019 650 SEK Sverige, 750 SEK utrikes

Subscription fee for 2019 650 SEK Sweden, 750 SEK for international

Lösnummerpriser

79 SEK för enkelnummer och 149 SEK för dubbelnummer

Prices single copies

79 SEK for single issues and 149 SEK for double issues

lambda nordica har ingått ett elektroniskt licensavtal med EBSCO Information Services.

Hela tidskriften finns i fulltextversionen av EBSCO:s databas *LGBT Life*™.

lambda nordica has entered into an electronic licensing relationship with EBSCO

Information Services. The full text of the journal is found on EBSCO's *LGBT Life*™ with Full Text database.

ANSVARIG UTGIVARE: ULRIKA DAHL

INNEHÅLL/CONTENT LAMBDA NORDICA NR 3–4 2018

REDAKTIONENS FÖRORD/EDITORIAL

- 7 WHAT'S QUEER AND NEW IN APOCALYPTIC TIMES

ARTIKLAR/ARTICLES

- 21 DENIZ AKIN
Discursive Construction of Genuine LGBT Refugees
- 47 LENA SOTEVIK
Framtidsfantasier: Kampen om barnets bästa
- 73 SARA LITZÉN
Wilful Girliness: Interrogating Dis-Empowered Girliness through Qualitative Interviews
- 95 ALEXIS RANCKEN
Närhetens semantik: Strategier för personreferens i icke-normenliga förhållanden och familjer
- 122 MALTE BREIDING HANSEN
Sexual Orientation and Gender Identity Rights Lost in Translation?: Analyzing the UN Member State Disputes on International Human Rights Recognition for Sexual and Gender Minorities

ESSÄ/ESSAY

- 149 SARA LINDQUIST
Hen och jag: Olika nivåer av intimitet

WE'RE HERE

- 157 TIINA ROSENBERG
Exit: Höger: Att tala *med* högerpopulister är att tala *som* högerpopulister

RECENSIONER/REVIEWS

- 181 ULRIKA DAHL
Same Technology, Different Policies: Feminist Perspectives on Assisted Reproduction in a Global Market Place: Merete Lie and Nina Lykke (eds.), *Assisted Reproduction across Borders: Feminist Perspectives on Normalizations, Disruptions and Transmissions*
- 187 BO G. EKELOUND
Michelle Cliff's Art of Subversion: Kaisa Ilmonen, *Queer Rebellion in the Novels of Michelle Cliff: Intersectionality and Sexual Modernity*
- 192 KRISTINA FJELKESTAM
Translitteraturhistorien i belysning: Sam Holmqvist, *Transformationer: 1800-talets svenska translitteratur genom Lasse-Maja, C. J. L. Almqvist och Aurora Ljungstedt*
- 196 PATRIK STEORN
Queer brittisk konst: Passionerade konstnärsliv och kraftfulla föremål: Tate Britain och Clare Barlow (red.), *Queer British Art 1861–1967*
- 200 DAVID THORSÉN
Hiv-blivandets känslolandskap: Desireé Ljungcrantz, *Skrubbsår: En berättelse om hur hiv föreställs och erfars i samtida Sverige*

LAMBDA NORDICA INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Fanny Ambjörnsson	Lena Martinsson
Kale Bantigue Fajardo	Ulla Manns
Agnes Bolsø	Lena Nilsson Schönnesson
Christopher Breu	Tom Olsson
Kath Browne	Rita Paqvalen
Mathias Danbolt	John Potvin
Tim Dean	Tiina Rosenberg
Lisa Downing	Jens Rydström
Lisa Duggan	Roísín Ryan-Flood
Elisabeth L. Engebretsen	Antu Sorainen
Mark Graham	Jenny Sundén
Judith "Jack" Halberstam	Lisbeth Stenberg
Dag Heede	Patrik Steorn
Harri Kalha	Ingeborg Svensson
Anu Koivunen	Annamari Vänskä
Pia Laskar	Ann Werner
Lena Lennerhed	Jami Weinstein
Reina Lewis	Jan Wickman
Marianne Liljeström	Elizabeth Wilson
Ann-Sofie Lönngren	

What's Queer and New in Apocalyptic Times

Queer of color critique offers a different perspective on mess. It proposes not so much a way out, but rather a survival guide in wading through the neoliberal mess. (Manalansan 2018, 1288)

What was the open question Muñoz left us with? It was this: What if the “queer” in queer theory were temporarily bracketed in order to examine everything that gathered under its sign and everything that remained beyond its purview? (Halberstam and Nyong'o 2018, 453)

THIS ISSUE OF *lambda nordica* began from a familiar framing in these times: What is “new” in queer studies? As editors, we eagerly awaited submissions in the form of surprising, interesting, bold, and new research from queer scholars. The present issue, as long and late in its making as the Swedish government, is the outcome and it presents a number of emerging scholars and topics that are being pursued in PhD theses and postdoctoral projects in a range of disciplines, as well as reflections on new queer art. In this editorial, we want to briefly reflect on the past year and on what we, with José Esteban Muñoz’ words above, might call the “mess we are in” tells us about queer studies and the politics of newness. Do we need to bracket queer in order to let queer do new work?

One new theme in queer studies is of course the increasingly heightened debate and anxiety around open access and the ranking of journals. While nobody seems to know what the future of journal publishing will be when the big commercial publishers can no longer rely on selling our work to readers, everyone seems anxious about pressures to be productive and useful. Scholars are increasingly encouraged to publish early and article writing is a skill that most are expected to master quite early in a scholarly career. While this is an important skill, journal editors often talk about how the pressure to publish has led to a substantial increase in submissions and a tendency to submit premature and underdeveloped ideas.

Curiously, in the past year, *lambda nordica* has had a noticeable decline in submissions to the journal. We have pondered possible explanations for this shift. Of course, as a small journal, struggling to some extent with the new political economy of publishing and the importance of ranking, inclusion in databases and citations, not to mention the need for social media presence, we know we are up against giants, and as they say on airlines, we do realize that our authors have a range of choices. Sometimes prospective authors tell us that their institutions do not allow publication in anything but high-ranking journal, or that institutions are rewarded according to such a system. As a queer journal that has been at the forefront of the positive dimensions of open access, namely the democratization of knowledge, we continue to imagine a future of the journal where we provide a space for emerging and established authors both to present new directions and to stay with the trouble of all that remains unsolved.

Another question is the state of funded research on queer related topics. Scrolling through the fall's announcements from Nordic research funders, one notices a handful of projects on queer topics. One is our editorial board member Jens Rydström's new project, "A Nordic Queer Revolution: Formations of Homophile, Queer, and Trans Activism in Denmark, Norway, and Sweden, 1948–2017," involving several other researchers from Norway and Sweden, which aims to take stock of the shifting nature of queer movements in the Nordic region. Another im-

portant Nordic project is editorial board member Elisabeth Engebretsen's NOP-HS workshop *Transforming Identities*, which is taking stock of the phenomenon known as identity politics. We look forward to learning from these and other projects and from the growing number of PhD theses that explore new subjects. Scholars who have been long in the field might find the possibility of exploring queer themes in one's thesis, itself a relatively new phenomenon. An upcoming regional event for queer scholars in the Stockholm area has attracted over thirty interested researchers, which indicates the continued need for scholarly gatherings and collaborations. In this issue, articles by several emerging scholars point to the continued interest in everyday politics of language and kin-making, as well as of finding ways to navigate new forms of gender in digital worlds, domestic practices, and pre-schools.

The Queer Politics of Newness

Shifting our approach to the theme of this issue, let us briefly consider what it means to ask about what is new in times deeply formed by political resistance to ideas of renewal and recycling. Clearly, the very imperative toward newness, like the pressures to publish, is indicative of the accelerated speed and pressures of neoliberal academia, where we are all encouraged to think in terms of impact factor and ranking, productivity and branding. Queer theory and research is arguably fairly institutionalized at this stage, at least in Nordic gender research. We have introductory books, historiographies and genealogies, and our research is increasingly taught and used, at least in some areas of academia. What kinds of new questions are being asked in such circumstances? What new areas of research are being developed in an era of expanding rights, recognitions, and visibilities?

It seems to us that even if there is nothing radically "new" in queer studies, the present points to a number of topics that are worthy of new – and renewed – attention. Looking back from this side of the new year, it is clear that 2018 was a year when issues related to gender and sexuality once again took center stage in national, regional, and international politics in a range of ways. We saw the closing down of gender stud-

ies programs in Hungary and growing attacks on scholars and research that has critical perspectives on gender and sexuality around Europe and the world. We witnessed the election of an extremely neoliberal and many would say, fascist-leaning president in Brazil, whose political platform centrally pivots around “stopping gender ideology” and explicit anti-LGBTQ agenda. We watched as the US president continued to be immune to criticism of both his sexual harassment and his temper tantrums around his beloved wall to Mexico, but who also attempted to put a stop to all progressive trans politics with arguments such as that sex should be defined as “immutable biological traits identifiable by or before birth” (Green et al. 2018). In Sweden we went through months of awaiting a new government, got a budget which reminded us that the majority of Swedes (58%) voted for the alliance parties and the Sweden Democrats, and among its many devastating effects on culture, public space, and equality were the explicit aim to shut down the national agency for gender equality. We experienced a growing number of attacks on gender studies scholars and units, including a bomb threat to the national secretariat for gender research. If we needed any “proof” that the fantasy of progress is just that, a fantasy, well, now we have it. We are back in the streets defending sexual, gender, and reproductive rights in their most basic democratic form. In these seemingly apocalyptic times, the themes and questions explored in queer studies are in other words under threats from powerful, conservative, anti-democratic forces. This includes the foundational idea for the field, namely that gender and sexual orientation are not given, static or universal, but rather, like categorizations such as “normal” and “deviant,” effects of historical, institutional, and discursive power relations. Currently powerful forces seek to reinstate binary complimentary gender as natural and necessary for the reproduction of society and culture.

The number of new networks, projects, and symposia have been built to address these questions in recent times suggests renewed interest and urgency. Throughout the past year and into the current, the number of both public lectures and scholarly outputs around questions of austerity, neoliberalism, growing fascism and anti-democratic movements has

grown, along with workshops and conferences organized to address the attacks on gender studies, gender and sexual politics, and the growing anti-democratic trends. It is clear that we need conceptual innovation and new approaches to these topics. An innovative approach is that of one of our international editorial board members, professor Kath Browne at Maynooth University in Ireland, who has received a prestigious consolidator grant from the European Research Council for a project entitled *Opposing Sexual and Gender Rights and Equalities: Transforming Everyday Spaces* (Maynooth University 2018). The project extends Browne's long standing work on LGBTQ livelihoods and resistance to LGBTQ rights and in particular, what happens to those who feel that they lose something when LGBTQ people gain increasing rights to marriage, and family and gender recognition. This timely and urgent international project will continue to develop the concept "heteroactivism," and aims to develop new methods for dialogue between groups who typically understand one another as "enemies." Browne's project aims to develop new approaches and boldly, also to provide new solutions.

These major shifts are clearly global in nature and this means we must address questions of gender and sexuality through global frameworks. Last year, one of our sister journals, *Sexualities* celebrated its 20th anniversary. Indeed, in his retrospective founding editor reflections, Ken Plummer (2018) comments on the degree to which *apocalyptic thinking* now shapes all of us and the fields we are in. If the AIDS epidemic tied homosexuality to death, recent decades have increasingly tied some of its wealthier and healthier elements to life and futurity. Indeed, beyond its depressing gender and sexual politics, 2018 was a year when both regionally and globally, it became hard to deny the sense of looming environmental and economic catastrophe, even if world leaders continue to deny it. In addition to new fear waves around (nuclear) war, continued migration and extinction of all kinds of life forms, and of an end to the anthropocene as we have come to know it, this particular temporality radically alters understandings of both futurities and pasts.

Plummer (2018, 1208) notes that in the past decades, critical studies of sexualities have truly begun to take on "global sexual, intimate and

political complexities.” Coupled with this is another new phenomenon; namely the growing digitalization and mediation of all forms of social life, including intimacy, reproduction, and democracy, which have radically changed both how we understand and how we research these very phenomena. As they get increasingly entangled in the continuous commodification and marketization of sexuality, we now witness both growing inequalities *and* a heightened emphasis on the fantasy of choice that obscures the significance and specificity of growing rates of precarity and marginalization, Plummer argues. Growing numbers of refugees, along with increasing rates of terrorism and violence, including by the liberal state against many of its subjects along with growing waves of populism and right-wing fundamentalism also challenge the imagined democratization and rise of LGBTQ rights. It is clear that questions of gender and sexuality remain at the heart of nation state politics, and as futurity is an increasingly uncertain idea, we urgently need more research on these topics. It remains to be seen if funding is diminishing on these topics or if what we need are projects that strongly bring to the fore their urgency for a range of crucial political topics, including environmental studies, migration, reproduction, and democracy.

It seems to us editors that in the world writ large and certainly in the Nordic region, questions of migration, asylum and “integration” as white-dominated heterosexual society tends to describe that process of “assimilation” into normative societal structures remains a crucial and urgent topic, one that in this issue is taken up by Deniz Akin to discuss the discourse around “authentic” LGBTQ refugees in the context of Norway. It remains to be seen what will happen with homonationalist politics in times of extreme right-wing conservatism; will commitments to the white nation render non-heterosexual citizens acceptable? What we clearly need, in times of growing racism and renewed efforts to rebuild the nation and with it the heterosexual family, is equal attention to how race, in both past and present conceptualizations, continue to shape our bodily and reproductive abilities, our citizenship, our chances at getting education, housing and work, or sexed and gendered “identities.” And it goes without saying, at least to some of us, that we certainly

need to renew our attention to and theorization of whiteness as “norm” in LGBTQ politics and research, as well as in society, in the same way we continue to analyze how heterosexuality as a norm shapes both gendered and sexual livelihoods and futurities and the theorization thereof.

Given the rise of attacks on both activism and scholarship dedicated to sexual, gender, and reproductive rights, we must continue paying attention to the effects of a near-global form of neoliberal economics. In particular, it seems to us that here in the Nordic region, we need to attend to how the very neoliberal project that helped facilitate gay rights, pink money, increasingly commodified and commercial Pride events and a rise of popular culture based in identity politics, has also given rise to homonationalism (Sörberg 2017) and even worse, authoritarian-minded leaders who win elections on agendas that are explicitly against sexual and gender rights. It is undeniable that neoliberalism is an economic system that has made the stratification of anything we might call an “LGBTQ community” more visible and acute. While some LGBTQ subjects now enjoy recognition and reproductive futurities at high costs via the transnational fertility market, others die in the streets by their own hands or just as frequently at the hands of fascists, racists, and homophobes, not to mention by the police state.

It may be the urgency of current concerns on a level of planetary extinction, the growing force of systemic racism and many other factors, that have led to many queer scholars turning to different projects and other kinds of questions than those reducible to LGBTQ. A new trend we have picked up on in the last years is the turn to projects on reparation and the human, to biopolitics and reproduction, and to queer ecologies. Perhaps it is time to once again go off the beaten track, even to do as Jack Halberstam, together with fellow bully blogger Tavia Nyong’o (2018) have recently done – turn to theories of the wild. Their introduction to a recent special issue on the topic, immediately points to links to queer insofar as wildness “names, while rendering partially opaque, what hegemonic systems would interdict or push to the margins” (Halberstam and Nyong’o 2018, 453). Drawing on, among others, the utopian thinking of the late José Esteban Muñoz, they argue:

Wild theory subscribes to an understanding of the political that is not coextensive with our fucked-up political present, but nor does it appeal to an idealized anarchism of the past. (Halberstam and Nyong'o 2018, 459)

Animating the desire to revisit the wild is the strong intersectional trajectories of recent queer theorizing and the refusal to limit queer politics and imaginaries to the national framework. In the aforementioned recent retrospective of *Sexualities*, a number of brief entries on themes in the field are also offered, and US queer anthropologist Martin Manalansan (2018) writes of “queer of color critique,” a term often attributed to Roderick Ferguson (2004) whose crucial critiques of race, gender, and sexuality as shaped by cultural, economic, and epistemological formations introduced a new mode of discourse. Among the many important points made in this brief text and on a topic that we are yet to see extensively developed within the Nordic region, Manalansan (2018) points to how queer of color critique has centrally shown the entangled nature of queerness and the normative in everyday spaces and lived realities. The too often rehearsed dichotomy between queer and straight, deviance and norm hides rather than illuminates the messiness of everyday life, Manalansan contends. Queer of color critique, he writes, offers not so much a way out as a survival guide for managing the neoliberal mess we are in (Manalansan 2018, 1288). In a way, this strand of research engages with the growing tradition of scholarship of hope, where hope itself is not located in religious ideas of divine intervention, but more becomes a mode of staying with the trouble of the world we have inherited.

This Issue

It is clear that queer remains a fluid and dynamic concept that does a lot of different work. We are pleased to finally offer you this double issue, which presents a range of promising new scholarship by emerging scholars. First out is Deniz Akin, one of few queer scholars in the Nordic region writing on LGBTQ questions of migration, race, and asylum, discusses how a genuine LGBT refugee subject is constructed in Norway through legal, political, and cultural discourses. Using queer theory

and empirical data from her PhD thesis, Akin argues that the genuine LGBT refugee subject is discursively constructed as someone who is willing to be publicly visible, vulnerable and not threatening to the host society. The truth about what a genuine LGBT refugee subject looks like is established beforehand, and the asylum seekers are forced to display recognizable accounts of genuine refugee status in order to get asylum. This article raises a range of questions about who the subject of LGBTQ politics and research is and how the normative frames of secular, national whiteness shape marginalized livelihoods in globalized times.

Lena Sotevik, another emerging scholar, studies queerness in relation to ideas of children and childhood. Her article is based on two case studies: a focus group interview with pre-school teachers working at a LGBTQ-certified pre-school and social media responses to the introduction of lesbian characters in the children's comic *Bamse*. Sotevik shows how queerness is viewed as desirable in both these contexts, but at the same time, heterosexuality passes by unnoticed while queerness is seen as something remarkable. For us this raises questions around the (im)possibility of assimilation, the contradictions of the simultaneous elevation of the queerly different and the fatigue that comes from coming up against invisible norms.

Through interviews, Sara Litzén has researched interest and investments in girliness, feminism, and fashion. Her article centers on "willful girliness," a concept she launches by drawing on Sara Ahmed and an extensive (Nordic) tradition of girlhood studies to analyze a particular kind of girliness that is linked to consciousness and feminism, and that her interviewees invest in. Litzén insightfully argues that willful girliness has to be understood as a historical construction, a kind of "doing," rather than a personal quality located in an individual, and that the concept has to stay open to be able to include new forms of girliness. This article not only contributes to further understandings of femininity in neoliberal and digitalized times, it illuminates the strength of a discourse that understands individual femininity as a resource. Whether this willfulness is wild or complicit with neoliberal logics remains to be investigated.

In a quantitative, questionnaire-based study, Alexis Rancken explores the linguistic practices at work when partners and family members are referenced by Swedish-speaking people in Finland who define their relationships and/or family structures as against the norm. As Rancken acknowledges, the Swedish language is gendered in the area of romantic and family relationships, and this vocabulary can, and often does, contribute to reproduce norms regarding gender and sexuality. Many of the respondents in Rancken's study use gender-neutral language and personal expressions when speaking of their close ones, both partners and children, and Rancken argues that this can be seen both as a strategy to resist normative language systems and as a way of avoiding homophobic reactions. As a study of the gendered dimensions of queer intimacy and its entanglements with discursive norms, Rancken's emerging scholarship exemplifies both the existence, and the importance, of continued qualitative research on those communities that are now under attack from anti-gender movements.

Returning to how legal frameworks continue to shape and determine whose lives and bodies are worth defending that Akin's article also addressed, Malte Breiding Hansen analyzes the opposition between universalist and cultural relativist standpoints in United Nation disputes about human rights for sexual and gender minorities. Using Michel Foucault's concept of truth regimes, he shows how the polarization between the two standpoints obstructs national implementation of human rights in the case of sexual and gender minorities. Breiding Hansen concludes by arguing for a top-down and a bottom-up approach to avoid the polarization and actually allow for human rights recognition for culturally diverse sexual and gender minorities.

In the essay section, we first turn to new forms of queer art. Art arguably produces new kinds of queer knowledge insofar as it frames queer lives and experiences in a different way than academic research and theory. Here Sara Lindquist's photographic essay raises questions about queer lives in northern Sweden. It contains portraits from Lindquist's series of images *Hen och jag* [*They and me*], as well as a short text where Lindquist writes about this project, situating it in the context

of northern Sweden. This essay also gestures to our upcoming special issue on queer in rural areas, guest-edited by Anna Olovsson Lööf and Evelina Liljequist.

The journal's *We're Here* section as always aims to illuminate a current theme or trend. This time Tiina Rosenberg interrogates the new wave of right-wing populism and nationalism in Europe and the Nordic region. Rosenberg's essay in Swedish takes stock of the situation and argues that LGBTQ people cannot take the rights we have gained over the last decades for granted and that we need to stand up for democratic rights for all through a politics firmly grounded in intersectionality. Right-wing nationalism is a threat not only to half the population which is now encouraged to once again see its main contribution to life and society as that of wife and mother, but above all to all minorities. Rosenberg points to the importance of joining forces and fighting back together.

We also offer a number of reviews of new literature in our field. It is the last issue that our colleague and excellent review editor Ann-Sofie Lönngren will do, as she is now moving on to other tasks. We take this opportunity to thank Ann-Sofie for her exemplary work and contributions to the overall editorial process. At the same time, we are also saying farewell to Karin Lindeqvist, who has been the indispensable editorial secretary of *lambda nordica* throughout our term as senior editors. To even begin to imagine producing this journal without Karin's sharp editorial eye, breadth of knowledge of the field, and gentle stylistic guidance of our authors, is difficult. As we frequently point out, to produce an issue of a journal takes a village, and Karin has been the spider in the web. 2019 is bound to bring many more changes both for this journal and for the world. We remain curious and interested in hearing from our readers and authors, and are dedicated to making a journal that reflects the breadth of research emerging in our field. Stay tuned and please continue to read, cite and contribute to making *lambda nordica* a place of wild theorizing, hopeful scholarship, and a guide with which to continue to navigate the mess we are in. If, as Halberstam and Nyong'o contend, turning to wildness is less a reclaiming like that of queer and more of an attunement to what the wild teaches us about survival in

apocalyptic times, then attending to what it “has always gathered in its wake and what it gestures toward in terms of the expunged features of our own critical systems of making sense and order” (Halberstam and Nyong’o 2018, 454), seems a good place to start.

JENNY BJÖRKLUND and
ULRIKA DAHL, CO-EDITORS

REFERENCES

- Ferguson, Roderick A. 2004. *Aberrations in Black: Toward a Queer of Color Critique*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Green, Erica L., Katie Benner, and Robert Pear. 2018. “‘Transgender’ Could Be Defined Out of Existence under Trump Administration.” *The New York Times*, October 21. <https://www.nytimes.com/2018/10/21/us/politics/transgender-trump-administration-sex-definition.html>.
- Halberstam, Jack, and Tavia Nyong’o. 2018. “Introduction: Theory in the Wild.” *South Atlantic Quarterly* 117.3:453–64. <https://doi.org/10.1215/00382876-6942081>.
- Manalansan, Martin F. 2018. “Messing Up Sex: The Promises and Possibilities of Queer of Color Critique.” *Sexualities* 21.8:1287–90. <https://doi.org/10.1177/1363460718794646>.
- Maynooth University. 2018. “Maynooth University Prof Kath Browne Awarded Prestigious ERC Grant.” December 4. <https://www.maynoothuniversity.ie/news-events/maynooth-university-prof-kath-browne-awarded-prestigious-erc-grant>.
- Plummer, Ken. 2018. “*Sexualities*: Twenty Years On.” *Sexualities* 21.8:1204–10. <https://doi.org/10.1177/1363460718788348>.
- Sörberg, Anna-Maria. 2017. *Homonationalism*. Stockholm: Leopard.

Artiklar/Articles

Discursive Construction of Genuine LGBT Refugees

ABSTRACT

This article discusses the ways in which different discourses construct a genuine LGBT refugee subject in Norway. In doing so, it problematizes the notion of a predetermined/ahistorical/context-free LGBT refugee subject who can be discovered at the national borders as the true claimant of the refugee status. Benefiting from queer theory, the discussion revolves around the performative aspects of refugeeness, arguing that refugeeness is discursively constructed in a particular legal, political, and cultural context and that there is no genuine refugee prior to its recognition. The article also draws on the notion of precarity as a constitutive of the so-called genuine refugee subject, and discusses how precarity for sexual minorities has been constituted within the contemporary cultural politics of immigration and sexual politics in Norway. It concludes by arguing for the need for increasing attentiveness to the reproduction and circulation of discourses around issues such as deserving immigrants, precarity, worthy asylum seekers, healthy sexualities, and good citizens within the field of refugee policies and practices.

Keywords: LGBT asylum, Norway, precarity, queer, refugeeness

IN THE WAKE of the summer of 2015, thousands of refugees began crossing into Europe causing an increased level of anxiety displayed in the political arena of asylum receiver countries in Northwestern Europe. A major trigger of this political unruliness was the tension between the humanitarian moral obligations the states have in respect to various legal agreements and the fear of cultural, ethnic, and religious difference

of the individuals demanding protection (Holmes and Castañeda 2016, 18). The dominant political rhetoric has been revolving around discursive dichotomist framings such as deserving refugee/undeserving migrant, and voluntary/involuntary migration, highlighting a necessity to differentiate between who is a genuine refugee and who is an economic migrant seeking a better livelihood abroad (Holmes and Castañeda 2016, 13; Crawley and Skleparis 2018, 49). This anxiety has manifested itself most apparently within the tighter measurements for state border controls, such as in Denmark (BBC 2015), Norway (Tjelle et al. 2016), and Germany and Hungary (Skleparis 2017), as well as through various policies being taken up to reduce the benefits offered to refugees. In this way, various nation-states hope to come across as undesirable destinations for economic immigrants, something that inevitably effects refugees too.

During the last decades, many scholars have marked the early signs of this political paradigm shift, in which the refugee image embedded in humanitarian discourse has been transformed into a refugee image broadly managed by a political discourse of resistance to migrants and refugees (Zetter 1991; Gibney 2004; Neumayer 2005; Fassin 2013; Spijkerboer 2015). The transformation of the normative ground upon which the refugee label has been based can be observed by looking at “the marked proliferation of new labels which at best nuance interpretation, at worst discriminate and detach claimants from the core attribute of being a refugee” (Zetter 2007, 176). Labels such as “economic migrants,” “bogus refugees,” and “genuine refugees” are among those defining and delimiting the lawfulness of people crossing the borders of nation states (Neumayer 2005, 391). These labels presume the existence of a true refugee subject position, of one occupied by individuals who are genuinely in need of international protection according to the Refugee Convention, whom can be distinguished from those who immigrate in pursuit of an economically better life. Researchers of migration and refugee studies have long problematized the categories used to distinguish people who migrate as “refugees” and “migrants” arguing that these categories simplify and homogenize individuals’ complex mi-

gratory experiences and the fact that some may simultaneously fit in two preexisting categories (Crawley and Skleparis 2018, 50).

This article will contribute to this line of critique by utilizing queer theory and discuss the performative aspects of refugeeness by focusing on the construction of a genuine LGBT refugee subject in Norway. Accordingly, this article will elaborate on how the genuineness of sexual orientation-based refugee claims is constructed before it is recognized in the Norwegian context. The refugee system, which is based on the notion of a predetermined/ahistorical/context-free refugee subject, who can be discovered at the national borders as the true claimant of the refugee status, will be problematized with an argument that there is no genuine refugee prior to its recognition. That is, a genuine refugee is discursively constructed in a particular legal, political, and cultural context. Furthermore, the article will benefit from the notion of precarity and discuss how precarity has become a constitutive of the so-called genuine refugee subject. In doing so, this article aims to contribute research on cultural politics of immigration in Norway by bringing out the norms and exclusionary aspects of the way entitlement to refugee status is distributed among people who seek a safe haven.

The Changing Truth of Asylum

The 1951 UN Convention and its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees constitute the fundamental ground for international refugee protection.¹ In this key document a refugee is described as:

[A person] who is unable or unwilling to return to their country of origin owing to a well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group, or political opinion. (UNHCR 2011, 10)

Asylum seekers on the other hand refer to those whose applications for protection (and eventually a refugee status) is yet to be decided.

During the last couple of decades, the humanitarian ground upon which the notions of refugee and asylum seeker are based is over-

shadowed by an understanding that issues of refugees and asylum seekers are related to the measurements of immigration prevention (Gibney 2004), as many believe that the refugee system is often misused by those who are not “genuine” refugees. What was the reason of this transformation, one might ask. It is possible to trace the answer to this question by emphasizing the changing “truth of asylum” (Fassin 2013, 40).

In his influential essay “The Precarious Truth of Asylum” (2013), the French anthropologist and sociologist Didier Fassin reflects on the issue of truth in respect to the contemporary refugee question. He states:

What is the truth of asylum? And how are the accounts of asylum seekers recognized to be true? The two raise significantly different issues. The first emphasizes the substance of asylum, the way it is permanently transformed through international debates and national jurisprudence and by the daily work of officers and magistrates confronted with concrete cases. The second focuses on the evidence of the asylum seekers, on the relations between what is told and what really occurred and between these alleged facts and the legal definition of the refugee. (Fassin 2013, 40)

As Fassin eloquently describes, the contemporary refugee question bears both the moral imperative of asylum, described extensively in the Refugee Convention, and the political aspects that constraints this moral imperative for only those who fulfills the legal definitions of a refugee. The *truth* of asylum defines and delimits what accounts are regarded as *true* when presented by asylum seekers. Fassin (2013, 40) argues that the truth of asylum is a historical construct rather than an immutable reality. The genuineness of refugees, arguably, is subject to an everlasting process of definition and redefinition following the changing truth of asylum. That is, a genuine refugee, who is the rightful claimant of the refugee status, is constructed within the changing sociopolitical context of asylum.

The truth of asylum has been shaped by various factors during the last couple of decades. When the Refugee Convention was first drafted, in the aftermath of World War II, the Convention’s primary concern and target group was people who were fleeing their country subsequent to

the events emanated within Europe, whereas the contemporary refugee situation has its roots in civil and international wars, various conflicts, famine and poverty occurring outside of Europe (Gibney 2004, 4). That does not mean that there were no displaced people in the continental boundaries of Asia and Africa in the early 1950s, however, these people were at a significant geographical distance to Western countries, and therefore could be dealt through overseas aid. However, the contemporary means of transportation and communication technologies enable displaced people from all over the world to make their way to the West and claim admittance at the national borders of Western countries, which requires immediate response (Gibney 2004, 9–10).

Another important aspect that has altered the perception of the refugee situation is economic. As Fassin (2013, 52) points out, post-war Europe was in need of labor for reconstruction and North America needed immigrants for economic growth. This economic incentive made Europe and North America pursue a generous refugee policy until the 1970s. This period, however, is followed by a perception of immigrants as a burden on welfare states rather than economic contributors. As a result, asylum has become an issue in which the principles of universal protection compete with the interests of national sovereignty (Fassin 213, 44). This political conjuncture gives rise to the increasing suspicion that economically motivated immigrants may apply for entry, pretending to be refugees (Gibney 2004). In other words, refugees have become widely considered as individuals who seek to improve their living standards by pretending to need protection against persecution. As a result, one can say that there is a tendency toward perceiving asylum “as subsidiary to immigration and human rights as secondary to policing logics” (Fassin 2013, 53).

In this changing sociopolitical context, it is possible to notice how the discursive framing of a genuine refugee has also been transformed. For instance, at one point the genuine refugee was considered to be a heroic masculine figure and war dissident, whereas today’s genuine refugee is considered to be vulnerable and therefore constructed as feminine (Spijkerboer 2015, 9). A feminized image, lacking autonomy is attached to the perception of a genuine refugee subject as somebody who would

not misuse and take advantage of the asylum receiver country (Akin and Svendsen 2017, 49). Consequently, asylum seekers who do not appear as vulnerable or feminine are rendered fake refugees who are not genuinely in need of international protection. Pointing at the flow of people fleeing from the civil war in Syria, for instance, the President of the Czech Republic Miloš Zeman stated that only children, the old and the sick deserve compassion, whereas single young men should remain in their home country and fight (Khan 2015).

In this context of the changing truth of asylum, in which asylum seekers are rendered guilty of misusing the asylum system until they prove their genuineness, the question of how understandings of a genuine refugee are discursively constructed gains significant importance.

In what follows, I will discuss the discursive construction of a genuine refugee subject by utilizing queer theoretical lenses and the notion of precarity.

A Queer Approach to the Refugee Subject As Precarious

My use of the term queer draws on the theoretical and scholarly project that engages in contesting and destabilizing anything that is presented and perceived as normal and natural (Warner 1993; Jagose 1996; Eng et al. 2005). To many, queer is a word charged with a sense of discomfort caused by or resulting in unruliness, ambiguity or disorientation because “to make things queer is certainly to disturb the order of things” (Ahmed 2006, 161). Queer emerged into public and political consciousness in 1990s as a term used to interrogate what is normal, and who is excluded by the construction of normal in respect to the features of life informed by sexuality. A queer critique meant challenging “the normalizing mechanisms of state power to name its sexual subjects: male or female, married or single, heterosexual or homosexual, natural or perverse” (Eng et al. 2005, 1). A queer critique is heavily informed by the poststructuralist understandings of human subject as discursively constructed. Poststructuralist perspectives consider the subject to be an effect rather than cause of action, desires, and motivations. This kind of approach is particularly suspicious of any natural or core identity claim.

One of the most influential thinkers of queer theory and activism has been Judith Butler. In her work *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (1990), Butler gives an account of the performative character of gender. According to Butler, gender is neither neutral nor innate; instead gender is the performative effect of repetitive acts:

[T]here is no gender identity behind the expressions of gender; that identity is performatively constituted by the very “expressions” that are said to be its results. (Butler 1990, 25)

Repeated acts, gestures, desires produce the effect of a presumed internal identity that is further normalized and governed by regulatory regimes and structures of meaning. Through these processes some notions and performances of identity become culturally intelligible, while others are rendered invisible, unnamable (Butler 1990, 16–7). Such a de-essentialized approach to identity categories is disturbing to political establishments organized around a unitary subject, which is assumed as a necessary prerequisite for recognition.

A unitary subject, however, continues to constitute the fundamental ground upon which universalistic international refugee law, as well as international human rights law, have been built.

Challenging the universalistic tone underlying rights discourse, Pheng Cheah (2006) scrutinizes the purported universality of a pure, atemporal and context-independent human dignity as the basis of rights. Drawing upon the inherent complexities of the distribution of rights and people’s entitlement to them, Cheah (2006, 172) famously states that rights are violent gifts – “the necessary nexuses within imminent global force relations that produce the identities of their claimants.” Accordingly, a particular conceptualization of refugeeeness is to be constructed prior to the distribution of the right to refugee status. Once one is qualified as the subject of refugeeeness, then one might be recognized as a refugee. As Butler (1999, 342) reminds us, “the qualifications for being a subject must first be met before representation can be extended.” In this sense, the notion of a genuine refugee subject would

only encompass those who become intelligible through their conformity with recognizable standards of refugeeness. These standards are hard to spot, however, as the norms of recognizability for a genuine refugee is prone to perpetual change following the changing truth of asylum as discussed above.

In order to understand how the frames of intelligibility are being constructed, we may think of the politics of precarious lives and the notion of precarity. Precarious lives are those that are defined in relation to those who have power over them, and they are brought into existence by practices and agents that aim to protect and save them (Fassin 2011, 1). In this sense, people who are to be saved as refugees come into existence once they are provided visibility as objects of humanitarianism prior to their recognition as genuine refugees.

In her renowned essay “Precarious Life, Grievable Life” (Butler 2009), Butler raises critical epistemological and ontological questions relating to what a life is and which mechanisms of power constitute, apprehend and render a life precarious. Butler starts by scrutinizing the recognizability of lives, which she considers a prerequisite for recognition. The recognizability of lives is bound to the schemes of intelligibility that produce the norms of recognizability; that is, “a life has to be intelligible as a life, has to conform to certain conceptions of what life is, in order to become recognizable” (Butler 2009, 7).

The politics of precarious lives, along with queer theoretical lenses, provide powerful insight to understand when asylum seekers become refugees. One can say that somewhere between being an asylum seeker and being labeled a genuine refugee some lives are apprehended as grievable and worthy of protection while others go unrecognized or are disposed of as bogus refugees or economic migrants. Sima Shakhsari (2014, 1008) describes this in-between time and place as the one where “rightfulness and rightlessness come together in a temporal standstill, and where ‘protection’ of [queer and trans refugees] under the rhetoric of rights is tied to the management of life and death of different populations.” In other words, an asylum seeker becomes a refugee when her life is considered losable, when the person is rendered precarious.

However, this precarity is never given, but instead produced before it is recognized.

For instance, there are asylum seekers who are denied refugee status because their persecution ground is not compatible with the Convention's definition of a refugee. In other words, their persecution ground does not neatly fit to the Convention grounds of race, religion, nationality, membership of a particular social group, or political opinion. Falling outside of the frame of Convention does not mean that one will remain unrecognized. There is a constant battle for the production and recognition of precarity within the existing legal framework. From here, I move to rethinking asylum claims based on sexual orientation as an example of this politics of precarious lives.

Constructing the Lives of Sexual Minorities As Precarious

The Refugee Convention had long been ignorant of sexual orientation as a reason for which one can claim protection because sexuality was designated as private, personal and extra judicial (Moran 2011, 274). Let alone not being able to seek for international protection, LGBT immigrants were risking deportation on the grounds of sexual deviance until the 1990s in, for example, the United States (Randazzo 2005; Cantú 2009). Moving from being entirely unfit to the Refugee Convention, sexual orientation has been accepted as a reasonable ground upon which one can claim a refugee status since 1981² (Spijkerboer 1998; 2013). In this sense, the process that brought the precarious lives of sexual minorities into existence gains importance. As one can argue, the plight of sexual minorities in many countries is not a contemporary fact, however, the formation of a LGBT refugee subject is rather novel.

The expansion of refugee status to those seeking asylum, based on their sexual orientation, needs to be considered in connection to the recognition of LGBT lives as precarious in Northwestern countries. In this respect, it is hard to deny the role played by LGBT lobbying efforts and equal-rights advocacy and relevant activism, as well as homonationalist politics that utilized sexual rights as a constitutive feature of Western

nationalities (Puar 2007). Granting recognition to sexual minorities through, for example, anti-discrimination and marriage equality laws, homotolerance is gradually presented as an inherent feature of Western countries who brand themselves as what Éric Fassin (2010, 512) refers as “sexual democracies.” This image is further utilized to achieve political goals such as setting a symbolic border to fence off the homophobic *other*, often designated as a person of color with or without a history of migration (Fassin 2010; Mepschen et al. 2010; El-Tayeb 2012). It is also used to establish a new unilineal sexual developmental and modernization framework aiming to rehabilitate and correct the so-called homophobic rest (Klapeer 2017, 51), and to provide protectorship to those sexual minorities who are persecuted in their country of origin. This political conjuncture has not only established the lives of sexual minorities as precarious, and worthy of saving, but also defined the frames of their intelligibility.

Overview of the Legal Framework for LGBT Refugees Worldwide

Sexual orientation-based claims are evaluated under the Convention ground “membership of a particular social group” (UNHCR 2008, 6). That is, for a LGBT person to be qualified as a refugee, she needs to prove her membership to a particular social group and that her well-founded fear of persecution is related to this membership, as stipulated in the UN Refugee Convention. This requirement involves various legal and cultural complexities for both the claimants and the asylum adjudicators.

First, UNHCR states that the members of a particular social group,

share a common characteristic other than their risk of being persecuted, or who are perceived as a group by society. The characteristic will often be one which is innate, unchangeable, or which is otherwise fundamental to identity, conscience or the exercise of one’s human rights. (UNHCR 2002, 3)

Following this definition, sexual orientation becomes fixed, timeless, and unchangeable, features that critical queer scholars have long criticized rigorously. Approaching sexual orientation as an unchangeable truth results in, for example, rejecting asylum to claimants who have previously engaged in a heterosexual relationship, such as when a lesbian claimant is discovered to have a child (Lewis 2010, 430). Since there is no checklist for a genuine sexual orientation, LGBT claimants are often “burdened by proof” (Dauvergne and Millbank 2003, 299) and have their credibility checked against the adjudicators’ cultural understandings of sexuality.

Furthermore, several studies showed that LGBT asylum seekers are often pathologized as suffering from depression and trauma because of an assumed repressed sexuality, which is ready to be liberated in the host country, and that asylum seekers lose credibility when they fail to display signs of victimhood (Giametta 2014, 138; Murray 2014, 452; Shakhshari 2014, 1007; Akin 2015, 35).

In addition to the complexities inherent in proving someone’s sexual orientation, LGBT asylum seekers are also troubled in providing evidence of their well-founded fear persecution. The less favorable treatment sexual minorities receive in many countries is often regarded as discrimination rather than persecution. Yet, there are instances when discrimination and harassment amounts to persecution on cumulative grounds (LaViolette 2009). However, it is hard for LGBT asylum seekers to document their plight especially when their persecution takes place by non-state actors in private realm of social and family contacts.

In what follows, I will illustrate how the frames of intelligibility for LGBT refugees has been defined and negotiated in Norway. In doing so, I will discuss the discursive construction of a genuine LGBT refugee subject in Norway. I will argue that asylum caseworkers, law, and the asylum seekers constitute and fix the frames of recognizability for LGBT refugees collaboratively by defining and delimiting the asylum accounts that are to be rendered true.

Researching the Truth of Asylum and LGBT Refugees in Norway

The research material used in this article was collected in Norway between 2013 and 2015 for my PhD research project: “Queer Challenges to the Norwegian Policies and Practices of Immigration: Asylum Seeking in Norway on the Grounds of Sexual Orientation-Based Persecution.” The empirical data consists of ten semi-structured interviews with LGBT asylum seekers, six semi-structured expert interviews with the asylum caseworkers of Utlendingsdirektoratet (UDI), the Norwegian Directorate of Immigration, and participant observation in numerous social gatherings organized by Skeiv Verden, an organization that assists and supports LGBT people with a minority background in Norway. A supplementary corpus of knowledge, information, and understanding resulted from analysis of instructions and guidelines used by asylum caseworkers, a selection of court decisions that had been published on the UDI’s webpage and various formal and informal encounters with staff at the Norwegian Organization for Asylum Seekers (NOAS) and Self-Help for Immigrants and Refugees (SEIF).

All the LGBT asylum seekers who were interviewed in this research were recruited via Skeiv Verden. The organization has a wide network in Norway as they have made various visits to asylum reception centers and Norwegian immigration offices to disseminate information about the particular needs of LGBT asylum seekers. The organization is also listed on UDI’s (2018) website as a support group for sexual minorities and the asylum caseworkers are acquainted with the association, which allow them to pass the information to the claimants when they mention that they are LGBT. In this regard, it is important to acknowledge certain methodological limitations caused by my recruitment strategy given that I could only speak to people who are affiliated with Skeiv Verden. It means that I could only talk to asylum seekers who have the vocabulary to identify as LGBT and who could become part of the organization, which certainly requires particular means of communication. This recruitment strategy, however, runs the risk of excluding individuals who have come to Norway primarily because of sexual orientation-based risk

of persecution but lack the resources to know that their sexual orientation is a legitimate reason upon which they can seek protection, or that there is an LGBT support group they could get assistance from.

In what follows, I briefly discuss the sexual and cultural politics of immigration in Norway by introducing the legal framework and procedures that are employed for the assessment of LGBT asylum seekers' protection claims. I will then discuss how a genuine LGBT refugee subject is constructed in Norway drawing upon the data material collected.

Sexual and Cultural Politics of Immigration in Norway

Norway is generally considered to be among the leading countries in respect to legislations for equality in matters of sexual orientation and LGBT rights. Formal and juridical recognition of sexual minorities, however, is embedded in a fashion of homotolerance where heterosexuality is primarily and self-evidently valued while other configurations of sexualities should be tolerated (Røthing and Svendsen 2010). The homotolerant heteronormativity is so pervasive that the sense of marginalization experienced among, for example, queer youth, whose sexual practices and subjectivities are not homonormative, can hardly be adequately conceptualized and challenged (Svendsen et al. 2018, 275). In other words, the culture of tolerance toward sexual minorities in Norway mainly encompasses those whose identities fit into culturally, racially, and economically accepted scripts of a citizen that has exclusionary effects for anyone who fails to reproduce these particular norms.

In terms of cultural politics, the country markets sexual freedom and homotolerance as a defining feature of the nation and culture across several arenas, such as in its "homodevelopmentalist" (Klapeer 2017, 51) agendas abroad (Sæteraas Stoum 2012), and in its national education curricula (Svendsen 2014) where Norwegians are pitted against those depicted as backward and traditional (Mühleisen and Røthing 2009; Røthing and Svendsen 2010; Sæteraas Stoum 2012; Svendsen 2014).

Norway has been granting asylum on the basis of sexual orientation since 1997 (Lindstad 1997). The majority of applications are issued by gay identifying men, making up approximately 75 percent of all claimants;

lesbian identified claimants made up 13 percent (Gustafsson 2016, 25). There are researchers who have also noticed a similar gap between the number of lesbian and gay identifying asylum seekers in Canada and Australia (Dauvergne and Millbank 2003, Rehaag 2017). There is not any systematic study conducted on the reasons of this gendered disparity. In this regard, one can only speculate and suggest that the general invisibility of lesbian women in the public space makes it less likely for them to engage in practices that would attract persecution (Keenan 2012), and makes it difficult for lesbian women to envisage fleeing as a form of resistance (Akin 2017a).

A central issue within the Norwegian public has been the way the Norwegian Directorate of Immigration (UDI) evaluates the asylum applications of those who are allegedly risking persecution on the grounds of their sexual orientation. In this respect, a prominent matter of concern had been the application of what is known as the discretion requirement, which is based on the argument that sexual minorities can safely be returned to their country of origin as long as they practice their sexuality discreetly. Discretion requirement was widespread in many countries across Europe (Spijkerboer 2013) and North America (LaViolette 2009). The utilization of discretion reasoning to deny sexual minorities asylum was abolished in Norway in 2012, following a precedent set by the Supreme Court of the United Kingdom in 2010 ruling that individuals cannot be compelled to hide their sexual orientation because that would be to deny that person the fundamental right to be who he/she is.³ Liberating sexual minorities from being deported back to their closeted lives, the abolishment of the discretion requirement has left sexual minorities with another trouble: the burden to prove their genuineness. In this new phase of the battle, LGBT asylum seekers encounter what Jenni Millbank (2009, 391) calls “from discretion to disbelief” – that is, a tendency to not believe that the applicant is, in fact, queer.

Credibility assessment lies at the heart of asylum evaluation in Norway, similar to other countries, in deciding whether an applicant is a genuine refugee to be given protection. The credibility assessment of

LGBT asylum seekers, however, possesses particular challenges, given that applicants often lack material evidence of their sexual orientation and/or their well-founded risk of persecution. In addition to these set of legal challenges, there are also cultural challenges brought forward by LGBT asylum seekers. As mentioned before, Norway is a country branded for its sexual freedom and acceptance of the civil rights of sexual minorities, however, resistance to immigration is increasingly vocalized within the discourse of immigrants' cultural unfitness to Norwegian society (Mühleisen et al. 2009, 29). During the last couple of years, one can also observe a sexual turn in the rhetoric that describes immigrants as intolerant of sexual diversity (Akin and Svendsen 2017; Svendsen et al. 2018). A good indicator of this political stance can be illustrated by a quote from Solveig Horne, Norway's previous minister of children and equality, in her call to the public about the Pride Parade of 2016:

I encourage everyone to be out in the streets next Saturday [the day of the Pride Parade], especially people from immigrant communities.
(Tjernshaugen 2016)

This quote powerfully demonstrates that Horne either assumes that LGBT immigrants are oppressed by default due to their non-normative sexual orientation, or that immigrants are intolerant by default. In either case, her wordings make a sharp distinction between the ethnic Norwegians and immigrants with respect to sexual diversity. Amid this kind of political rhetoric, in which racialized and culturalized immigrants are defined as a threat to white Western people, to white LGBT people as well as to LGBT people of color (El-Tayeb 2012), LGBT refugees stand out as a paradoxical figure. On the one hand, LGBT refugees appear as being void of agency, and waiting for protectorship of Western democracies, following their self-claimed inherent tolerance of sexual diversity.⁴ On the other hand, the non-whiteness of LGBT refugees provokes political anxiety and prompts questions about the credibility of their protection claim: Are they really LGBT or are they misusing the asylum system (Akin 2017b, 15)?

As discussed earlier, the understanding of who a genuine refugee is, is subject to change dependent on the altering of the truth of asylum. The genuine refugee is not a predetermined figure to be disclosed at the borders; rather she is constructed discursively in a particular sociopolitical conjuncture, shaped by discourses, such as who a deserving migrant is.

Similarly, the genuineness of a LGBT refugee is prone to constant negotiation and renegotiation dependent on ongoing developments occurring within the wider cultural politics of immigration and global sexual politics.

The Genuine LGBT Refugee in Norway

Based on the data material collected it is possible to state that UDI caseworkers demonstrate a broad and liberal understanding of sexual orientation in terms of cross-cultural variations of sexuality and the scope of activities and experiences related to being LGBT. As one of the informants said, “someone can be one hundred percent gay or straight, but then someone else might be twenty percent gay” (Akin 2015, 27). This quote indicates a move away from thinking sexual orientation as a fixed inner identity. UDI caseworkers, instead, assess whether their claimants are able to articulate reflections around being LGBT during an asylum interview. A genuine LGBT refugee, accordingly, is agreed to be the one who is able to express a sense of stigmatization and/or vulnerability. The kind of expressions can be, but not limited to, display of shyness, embarrassment, and a self-assessment of being different (Akin 2015, 33–4). On the contrary, those, who fail to demonstrate this kind of self-reflection, and speak exclusively about sexual practice, run the risk of being perceived as someone who is not genuine (Akin 2015, 27). Before 2010, when the discretion requirement was still applied in Norway, Norwegian immigration authorities used to question their claimant in respect to their practice of sexual orientation to evaluate “how this has been done, and whether this has caused any problems for the applicant” (Mühleisen et al. 2012, 147) to decide whether it is risky to send the applicant back to their country of origin. The shift of focus from conduct to the so-called right kind of

identity is perhaps one of the most salient indicators of the temporality of frames of intelligibility.

Norwegian immigration authorities' changing approach to a genuine refugee becomes most apparent in a case Stine H. Bang Svendsen and I have analyzed elsewhere (Akin and Svendsen 2017). We studied the case of an Iranian claimant whose claim for a refugee status was rejected by both UDI and the Immigration Appeals Board (UNE). He was later granted asylum by a Norwegian district court (Tingrett). During the time between these decisions, the claimant had undergone a set of aesthetic and cultural adjustments that we argued was influential for the final outcome of the case. The period was marked by his active engagement in a local queer organization, participating in a pride parade, changes in the style of clothing, and finally a video depicting him and his Norwegian partner asking for support for his upcoming court proceedings. In the video, the claimant's Norwegian boyfriend explains in tears the dangers that are waiting for his partner in case of deportation, and asks for public support for their love union, while the claimant himself remains silent. We argued that all of these aspects reinforced the applicant's recognizability as a gay person by demonstrating his similarity with the local gay and lesbian community. The impact of the video, as we read it, was particularly important in generating a visual depiction of the claimant's vulnerability and lack of agency (given that the boyfriend was speaking), as a means of symbolically detaching his Muslim masculine agency, which might appear as threatening in the contemporary politics. Needless to say, emphasis on his commitment to a long-term relationship was also crucial in presenting a normative image. Subsequently, the district court ruled in favor of the claimant, finding his well-founded fear of persecution on the grounds of sexual orientation credible. Once again, it was the display of vulnerability and victimization – characteristics attributed to a genuine LGBT refugee – that presented the claimant as a person worthy of protection.

Similar to the case above, the interviews conducted with other LGBT asylum seekers revealed that the informants actively search for strategies and mobilize resources to support their cases and appear as genuine as

possible to the adjudicators. They all engage in a process of what I call “rainbow splash” (Akin 2017a, 463), which refers to the fashion in which informants translate their sexuality with reference to the Western style of loud and proud identities, characterized by high visibility and linear stories of liberation, which is a pattern observed by other researchers as well (Giametta 2014; Murray 2014). One can hardly overlook the benefits of narrating a univocal stories of sexual self-realization, as several studies have demonstrated that asylum adjudicators often rely on over-generalizations about sexual minorities and look for a presentation of a linear sexual identity, starting with shame, guilt, and a feeling of stigmatization before self-acceptance, during the validation of queer asylum seekers’ testimonies (Berg and Millbank 2009; Lewis 2010; 2014; Akin 2015). In addition to that, building a testimony based on a sexual identity which is out of closet is of great importance not only for the intelligibility of the claimant within the Norwegian context but also due to the assumption that someone who is openly gay is more likely to face persecution than someone who lives in the closet. Such a presumption often leads to unfavorable treatment of masculine gay man in the asylum tribunals because adjudicators assume that effeminate men stand out easily in public by their obvious breaching of gender norms (Hanna 2004, 915). The same logic tends to disfavor lesbians on the grounds that female same-sex sexuality is often rendered invisible in public and legal arenas which makes the likelihood of their persecution less conceivable for asylum decision makers (Keenan 2012).

The recurrence of similar narratives of being LGBT contributes to a monolithic portrayal of sexualized and racialized asylum seekers, producing an exclusionary effect for those whose claim is based on unrecognizable configurations of sexuality. For instance, asylum seekers who reside in a remote asylum reception often lack the means of appropriating a visible and political queer identity due to not having access to or awareness about a queer solidarity group that would *facilitate* the translation of their sexual orientation in a public realm (Akin 2017a, 465). The closet is a social construct and so is being *out of the closet*. However, when used repeatedly as a sign of genuineness, being out of the closet

(or willing to be out of the closet) and pursuing social visibility in various arenas creates the illusion that that is the only genuine way to be a LGBT individual. The effects of being out of the closet as a mandate to support LGBT-related asylum claims is quite obvious in the words of an informant who said that he would go back to living tacitly after receiving his residence permit:

I will be out of sight for a while. My brother and my mother are on the same boat with me. They don't approve my homosexuality, but they wish me the best. If I keep appearing on the news, on internet, it would nurture the enemy. Maybe in the future I go to Kuwait or Turkey to work. I don't want more troubles. (Akin 2017a, 463)

Such a frame of intelligibility, when used in practice, causes the exclusion of those who do not fit in. For example, in 2014, Norwegian appeals board denied asylum to a gay identified, asylum seeker man from Iran. In support of the decision, the adjudicators emphasized that during the time that the applicant had been in Norway he had not expressed his sexual orientation in the Norwegian gay community, and he had engaged in sexual intercourse only in the privacy of his room (UDI 2014).

Construction of a Genuine LGBT Refugee: A Collaborative Practice

There has been growing research on various legal and bureaucratic challenges LGBT asylum seekers encounter that successfully draw attention to how normative configurations of sexualities impact the adjudicators' evaluation of the credibility of the applicants. This is often discussed as the main cause of trouble for LGBT asylum seekers along with the absence of evidence regarding their risk of persecution. Aiming to complement this field of research, this article focused on the cultural politics of immigration that, as it is argued, shape and influence the practice of law by shaping the broader understandings of refugeeness and thereby constructing the recognizable standards for a genuine refugee subject. In this sense, the discussion above calls for a necessity to

contextualize the cases of LGBT asylum seekers within the contemporary politics of immigration, that is, organized around an increasing suspicion that people with no legitimate way of entry pretend to be refugees. Through this contextualizing, traits that are affiliated with the image of a genuine refugee subject, including genuine LGBT subjects, become meaningful.

Using queer theoretical lenses, the examples above demonstrate how the schemes of intelligibility and norms of recognizability are produced for LGBT asylum seekers. The more LGBT asylum seekers put effort into establishing recognizable accounts of genuine LGBT refugeehood, the more they appear as *true* (Fassin 2013, 40). In other words, there is a *truth* being constructed around the idea that a genuine LGBT refugee is the one who is willing to be publicly visible, vulnerable by default and possesses no agency that would come off as a threat to the host society. This truth, as shown, is not given but constituted and fixed by asylum caseworkers, law, and the asylum seekers collaboratively, defining and delimiting the accounts that are to be rendered true, and subsequently constructing the genuineness of the refugees. Arguing that genuineness is discursively constructed does not mean to underestimate or overlook the various kinds of human rights abuses sexual minorities encounter every day. Rather, it is an attempt to reveal and challenge the norms and exclusionary aspects of the way the recognition of genuineness is distributed among people who seek a safe haven. This requires increasing attentiveness to the reproduction and circulation of discourses around issues such as deserving immigrants, precarity, worthy asylum seekers, healthy sexualities, and good citizens within the field of refugee policies and practices. In this respect, as scholars and activists, one should keep up the continuous critique revealing norms and exclusionary aspects of the refugee system that will always render some invisible, underrepresented and wrongly translated.

DENIZ AKIN is currently a postdoctoral research fellow at the Department of Interdisciplinary Studies of Culture, Norwegian University of Science and Technology. In 2017, she defended her doctoral

thesis “Queer Challenges to the Norwegian Policies and Practices of Immigration: Asylum-Seeking in Norway on the Grounds of Sexual Orientation-Based Persecution.” Her research interests include sexuality, migration, and queer studies.

REFERENCES

- Ahmed, Sara. 2006. *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Durham: Duke University Press.
- Akin, Deniz. 2015. “Assessing Sexual Orientation-Based Persecution: A Closer Look at the Norwegian Practice of Asylum Evaluation of Gay and Lesbian Claimants.” *lambda nordica* 20.1:19–42.
- . 2017a. “Queer Asylum Seekers: Translating Sexuality in Norway.” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43.3:458–74.
- . 2017b. “Queer Challenges to the Norwegian Policies and Practices of Immigration: Asylum Seeking in Norway on the Grounds of Sexual Orientation-Based Prosecution.” PhD diss., Norwegian University of Science and Technology.
- Akin, Deniz, and Stine Helena Bang Svendsen. 2017. “Becoming Family: Orientalism, Homonormativity, and Queer Asylum in Norway.” In *National Politics and Sexuality in Transregional Perspective: The Homophobic Argument*, edited by Achim Rohde, Christina von Braun and Stefanie Schüler-Springorum, 39–54. London: Routledge.
- BBC News. 2015. “Denmark Places Anti-Migrant Adverts in Lebanon Newspapers.” September 7. <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-34173542>.
- Berg, Laurie, and Jenni Millbank. 2009. “Constructing the Personal Narratives of Lesbian, Gay and Bisexual Asylum Claimants.” *Journal of Refugee Studies* 22.2:195–223.
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- . 1999. “Subjects of Sex/Gender/Desire.” In *The Cultural Studies Reader*, edited by Simon During, 340–53. London: Routledge.
- . 2009. “Precarious Life, Grievable Life.” In *Frames of War: When Is Life Grievable?* London: Verso.
- Canú, Lionel. 2009. *The Sexuality of Migration: Border Crossings and Mexican Immigrant Men*. New York: New York University Press.
- Cheah, Pheng. 2006. *Inhuman Conditions: On Cosmopolitanism and Human Rights*. Cambridge: Harvard University Press.
- Crawley, Heaven, and Dimitris Skleparis. 2018. “Refugees, Migrants, Neither, Both: Categorical Fetishism and the Politics of Bounding in Europe’s ‘Migration Crisis.’” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44.1:48–64.

- Dauvergne, Catherine, and Jenni Millbank. 2003. "Burdened by Proof: How the Australian Refugee Review Tribunal Has Failed Lesbian and Gay Asylum Seekers." *Federal Law Review* 31.2:299–342.
- El-Tayeb, Fatima. 2012. "'Gays Who Cannot Properly Be Gay': Queer Muslims in the Neoliberal European City." *European Journal of Women's Studies* 19.1:79–95.
- Eng, David L., Judith Halberstam, and José Esteban Muñoz. 2005. "Introduction: What Is Queer about Queer Studies Now?" *Social Text* 84–85 23.3–4:1–17.
- Fassin, Didier. 2011. *Humanitarian Reason: A Moral History of the Present*. Berkeley: University of California Press.
- . 2013. "The Precarious Truth of Asylum." *Public Culture* 25.1:39–63.
- Fassin, Éric. 2010. "National Identities and Transnational Intimacies: Sexual Democracy and the Politics of Immigration in Europe." *Public Culture* 22.3:507–29.
- Giametta, Calogero. 2014. "The Sexual Politics of Asylum: Lived Experiences of Sexual Minority Asylum Seekers and Refugees in the UK." PhD diss., London Metropolitan University.
- Gibney, Matthew J. 2004. *The Ethics and Politics of Asylum: Liberal Democracy and the Response to Refugees*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Government.no. 2014. "Opening Speech Pride Park in Oslo." June 25. <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/Opening-speech-Pride-Park-in-Oslo/id764437/>.
- Gustafsson, Andrea. 2016. "Fra handling til identitet: Troverdighetsvurderingen i seksualitetsbaserte asylsaker." Master diss., University of Oslo.
- Hanna, Fadi. 2004. "Punishing Masculinity in Gay Asylum Claims." *Yale Law Journal* 114.4:913–20.
- Holmes, Seth M., and Heide Castañeda. 2016. "Representing the 'European Refugee Crisis' in Germany and Beyond: Deservingness and Difference, Life and Death." *American Ethnologist* 43.1:12–24.
- Jagose, Annamarie. 1996. *Queer Theory: An Introduction*. New York: New York University Press.
- Keenan, Sarah. 2012. "Safe Spaces for Dykes in Danger?: Refugee Law's Production of Vulnerable Lesbians." In *Regulating the International Movement of Women: From Protection to Control*, edited by Sharron A. FitzGerald, 43–61. New York: Routledge.
- Khan, Shehab. 2015. "Refugees Coming to Europe an 'Organised Invasion,' Says Czech President Miloš Zeman." *Independent*, December 27. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/refugees-coming-to-europe-an-organised-invasion-says-czech-president-a6787286.html>.
- Klapeer, Christine M. 2017. "Queering Development in Homotransnationalist Times: A Postcolonial Reading of LGBTIQ Inclusive Agendas." *lambda nordica* 22.2–3:41–67.
- LaViolette, Nicole. 2009. "Independent Human Rights Documentation and Sexual Minorities: An Ongoing Challenge for the Canadian Refugee Determination Process." *International Journal of Human Rights* 13.2–3:437–76.

- Lewis, Rachel. 2010. "The Cultural Politics of Lesbian Asylum: Angelina Maccarone's *Unveiled* (2005) and the Case of the Lesbian Asylum-Seeker." *International Feminist Journal of Politics* 12.3-4:424-43.
- . 2014. "Gay? Prove it!: The Politics of Queer Anti-Deportation Activism." *Sexualities* 17.8:958-75.
- Lindstad, Gro. 1997. "Asylum in Norway for Lesbians and Gay Men." *ILGA Euro-Letter* 54.
- Mepschen, Paul, Jan Willem Duyvendak, and Evelien H. Tonkens. 2010. "Sexual Politics, Orientalism and Multicultural Citizenship in the Netherlands." *Sociology* 44.5:962-79.
- Millbank, Jenni. 2009. "From Discretion to Disbelief: Recent Trends in Refugee Determinations on the Basis of Sexual Orientation in Australia and the United Kingdom." *International Journal of Human Rights* 13.2-3:391-414.
- Moran, Leslie J. 2011. "Forming Sexualities As Judicial Virtues." *Sexualities* 14.3:273-89.
- Murray, David A. B. 2014. "The (Not So) Straight Story: Queering Migration Narratives of Sexual Orientation and Gendered Identity Refugee Claimants." *Sexualities* 17.4:451-71.
- Mühleisen, Wencke, and Åse Røthing. 2009. *Norske seksualiteter*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Mühleisen, Wencke, Åse Røthing, and Stine Helena Bang Svendsen. 2012. "Norwegian Sexualities: Assimilation and Exclusion in Norwegian Immigration Policy." *Sexualities* 15.2:139-55.
- Mühleisen, Wencke, Åse Røthing, and Stine Helena Svendsen. 2009. "Norske seksualiteter: En innledning." I *Norske seksualiteter*, edited by Wencke Mühleisen and Åse Røthing, 11-34. Oslo: Cappelen.
- Neumayer, Eric. 2005. "Bogus Refugees?: The Determinants of Asylum Migration to Western Europe." *International Studies Quarterly* 49.3:389-410.
- Puar, Jasbir K. 2007. *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*. Durham: Duke University Press.
- Randazzo, Timothy J. 2005. "Social and Legal Barriers: Sexual Orientation and Asylum in the United States." In *Queer Migrations: Sexuality, U.S. Citizenship, and Border Crossings*, edited by Eithne Luibhéid and Lionel Cantú, 30-60. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rehaag, Sean. 2017. "Sexual Orientation in Canada's Revised Refugee Determination System: An Empirical Snapshot." *Canadian Journal of Women and the Law* 29.2:259-89.
- Røthing, Åse, and Stine Helena Bang Svendsen. 2010. "Homotolerance and Heterosexuality As Norwegian Values." *Journal of LGBT Youth* 7.2:147-66.
- Shakhsari, Sima. 2014. "The Queer Time of Death: Temporality, Geopolitics, and Refugee Rights." *Sexualities* 17.8:998-1015.

- Skleparis, Dimitris. 2017. "European Governments' Responses to the 'Refugee Crisis'." *Southeastern Europe* 41.3:276–301.
- Spijkerboer, Thomas. 1998. "Querelle Asks for Asylum." In *Europe's Other: European Law between Modernity and Postmodernity*, edited by Peter Fitzpatrick and James Henry Bergeron, 189–218. Aldershot: Ashgate.
- . 2013. *Fleeing Homophobia: Sexual Orientation, Gender Identity and Asylum*. London: Routledge.
- . 2015. "European Sexual Nationalism: Refugee Law after the Gender and Sexuality Critiques." Nordic Asylum Seminar, University of Uppsala, May 8.
- Svendsen, Stine Helena Bang. 2014. "Affecting Change?: Cultural Politics of Sexuality and 'Race' in Norwegian Education." PhD diss., Norwegian University of Science and Technology.
- Svendsen, Stine Helena Bang, Elisabeth Stubberud, and Elise Farstad Djupedal. 2018. "Becoming Queer after Homotolerance: Youth Affective Worlds." In *Youth Sexualities: Public Feelings and Contemporary Cultural Politics*, edited by Susan Talburt, 255–78. Santa Barbara: Praeger.
- Sæteraas Stoum, Tina Maria. 2012. "Sexually (Dis)oriented?: Conceptualizing the Norwegian Ministry of Foreign Affairs' Promotion of LGBT Rights." Master diss., Norwegian University of Science and Technology.
- Tjelle, Irina, David Vojislav Krekling, and Ann Kristin Liestøl. 2016. "Regjeringen foreslår store kutt i velferdsordninger for flyktninger." *NRK*, July 4. <https://www.nrk.no/norge/regjeringen-foreslar-a-kutte-velferdsordninger-for-flyktninger-1.13026490>.
- Tjernshaugen, Karen. 2016. "Jeg oppfordrer alle til å være med ut i gatene neste lørdag, spesielt personer fra innvandremiljøene." *Aftenposten*, June 16. https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/3EWrv/Jeg-oppfordrer-alle-til-a-vare-med-ut-i-gatene-neste-lordag_-spesielt-personer-fra-innvandremiljoene.
- UDI. 2014. Underrettsavgjørelser Dokument-ID: LB-2012-162219. <http://udiregelverk.no/no/rettskilder/underrettsavgjorelser/lb-2012-162219/>.
- . 2018. "Seksuelle minoriteter." <https://www.udi.no/ord-og-begreper/seksuelle-minoriteter/>.
- UNHCR. 2002. Guidelines on International Protection: "Membership of a Particular Social Group" within the Context of Article 1A (2) of the 1951 Convention and/or Its 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees. <https://www.unhcr.org/3d58de2da.pdf>.
- . 2008. Guidance Note on Refugee Claims relating to Sexual Orientation and Gender identity. <https://www.refworld.org/pdfid/48abd5660.pdf>.
- . 2010. *Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees*. Geneva. <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>.
- . 2011. Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status. Geneva. <https://cms.emergency.unhcr.org/documents/11982/49074/>

- UNHCR,+Handbook+and+Guidelines+on+Procedures+and+Criteria+for+Determining+Refugee+Status+under+the+1951+Convention+and+the+1967+Protocol+Relating+to+the+Status+of+Refugees/3ofe78f2-5414-47ec-9439-of2663889e58.
- Warner, Michael. 1993. *Fear of a Queer Planet: Queer Politics and Social Theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Zetter, Roger. 1991. "Labelling Refugees: Forming and Transforming a Bureaucratic Identity." *Journal of Refugee Studies* 4.1:39–62.
- . 2007. "More Labels, Fewer Refugees: Remaking the Refugee Label in an Era of Globalization." *Journal of Refugee Studies* 20.2:172–92.

NOTES

1. The 1951 Refugee Convention covers those who have become refugees as a result of events occurring before 1 January 1951. With the adoption of the 1967 Protocol, this time limit was removed. See UNHCR (2010).
2. In 1981, the Dutch Judicial Department of the Council of State stated that persecution on the grounds of sexual orientation should entitle refugee status (Spijkerboer 1998, 189).
3. https://www.supremecourt.uk/decided-cases/docs/UKSC_2009_0054_Judgment.pdf.
4. Read also Norwegian Prime Minister Erna Solberg's opening speech for Oslo Pride in 2014 (Government.no. 2014).

SAMMANFATTNING

Nyare studier av rättsliga och byråkratiska hinder som LHBTQ asylsökanden ställs inför belyser hur normativa sexualitetskonfigurationer påverkar asylhandläggarnas bedömning av sökandes trovärdighet. Detta, tillsammans med brist på bevis för att de riskerar att utsättas för förföljelse, framhålls oftast som det största problemet för LHBTQ asylsökanden. I syfte att utvidga forskningsfältet både empiriskt och teoretiskt granskar artikeln hur immigrationens kulturpolitiska aspekter påverkar rättstillämpningen genom att utgöra grunden för den bredare förståelsen av flyktingskap [*refugeeness*], vilken skapar tydliga normer för vem som kan räknas som äkta flyktingssubjekt i Norge. Med queerteoretiskt stöd diskuteras flyktingskapets performativa aspekter och det betonas att flyktingskap är diskursivt konstruerat i en specifik rättslig, politisk och kulturell kontext och att det inte finns någon genuin flyktning före dess erkännande. Artikeln använder även begreppet prekaritet, vilket utgör en grundläggande del av det så kallade genuina flyktingssubjektet och diskuterar hur prekaritet för sexuella minoriteter har kon-

struerats inom samtida norsk kultur- och sexualpolitik runt immigration. Artikeln avslutar med ett framhålla behovet av ökad uppmärksamhet på reproduktionen och cirkulerandet av diskurser runt frågor om berättigade immigranter, prekaritet, om vilka sökande som är värda asyl, samt om sund sexualitet och goda medborgare inom fältet för flyktingpolitik och -praktik.

Framtidsfantasier

Kampen om barnets bästa

SAMMANFATTNING

Denna artikel undersöker relationen mellan queerhet och föreställningar om barn och barndomen. Lee Edelman (2004) har skrivit om hur barnet och queerhet hålls isär, men denna artikel intresserar sig i stället för när barnet och queerhet förs samman och på vilka villkor det kan göras. Utifrån queerteori och barndomssociologi hämtas kritiska perspektiv på ålder och sexualitet som här presenteras som barnslig queerteori. Artikeln utgår från två olika barndomsarenor, förskolan och barnkultur. Utifrån intervjuer med pedagoger som arbetar på en hbtq-certifierad förskola diskuteras i artikeln spänningen mellan hbtq-kompetens som något både efterfrågat och ifrågasatt. I analysen av en tecknad serie där ett lesbiskt par är huvudpersoner som publicerats i barntidningen *Bamse* (nr 8–9, 2016), samt kommentarsfält som behandlar tidningens publicering, diskuteras hur diskurser om barnet blir centrala i såväl gillande som ogillande kommentarer. Slutsatser som dras i artikeln är att både inom förskolan och i barnkultur passerar heterosexualitet obemärkt förbi medan queerhet görs till något anmärkningsvärt. Relationen mellan queerhet och barndom kan förstås som både efterfrågad och ifrågasatt, barnet och barndomen blir en förhandlingsyta där olika diskurser om barnets bästa och önskvärda framtider ryms.

Keywords: barndom, queerteori, förskola, barnkultur, heteronormativitet, normkritik

DEN 5 AUGUSTI 2017 attackerade en grupp högerextremister Prideparaden i Stockholm. De bar en banderoll med texten "Rädda barnen" och ropade "Rädda barnen från terrorfestivalen" (QX 2017). Retorik som bygger på diskurser om att "barns bästa" är att skyddas från queera

uttryck känns också igen från hur den kristna högern i USA använder barnet i kampanjer mot homosexuellas rättigheter under parollen "Save Our Children" (Edelman 2004). Motståndare till lagförslaget som innebar att samkönade par i Sverige skulle få rätt att provas för adoption utgick också från denna diskurs om barnets bästa (Hamrud 2005). Ytterligare ett exempel är den lag som Ryssland införde 2013 som förbjuder att "homosexuell propaganda" riktas till just minderåriga (Ljungholm 2013). I alla dessa fall ställs barns rättigheter i motsats till hbtq-personers rättigheter.

Parallellt med denna bild finns en annan berättelse om ökade rättigheter och synlighet för hbtq-personer (Rosenberg 2002; Borgström 2011; Ambjörnsson och Bromseth 2013; Ambjörnsson 2016). Queerbegreppet har etablerats i den svenska offentligheten under 2000-talet, inte enbart inom aktivism och akademi utan också i media och kulturliv och i relation till detta har skapats en självbild av ett hbtq-progressivt Sverige (Ambjörnsson 2016). En central fråga för queerteorin i dag blir därför att ifrågasätta vilken queerhet som får tillgång till ökade rättigheter och synlighet? Jin Haritaworn (2015, 8) menar att det skett ett figurativt skifte där *viss* queerhet gått från "dangerous to endangered", från hotfull till hotad. Det ökade erkännandet av hbtq-frågor gynnar framför allt köpstarka och vita hbtq-personer dels genom nyliberal marknad och assimilerings till medelklassens familjeideal (Duggan 2002; 2004; Halberstam 2005), dels genom nationalistiska och rasistiska diskurser (Puar 2007; Haritaworn 2015).¹ Diskurser om "barnets bästa" har även använts som argument *för* samkönade äktenskap i både USA och Sverige med hänvisning till att äktenskap innebär ökad stabilitet (i form av juridiska rättigheter och socialt erkännande), vilket bidrar till trygghet för barn som växer upp i sådana familjer (Edelman 2004; Edenheim 2015).

Den bild som framträder är alltså komplex då det parallellt och i olika syften riktas uppmärksamhet mot barnet, det som är genomgående är dock att barnet sätts i fokus för en önskad framtid. Lee Edelman (2004) menar att barnet är central i kampen om framtiden eftersom politiska ideologier är beroende av fantasin om framtiden för att få betydelse och fantasin om framtiden är i sin tur beroende av barnet. Edelman (2004)

menar att barnet ställs i motsats till, och i behov av skydd från kontakt med, homosexualitet, vilket innebär att det queera inte kan ingå i den politiska framtidsfantasi som barnet är central i. Mot bakgrund av det, men till skillnad från Edelman, argumenterar jag i denna artikel för att barnet ingår i olika framtidsfantasier, där barnet inte nödvändigtvis hålls separerat från queerhet. Här undersöks tvärtom samtida situerade kopplingar mellan barnet och queerhet, samt hur möjligheter och begränsningar framträder när detta kommer till uttryck i en intervju med pedagoger på en hbtq-certifierad förskola och i diskussioner angående barntidningen *Bamse*. Utifrån kritiska perspektiv på ålder och sexualitet diskuteras *vilka normaliseringar kring barndom och heterosexualitet som konstrueras, hur dessa normaliseringar villkorar hur queer sexualitet kan närvara inom de två barndomsarenorna, som representeras i materialet, och hur barnet görs central i olika politiska framtidsfantasier som framträder.*

Tidigare forskning om ålder och sexualitet i förskola och barnkultur

För att kontextualisera de barndomsarenor artikeln uppehåller sig vid följer här exempel på tidigare forskning om barnkultur och förskolan, som berör kategoriseringar och normaliseringar utifrån ålder och sexualitet. Både inom förskolan och barnkultur har den fostrande traditionen speglat rådande barnsyn i samhället och påverkats av samtida diskurser om vad som är ”god kultur”, det vill säga vad som anses lämpligt att lära barn under en viss period (Helander 1998; Rydin 2000; Dolk 2013). Klara Dolk (2013) menar exempelvis att strävan mot jämlikhet och jämställdhet, och på senare år även arbetet för likabehandling och mot diskriminering, har varit en viktig del av den svenska förskolans värdegrundsarbete. Normkritiska perspektiv har kommit att få genomslag inom utbildning (Bromseth och Darj 2010; Salmson och Ivarsson 2015) och förespråkas i dag av Skolverket (2009) och Diskrimineringsombudsmannen (2015). Normkritiska och normkreativa perspektiv har också kommit ta plats inom barnkultur och inneburit att hbtq-personer kommit att representeras i barnkultur i större utsträckning under 2000-talet (Heggestad 2011).² Sett i ljuset av den fostrande traditionen

inom dessa arenor kan ökad representation av hbtq-personer och normkritiska perspektiv inom barnkultur och förskolan tolkas som att dessa värden ingår bland det som samtiden vill föra vidare till barn. Samtidigt blir det viktigt att här ställa sig frågan vilken typ av representation som görs möjlig inom dessa arenor. Amerikanska och brittiska forskare som studerat hur representationer av hbtq-personer görs i barnkultur har kommit till slutsatsen att normativa familjeideal i hög utsträckning reproduceras (Esposito 2009; Epstein 2012; Taylor 2012; Lester 2014; DePalma 2016). Jennifer Esposito (2009) har studerat hur lesbiska representeras i amerikanska barnböcker och menar att assimileringen av lesbiska föräldrar enligt normativa familjeideal i form av äktenskap, reproduktion, stabilitet och respektabilitet, som sker i barnböckerna, leder till "de-queering" av dessa berättelser.

Tidigare forskning från så kallad *early childhood education*³ i Australien har visat att denna verksamhet är präglad av normalisering av heterosexualitet medan icke-heterosexualitet exkluderas genom att det görs avvikande eller osynligt (Gunn m.fl. 2004; Gunn 2008; 2011; Surtees 2008; Surtees och Gunn 2010). Debbie Epstein (1997) menar att normer om sexualitet är närvarande i utbildningssystemet dels genom att (för)skolan som institution är heteronormativ, dels genom barnens iscensättande av, och förhandlande kring, sexualitetsnormer. I en svensk studie (Bartholdsson 2010) intervjuas femåringar på förskolan om deras föreställningar om kärlek och familj. Barnen i Åsa Bartholdssons (2010) studie beskriver sin tänkta framtid som att de kommer ingå i en heterosexuell kärnfamilj, att de kommer gifta sig och skaffa barn. På frågan om förskolebarn kan vara kära i någon av samma kön fanns olika åsikter, vissa barn protesterar medan andra finner det oproblematiskt.

Eftersom en av de starkaste diskurserna kring barnet och barndomen handlar om "barn som oskyldiga" (James m.fl. 1998), där barnet anses vara i behov av skydd från kunskap om bland annat sexualitet, finns det risk att förskolan görs till en arena där sexualitet i allmänhet, och icke-heterosexualitet i synnerhet, blir tystad (Surtees och Gunn 2010; Robinson 2012; 2013; Sparrman 2014). Samtidigt normaliseras heterosexualitet i förskolan utan att det stör tanken om barndomens oskyldig-

het (Robinson 2012). Lekar som mamma, pappa, barn där barn leker heteronormativ familjebildning, eller prins och prinsesslekar där barn iscensätter framtida heterosexuella bröllop (Hellman 2010) är några exempel. Nicola Surtees och Alexandra Gunn (2010, 45) hävdar att heterosexualiteten är *omarkerad som sexualitet* i förskolan genom att "heterosexual sexuality is reinscribed as normal and ascendant – accepted as a part of children's daily worlds even when sexuality is preserved as irrelevant". Jenny Bengtsson (2013) beskriver det som att den (hetero)sexualitet som är möjlig i barndomen skulle kunna beskrivas som *banal*, vilket inte innebär att sexualitetsnormer är mindre närvarande utan att de är närvarande på andra, åldersspecifika, villkor.

Förskolan och barnkulturen framstår i tidigare forskning som arenor där kategoriseringar av ålder och sexualitet (re)produceras, men även som områden intresserade av att utmana och förändra till exempel heteronormativitet genom ökad representation av hbtq-personer och normkritiska perspektiv.

Barnslig queerteori

Barnets relation till framtiden har problematiserats både inom queer-teori och inom barndomssociologi. Min diskussion tar sin utgångspunkt i Edelmans tankar i boken *No Future* (2004), som är ett centralt och flitigt refererat verk inom queerteori som intresserar sig för barnet. Enligt Edelman kan queerhet aldrig ingå i framtidsfantasier eftersom det queera symboliskt står i motsats till reproduktiv framtid [*reproductive future*]. Det kan beskrivas som att det queera inte har någon framtid, medan barnet är framtiden. Jag förhåller mig till det som Edelman kallar det queera [*the queer*] eller queerheten [*queerness*] som starkt kopplat till just queera identiteter och positioneringar, som till exempel homosexuella, bisexuella och transpersoner, men ser också att identitetskategorier är tillfälliga fastläsningar som är föränderliga i tid och rum. Queerhet görs kontextuellt och jag återkommer till att hbtq-tematik i materialet framstår som en villkorad queerhet. För mig är queerteorin inte ett verktyg för att diskutera vad queerhet är eller inte är, utan hur, var, när queerhet görs och vad som görs i queerhetens namn.

I stället för att kämpa för att få ingå i fantasin om framtiden bör det queera, enligt Edelman (2004, 29), säga: "Fuck the social order and the Child in whose name we're collectively terrorized." Hos Edelman finns ingen diskussion om hur de människor som är barn i dag påverkas av konstruktionen av barnet som framtidsfantasi. Kritik har riktats mot att queerteori till stor del uppehåller sig vid föreställningar om barnet, men bara i liten utsträckning intresserar sig för barns livsvillkor (Gill-Petersen 2015). Även om barnet i diskursen om "barnets bästa" innehar en idealiserad position är det mer i form av gisslan än som subjekt och aktör barnet befinner sig där. Där Edelman ser barnet och queerhet som oförenliga, placerar Kathryn Bond Stockton (2009) barnet inom det queera, eller det queera inom barnet. De sidor av barnet som inte passar in i berättelsen om att växa upp, vilket innebär att ta plats i ett heteronormativt livsschema (se även Halberstam 2005; Ahmed 2006) växer enligt Stockton i stället i sidled [*sideways*]. Det är inte borta eller osynligt, det är på en annan plats, i en annan riktning. Stockton (2009) beskriver det som att barn är "not-yet-straight" eftersom barnen inte tillskrivs sexualitet, men förväntas anlända i framtiden som heterosexuella vuxna. Barn positionerar sig, eller positioneras, som blivande heterosexuella av både andra barn och av vuxna, "who assume that they will, universally, have heterosexual futures as adults" (Epstein 1997, 40).

Barnets relation till framtiden har inom barndomssociologi beskrivits som att barnet diskursivt görs till en *human becoming* snarare än en *human being*, där fokus ständigt riktas på vad barnet ska bli och behöva veta i framtiden i stället för på vad barnet är och behöver i nutid (Qvortrup 1994). Barnet beskrivs som omoget, känslostyrt och beroende, medan den vuxna beskrivs som kompetent, rationell och självständig, men i stället för att sträva efter att likställa barnet med den vuxna menar Nick Lee (2001) att alla människor oavsett ålder är *human becomings*, i ständig tillblivelse.

Jag kombinerar kritiska perspektiv på ålder och sexualitet från de queerteoretiska och barndomssociologiska fälten i vad jag kallar *barnslig queerteori* (jfr *immature sociology*, Lee 1998). Förutom att barnslig queerteori markerar en teoretisk ingång som intresserar sig för såväl barn och barndom som queerhet, betyder *barnslig* i detta sammanhang att subjektet ses

som i ständig tillblivelse, vilket diskursivt varit kopplat till barndomen (Lee 2001; Prout 2005). Barnslighet kan också ses som ett motstånd mot både heteronormativitet och vuxenhetsnormer. J. Halberstam (2005) skriver att heterosexualitet tillsammans med att gifta sig, skaffa barn och fast jobb är del av det förväntade livsschemat som symboliserar ett lyckligt liv. Den som bryter mot denna norm uppfattas som barnslig och omogen också i vuxen ålder, eftersom personen inte gör vuxenhet på rätt sätt (Halberstam 2005; Ahmed 2006; Ambjörnsson och Bromseth 2010; Siverskog 2016). I likhet med hur "queer" är sprunget ur negativt laddade betydelser, som avvikande och konstig, är barnslig förknippat med att vara omogen och löjlig. I likhet med användandet av queer, kan användandet av "barnslig" utgöra en kritik mot kategorisering och hierarkisering, men utifrån ålder. Jag menar att på samma sätt som queerteorin ifrågasatt sexualitetens kategoriseringar (mellan t.ex. heterosexuella och homosexuella), samt hela synen på sexualitet som stabil och essentialistisk, kan en kritisk syn på barndom ifrågasätta kategoriseringen mellan barn och vuxen, samt förståelsen av barndomen som stabil och essentialistisk.⁴

På samma sätt som Judith Butler (1990; 1993) menar att kön och sexualitet görs performativt, är även ålder en kategori som iscensätts och blir till genom upprepning (se ex.vis Persson 2010; Grehn 2017). Therése Persson diskuterar i sin avhandling *Kvinnlig för sin ålder* (2010, 41) hur Butlers performativitetsteori kan användas i analyser av ålder och menar att "i likhet med heterosexualitet kan ålder sägas utgöra ett slags grundmönster utifrån vilket människor görs begripliga". I den här texten utgår jag från Butlers (2006) teori om att *normalisering* sker genom att vissa handlingar blir igenkänningsbara genom upprepning, medan andra förblir obegripliga eller osynliggjorda. Det som normaliseras passerar *obemärkt, unmarked*, medan det som avviker från normen framstår som *anmärkningsvärt, (re)marked* (Surtees och Gunn 2010).

Metod och datamaterial

Studien är inspirerad av det George Marcus (1995) kallar *multi-sited ethnography* där flera olika platser ingår i forskaren etnografiska fält. Jag utgår från ett *metaforiskt* (Marcus 1995) fält vilket innebär att följa mitt

forskningsintresse kring hur barndom och sexualitet samkonstrueras i olika kontexter. De två studierna som analyseras i denna artikel betraktar jag som strategiskt valda händelser som ägde rum under tiden för min fältstudie (2016–2017⁵) och som jag ser som situerade inom min frågeställning. Syftet med att inte på förhand avgränsa sitt fält är att kunna beskriva och förstå komplexa samband (Pierides 2010) och inte avgränsa fältet från kontexten eftersom de alltid är en del av varandra (Walford 2008). Gemensamt för de två studierna är att de utgör arenor där föreställningar om barn och barndom förhandlas och i båda fallen är det vuxnas tal om förskolan respektive barnkultur som analyseras. Tillsammans visar studierna att trots sina olika kontexter finns likheter i de ambivalenser som uppstår kring hur barndom och queerhet samspelar/hålls isär. Jag har valt två exempel på när hbtq-tematik introduceras till barn, eftersom jag är intresserad av på vilka villkor detta görs. Materialet består av en semistrukturerad gruppintervju som genomfördes våren 2016 med fem pedagoger och en förskolechef på en kommunal förskola i en mindre kommun som nyligen genomgått RFSLs (Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras rättigheter) utbildning hbtq-certifiering. Vid intervjutillfället gav deltagarna skriftligen sitt informerade samtycke till att delta under intervjun, att ljudupptagning gjordes och att datamaterialet skulle användas för analys och spridning i vetenskapligt syfte. Efter transkribering fick deltagarna möjlighet att läsa igenom intervjun för att kommentera eller förtydliga. Deltagarna har i artikeln tilldelats fingerade namn.

I juni 2016 gav tidningen *Bamse* ut ett nummer som uppmärksammas som den första gången ett lesbiskt par introduceras i tidningen. Materialet som analyseras här är det aktuella numret av *Bamse* (nr 8–9) och fyra kommentarstrådar som är hämtade från *Dagens Nyheter*, *Expressens*, *Aftonbladets* och *Svenska Dagbladets* respektive facebooksidor där tidningarna publicerat en artikel om den aktuella Bamse-serien. Av etiska skäl citeras kommentarerna inte ordagrant, utan de citat som presenteras i analysen är sammanfattande beskrivningar som fångar innehållet i flera kommentarer inom samma diskurs. Att barnet är i fokus i diskussionen är inte förvånande då detta berör en tidning

för barn, det som intresserar mig här är snarare *hur* barnet används i argumentationen.

Materialet presenteras som två fallstudier som knyts samman i den avslutande diskussionen "Barnet och framtidsfantasierna". Först analyseras intervjun med pedagogerna och enhetschefen på den hbtq-certifierade förskolan i det följande stycket, "Anmärkningsvärt i förskolan", och därefter, under rubriken "Är lesbiska hundar bra för barn?", Bamse-serien och kommentarstrådarna.

Anmärkningsvärt i förskolan

I denna del analyseras hur hbtq-certifiering i förskolan kan sättas i relation till normalisering av vissa sexuella identiteter och hur det queeras möjlighet att ta plats inom denna barndomsarena villkoras. Hbtq-certifiering av en förskola kan ses som ett erkännande av att det hos personalen behövs mer kunskap om att motverka heteronormativitet och att denna kunskap är eftersträvensvärd. I pedagogernas tal uttrycks att hbtq-certifiering på förskolan är något som efterfrågas, men som också potentiellt sett kan leda till konflikt. I intervjun talas det om hbtq-certifiering som något som har gott stöd i förskolans styrdokument då det handlar om värdegrundsfrågor, bemötande och likabehandling. Förskolechefen berättar även att hon får mycket positiva kommentarer och att det finns ett stöd i kommunen för att arbeta med frågorna. Bakgrunden till att denna förskola kom att certifiera sig beskrivs som att de ville få ökad kunskap och kvalitet i verksamheten. Här framträder en diskurs om *den normkritiska förskolan* som visar på en samstämmighet inom förskolans professionella område där pedagoger, chefer och politiker är positiva till certifieringen. Förskolechefen berättar att hon "gick direkt till förvaltningen, jag gick till mina chefer, jag gick till nämnden, jag gick till stadsdirektören och kommunalråden och alla hejade på. Tyckte att detta var jättebra." I relation till detta uttrycks också att det fanns en oro för kritik, anledningen till att förskolechefen ville förankra hbtq-certifieringen ordentligt var för att de "målade upp ett scenario" där det "var möjligt att vi får ordentligt på pälsen av vårdnadshavare eller andra i omgivningen". Potentiell kritik från vårdnadshavare beskrivs i

intervjun som den största utmaningen med hbtq-certifieringen. De förberedde sig på att det kunde komma mycket frågor och negativa kommentarer. Förskolechefen berättar:

Vi var väldigt oroliga för föräldramötet, det hade vi uppe både i hbtq-gruppen och i utbildningen inför. Hur ska vi presentera, hur ska vi säga till de vårdnadshavare som finns hos oss?

Denna förväntan om kritik från vårdnadshavare förstår jag som att certifieringen innebär en förändring som kan väcka motstånd, vilket synliggör att hbtq-frågorna är ett nytt inslag i förskolans arbete där pedagogerna inte vet vad de kan förvänta sig. I denna diskurs om vårdnadshavaren som *potentiell motståndare* till förändringen artikulerar pedagogerna en bild av att det inte råder konsensus om hbtq-personers rättigheter och representation har en plats i förskolan, men denna diskurs riskerar också att positionera vårdnadshavaren som mindre tolerant eller kunnig än de som arbetar i förskolan.

Denna förskola hade förutom sin hbtq-certifiering en litteraturcertifiering och en miljöcertifiering (grön flagg). Pedagogerna uttrycker dock inte oro inför att möta kritik från vårdnadshavare i arbetet med miljö och litteratur:

Lena: Jag tänker på de andra certifieringarna som ni har, om miljö och litteratur som ni har, har det funnits samma oro där att presentera det inför föräldrarna?

Cecilia: De ligger ju inte på en värdegrundsplan, de är ju mer konkreta. Det handlar om miljö, hur handskas vi med naturen och vi läser mycket böcker för att berika språket, så det handlar ju inte om en värdegrund. Så om man då skulle möta på någon som då blir uppeldad eller aggressiv och tycker att det här ju helt åt helsike och hur kan ni, då är det ju svårare, det [hbtq-certifieringen] ligger på ett djupare plan om man säger.

Amanda: Litteratur delar ju inte människor på samma sätt som hbtq-frågor kanske gör, eller skulle kunna göra.

Cecilia menar i intervjun ovan att hbtq-frågor ligger på ett djupare plan som kan göra det svårare att bemöta om någon skulle vara aggressiv eller negativt inställd. Amanda säger att litteratur inte delar människor på samma sätt som hbtq-frågor kan göra, vilket kan förstås som att hbtq-frågor är både mer personliga och mer politiska än många andra frågor som förskolan arbetar med. Litteratur och miljö framstår som mer neutrala ämnen än hbtq-certifieringen. Det kan beskrivas som att litteratur och miljö är legitima, förväntade och därför går mer *obemärkt* förbi i förskolan, medan hbtq-frågor i exemplet ovan har en mycket mer *anmärkningsvärd* position som förväntas väcka reaktioner (Surtees och Gunn 2010).

Förskolläraren Cecilia berättar om en förälder som reagerat på att förskolan hade inkluderat en bok med hbtq-tema i de bokpåsar som familjer kan låna hem:

Cecilia: Jag hade en reaktion utifrån en bok, för vi har bokpåsar som vi skickar med familjerna hem att läsa. Där valde vi att lägga ner en bok med hbtq-tema, de är pingviner, två pappor. Då fick vi en reflektion där på ett utvecklingssamtal att de hade velat veta det från början att det var den här boken för den här vill de inte läsa. Så det var bara att bemöta det att det är självklart frivilligt och det gör man som man vill. Föräldern valde ju att inte läsa den men vi hade en dialog om hur vi tänkte.

Att en bok med två (pingvin)pappor väcker reaktion, som Cecilia beskriver det, pekar på att samkönade relationer är mer anmärkningsvärda i förskolan medan barnböcker som skildrar mammor och pappor kan antas gå mer obemärkta förbi.

Vårdnadshavares kritik mot hbtq-certifieringen har framkommit direkt till pedagogerna under enskilda samtal, som i exemplet ovan, men på föräldramöten har det positiva dominerat. Förskolechefen menar att en del vårdnadshavare valt att inte uttrycka sin kritik explicit. Ett exempel på det är vårdnadshavare som valde att hålla barnen hemma under den ceremoni som förskolan höll för att fira sin certifiering. De tillverkade regnbågsflaggor med barnen, sjöng några sånger och åt semlor med grädde som färgats i olika färger vilket skulle symbolisera regnbågs-

flaggan. Många vårdnadshavare valde att vara med på festen, men det fanns också de som inte ville komma och inte heller ville att deras barn skulle delta, menar förskolechefen Heidi. Dessa föräldrar valde då att hämta barnen innan certifieringsfesten ägde rum.

Heidi: Sen finns ju det som inte riktigt märks, under certifieringen så fanns det vårdnadshavare som valde väldigt snyggt att fråga vilken tid är det certifiering, det är den tiden, då hämtade de innan. Vi har haft några såna, de har inte berättat eller sagt detta eller gjort motstånd, de har bara backat.

Heidi uttrycker det som att det finns kritik som inte riktigt märks där vårdnadshavare undviker att öppet formulera sina negativa reaktioner. Detta visar en förhandling mellan *den normkritiska förskolan* och *potentiella motståndare* där det i förskolans offentlighet, som exempelvis föräldramöten, framstår som att kritik mot hbtq-certifiering inte formuleras öppet. Pedagogerna uttrycker att de förväntar sig kritik från vårdnadshavare, men också att vårdnadshavare undviker att formulera sin kritik vilket visar på en ömsesidig oro kring vilken legitimitet hbtq-certifiering (eller kritik emot densamma) har i förskolan.

Sammanfattningsvis kan detta förstås i relation till att det å ena sidan är efterfrågat att normkritik används som strategi i förskolan (Skolverket 2009; Diskrimineringsombudsmannen 2015) och pedagogerna beskriver att det är ett arbete som handlar om värdegrund, lika rättigheter och likvärdigt bemötande av alla familjer i förskolan, vilket ger frågorna legitimitet. Å andra sidan uttrycker pedagogerna ambivalens kring hur legitimt det kan upplevas av framför allt vårdnadshavare. De uttrycker att det är svårare att bemöta kritik kring dessa frågor och menar att det är frågor som människor har olika åsikter om, till skillnad från värdet i att läsa böcker och arbeta med miljön i förskolan. Det pedagogerna beskriver är att det pågår en typ av diskursiv kamp (Laclau och Mouffe 2008) kring frågornas legitimitet i förskolan, en kamp som inte nått konsensus.

Analysen i den första studien har fokuserat på hur det i pedagogers uttalande framträder spänningar när hbtq-frågor introduceras på för-

skolan. Vad som är legitimt på förskolan och på vilka villkor hbtq-frågor tar plats där handlar om vilka gränser som skapas kring barndomen, men också om förskolan som en barndomsarena där olika politiska framtidsfantasier (Edelman 2004) ställs mot varandra. I det kommande exemplet som hämtas från tidningen *Bamse* diskuteras hur dessa olika fantasier gör anspråk på barnet och barndomen.

Är lesbiska hundar bra för barn?

Under sommaren 2016 uppmärksammade flera svenska tidningar att det för första gången förekommit ett lesbiskt par i serietidningen *Bamse* (2016). Diskussionen som följde efter denna publicering utgör materialet i artikelns andra studie och fokuserar på hur barnet blir central i de argumentationer som kommer till uttryck. Den aktuella serien är "Bamse och mysteriet med den gamla gården" i nr 8–9, 2016. Serien kretsar kring hundarna Vera och Frida som flyttar från storstaden och i in det gamla kvarnhuset i byn där Bamse bor. Vera och Frida skaffar höns och arbetar på åkern, de trivs väldigt bra men snart uppstår det problem. Det verkar som att det spökar i huset, saker går oförklarligen sönder och de väcks av konstiga ljud på nätterna. Vera och Frida berättar om sina problem för Bamse, Lille Skutt och Skalman som lovar att hjälpa dem. Bamse och hans vänner upptäcker att det inte är något spöke utan en argsint tomté som bor i källaren som försökt skrämman bort Vera och Frida. Tomten gillar inte alla nya maskiner som tagit över jordbruket, de får honom att känna sig överflödig och inte längre uppskattad. Bamse övertalar tomtén att träffa Vera och Frida och de kommer överens om att sköta gården tillsammans och att tomtén ska få ett fat gröt varje kväll som förr i tiden. Det hela slutar därmed lyckligt och när Bamse, Lille Skutt och Skalman åker därifrån säger de: "Det här slutade ju bra. Det brukar göra det när man pratar med varandra."

För att sätta denna historia i kontext till resten av tidningen kan nämnas att serien om Vera och Frida utgör 17 av 66 sidor och är en av åtta serier i dubbelnumret 8–9, 2016. Tre av serierna i detta nummer handlar om Bamse och Brummelisa när de var unga och träffades och gifte sig. Jag kommer kort beskriva innehållet i de serierna eftersom de

utgör ett gemensamt tema i denna tidning som behöver synliggöras i relation till serien om Vera och Frida. I den första, "En (miss)lyckad träff", har Bamse och Brummelisa sin första träff. I den andra, "Bamse ser midnattssolen och får en svår fråga", friar Brummelisa till Bamse. I den tredje serien, "Bamse och Brummelisa överraskar vännerna", gifter sig Bamse och Brummelisa och har en fest. I dessa tre serier framgår det tydligt att Bamse och Brummelisa inleder eller har en kärleksrelation. Det syns dels i bilderna som visar rodnande kinder, att de pussar och håller varandra i handen, dels i de teman som behandlas i serierna som frieri och giftermål, alla tydligt relaterad till romantisk kärlek. I serien om Vera och Frida är det inte uttalat vilken relation de två har till varandra, men det syns på en bild att de sover i samma säng. I övrigt finns det ingen kroppskontakt eller romantisk symbolik mellan Vera och Frida. I kommentarerna ifrågasätter flera läsare om Vera och Frida ska förstås som ett par: "Vad är det som säger att de är lesbiska bara för att de bor ihop?" "Jag har läst serien men tolkade det som att de var kompisar." Seriens narrativ kretsar kring problemen Vera och Frida har med sitt hus, deras relation är inte i fokus och definieras inte heller. Fler kommentarer uttrycker att detta är något de uppskattar med framställningen: "Det är positivt att de skildras som vilka som helst, det görs ingen grej av att de är två kvinnor." Detta illustrerar både svagheten och styrkan i det outtalade. Att sätta Veras och Fridas lesbiska relation i fokus riskerar att reproducera dem som avvikare, samtidigt som att inte tydliggöra riskerar att osynliggöra den lesbiska relationen som genom straighta läsningar blir tolkade som vänskap eller en syskonrelation (jfr Borgström 2016).

Att kärleksrelationen mellan Bamse och Brummelisa upptar en större del av tidningen samt är mer explicit romantisk har i den mediala diskursen gått *obemärkt* förbi. Relationen mellan Vera och Frida kom i stället att uppmärksammas i media (*Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Expressen*, *Svenska Dagbladet*). *Svenska Dagbladet* (2016) skriver i sin nätupplaga: "I somras blev det dags för det första lesbiska paret i serietidningens historia." I *Aftonbladet* (2016) skriver man under rubriken "Första lesbiska paret tar plats i *Bamse*":

Redan 2007 kunde Bamsetidningens läsare stifta bekantskap med Lille Skutts bror Happ och hans partner Lille Sixten. 2010 medverkade för första gången deras dotter Suddan och familjen har dykt upp flera gånger sedan dess. Nu är det alltså dags för det första lesbiska paret. Och *Bamse* kommer fortsätta ligga i framkant, menar Charlotta Borelius. – Vi försöker visa olika familjekonstellationer, och Bamses värld förändras och utvecklas precis som det verkliga livet. Bamse är humanist och står för allas lika värde. På så sätt känns det här som en ganska självklar utveckling av tidningen, säger hon.

Chefredaktören framhåller att tidningen med serien vill visa olika familjekonstellationer och menar att detta var en självklar utveckling eftersom Bamse står för allas lika värde. De fyra tidningarna har publicerat sina artiklar på respektive facebook sida där läsare har kunnat kommentera. Flera av kommentarerna är längre diskussioner där ett antal personer med olika åsikter deltar. Andra kommentarer är korta utrop, både gillande och ogillande, ibland bara i form av emoji som hjärtan, glada eller arga ansikten. Totalt består de fyra kommentars-trådarna av 326 kommentarer, av dessa är 124 stycken såpass tydligt ställningstagande att de kunnat kategoriseras som gillande (tre fjärdedelar) eller ogillande (en fjärdedel). Om de som kommenterat läst den berörde serien om Vera och Frida, eller ens tidningsartikeln om denna serie är omöjligt att veta. Kommentarer ska därför förstås i relation till varandra snarare än som direkt relaterade till innehållet i serietidningen *Bamse* eller tidningarnas artiklar om serien.

Nedan presenteras de argumentationer som på olika sätt uttrycker att den publicerade Bamseserien har fördelar alternativt ingen påverkan på barn:

Barn ska lära sig allas lika värde är den mest framträdande diskursen i kommentarsfälten. Den kommer till uttryck i kommentarer som: "Det är bra om barn tidigt får lära sig att alla får vara kära i vem de vill." "Bra! Barn ska lära sig respektera olikheter." "Uppfostra barn till att tycka att alla är lika mycket värda!" Inom denna diskurs är barnet någon som behöver moralisk vägledning, kunskap och inte minst fostran från vuxna

för att utveckla värderingar. Barnkultur har ofta använts i syfte att (upp)fostra barn (Helander 1998) och det framstår i denna diskurs som den främsta fördelen med historien om Vera och Frida.

Barn är fördomsfria har jag kategoriserat som ett gillande uttryck även om det mest framträdande draget i dessa uttryck är att denna serie inte har någon större inverkan på barn. Det beskrivs som något positivt att barn har en naturlig och fördomsfri inställning: "Detta är inget konstigt för barn, de tycker att all kärlek är helt naturligt." "Barn är mer öppensinnade än vuxna." "I barns värld finns inte samma fördomar som hos vuxna." Inom denna diskurs beskrivs barnet som naturligt fördomsfri och behöver inte fostras till dessa värderingar, snarare skrivs det fram att det är vi vuxna som har något att lära av barnens inställning. Detta är en diskurs som formulerar skillnad mellan ålderskategorier, där barn uttrycks ha specifika och idealiserade drag.

Speglar dagens samhälle och familjer är två argumentationsspår som ofta går in i varandra där det dels handlar om att det är samtida levnadsförhållanden och värderingar som skildras, dels att det är positivt för barn, som lever i regnbågsfamiljer, att homosexualitet representeras i tidningen (och annan barnkultur): "Det speglar hur samhället ser ut i dag och det ska vi visa barnen." "För barn i regnbågsfamiljer är det bra att kunna läsa om familjer som liknar deras." "Bra att *Bamse* följer med tiden och visar på moderna värderingar och familjekonstellationer." Detta visar också att Bamseserien upplevs inte bara som viktig utan som nyskapande och "modern" och de som uttalar sig ogillande blir i kommenstarsfälten anklagade för att vara bakåtsträvande, gammaldags (eller ibland bara gamla som när de kallas till exempel "gubbe") och obildade. I denna diskurs artikuleras homosexualitet och regnbågsfamiljer i relation till positivt värdeladdade egenskaper som modern och upplyst.

Analysen av kommentarsfälten visar dock också på ogillande uttryck. Trots att normkritik och hbtq-personer fått genomslag i (barn)kultur är det fortfarande ingen konsensus om att detta är något önskvärt. En fjärdedel av kommentarerna har kategoriserats som ogillande. I vissa fall består de bara av enstaka ord som "Löjligt!" och "Idioti", vilket gör kategorisering som ogillande kommentar tydlig, men en diskursanalys

av argumentationen svår. De argumentationerna som vänder sig mot den publicerade serien menar att historien om Vera och Frida av olika anledningar är olämplig i en serietidning för barn.

Låt barn vara barn är den mest framträdande diskursen bland de ogillande utsagorna. Den uttrycktes i kommentarer som: "Låt barn vara ifred!" "Barn är för små för att behöva veta något om vuxnas relationer, barn ska få vara barn." "Blanda inte in barn, det är något de får ta ställning till som vuxna." I denna diskurs uttrycks inte explicit en kritik av homosexualitet, men det argumenteras för att barn inte ska konfronteras med det eftersom det ses som kopplat till sexuell praktik, "vuxnas relationer" och sexuell identitet, "något de får ta ställning till som vuxna". Att sexualitet inte hör ihop med bilden av det oskyldiga barnet (Stockton 2009; Robinson 2013) gör att sexualitet är närvarande i konstruktionen av barndom just genom sin frånvaro (Bengtsson 2013). Relationen mellan Vera och Frida görs i utsagorna till något anmärkningsvärt sexuellt, medan relationen mellan Bamse och Brummelisa görs till obemärkt sexualitet då heterosexualitet är normaliserad som en del av barns värld och inte förstås som sexualitet (Surtees och Gunn 2010; Robinson 2012).

Lär inte barn om homosexualitet är en mer explicit variant av diskursen *låt barn vara barn*, då denna diskurs är öppet kritisk till att barn tar del av representationer av homosexualitet. Dessa kommentarer formulerades som: "Sluta försöka indoktrinera oskyldiga barn och försöka göra dem till homosexuella." "Det är fel att lura barnen att detta är normalt." "Låt barnen slippa hbtq-propaganda." Inom denna diskurs ska oskyldiga barn skyddas från skildringar av homosexualitet (jfr Edelman 2004). Det artikuleras också en rädsla för att exponering för dessa skildringar kommer att göra barnen till homosexuella, vilket Clifford Rosky (2016) menar är en återkommande argumentation. Att barn positioneras som blivande heterosexuella är tydligt i denna diskurs där homosexualitet beskrivs som något barn kan indoktrineras till, vilket får heterosexualitet att framstå som något naturligt som sker utan påverkan.

Låt bli Bamse är en diskurs som inte är lika bekymrad över barnen utan höjer sin röst till försvar för tidningen och menar att den ska vara opolitisk och inte politiskt korrekt: "Detta förstör Bamsetidningarna."

"Låt Bamse vara!" "En serietidning ska inte vara politisk." Inom denna diskurs uppfattas denna serie som politisk, vilket visar att vissa frågor (de som inte är neutrala och där det råder diskursiv kamp) uppfattas som mer politiska än de som är normaliserade. Hbtq-frågor framstår som mer politiska i detta sammanhang än de skildringar av heterosexuella relationer som tidigare dominerat och som även gör det i detta nummer av *Bamse*.

Sammanfattningsvis framkommer i dessa kommentarsfält en tydlig diskursiv kamp där olika typer av argumentationer använder barnet, där barn å ena sidan ska lära sig goda värderingar och å andra sidan ska undanhållas information tills de blir äldre. Denna diskursiva kamp kan förstås som en kamp såväl om barndomens gränsdragningar som om olika framtidsfantasier där barnet är central.

Barnet och framtidsfantasierna

Children have always been in need of protection – first from homosexuals, now from homophobes. (Rosky 2016, 546)

Queerhet i relation till barndom framstår i mitt material som både efterfrågat, ifrågasatt och villkorat. Motstridiga framtidsfantasier framträder, en där queerhet får ökad synlighet och likvärdighet och en annan där heterosexualitet förblir det normala och önskvärda. Slutsatsen är att olika framtidsfantasier förhandlas på barndomsarenor. Gemensamt för de olika framtidsfantasierna är att barnets bästa är en argumentation som återkommer både hos de som kan sägas kämpa för ökade rättigheter för hbtq-personer och de som ifrågasätter eller motsätter sig de samma. Barnet görs central i formulerandet av politiska framtidsfantasier, som Edelman (2004) påpekat, men samtidigt som barnet diskursivt sätts i motsats till queerhet finns också framtidsfantasier som tydligt artikulerar hur barnet och en viss typ av queerhet hör samman. Som det inledande citatet påpekar kvarstår intresset från vuxna att beskydda barn, även om motivet ändras, vilket också kan förstås som att barnet används som motiv när olika syften formuleras. Hur kan denna dubbel-

het i relationen mellan barnet och queerheten förstås, har queerheten blivit mer "barnvänlig"?

På de båda barndomsarenorna som undersöks i artikeln råder spänningar mellan olika diskurser om barndomen och framtiden. I intervjuerna med pedagogerna på den hbtq-certifierade förskolan berättar de att de inför föräldramöten känt stor oro för hur vårdnadshavare skulle reagera, vilket inte motsvaras av liknande oro inför att tala om andra projekt de har på förskolan som litteratur- och miljöcertifiering, vilket visar att hbtq-frågor inte har en självklar plats i förskolan, samtidigt som pedagogerna uttrycker att de har gott stöd i styrdokumentet. Normkritik och hbtq-kunskap framstår både som efterfrågade och som delvis motarbetade perspektiv på förskolan, vilket ger en ambivalent bild som tyder på att det inte finns konsensus kring frågorna. Analysen av serien som publicerades i tidningen *Bamse* och de reaktioner som följde visar att homosexualitet i barnkultur fortfarande har ett nyhetsvärde, medan heterosexualiteten, som var dominerande i det aktuella numret, inte benämns eller markeras. I kommentarsfälten framgår tydligt att detta väcker många reaktioner, både gillande och ogillande. De gillande uttalandena handlar om värdet i att "barn ska lära sig respektera olikheter", alternativt att barn är "naturligt fördomsfria". De ogillande argumentationerna menar i stället att barn behöver skyddas från (homo)sexualitet som beskrivs som indoktrinering och politisk propaganda. Mellan dessa uttalanden framträder en diskursiv kamp där barnet framstår som en förhandlingsyta för olika politiska fantasier om framtiden.

I och med ökade reproduktiva rättigheter i Sverige och andra länder har barn kommit att bli mer närvarande i hbtq-*communities* och hbtq-personer syns i offentligheten i egenskap av föräldrar. Queera personer, ofta representerade som regnbågsföräldrar, har också kommit att bli mer närvarande i barnböcker och barnprogram. Inom queerteori har det ifrågasatts om homonormativa (Duggan 2002) och "avqueerade" (Esposito 2009) familjeideal verkligen kan förstås som queerhet. En möjlig tolkning skulle utifrån den hållningen kunna vara att den hbtq-tematik, som är möjlig att presentera för barn, inte är queer utan assimilerats in

i normativitet. Denna kritik är viktig för att förhålla sig till den komplexitet som ryms inom queerbegreppet i dag, samtidigt som att på förhand avfärda något som "inte tillräckligt queer" riskerar att bortse från kontextuella villkor. I mitt material är det tydligt att tystnad och osynlighet, förutom det öppna motståndet, utgör hinder för vissa relationer och känslor att existera/representeras på lika villkor. Inom de barndomsarenorna jag undersökt framstår det som långt kvar tills hbtq-tematik kan passera obemärkt förbi, vilket gör att jag förstår det som att det ändå görs till queerhet i den här kontexten. Den queerhet som görs i mitt material står, menar jag, i relation till, och samverkar med, närvaron av barndom i queerheten och queerhet i barndomen. Den queerhet som blir efterfrågad i relation till barn och barndom vill jag därför beskriva som en *villkorad queerhet*. I likhet med det Bengtsson (2013; 2014) kallar *banal sexualitet*, beskriver här villkorad queerhet hur den sexualitet som görs möjlig i barndomen, villkoras av föreställningar kring ålder. Den villkorade queerheten framträder i skärningspunkten mellan hbtq-frågor som en allt mer eftersträvnsvärd symbol för ett demokratiskt, modernt och urbant samhälle (Haritaworn 2015; Ambjörnsson 2016) och den förväntade frånvaron av sexualitet, och särskilt queer sexualitet, i barndomen (Epstein 1997; Renold 2005; Robinson 2012; 2013; Bengtsson 2013).

Denna artikel har, med utgångspunkt i Edelmans teori om att queerhet inte kan ingå i den reproduktiva framtid som barnet symboliserar, problematiserat att en sådan uppdelning är konstant. En samtid där viss queerhet ges tillträde till viss framtid gör att en villkorad queerhet kan ses som möjlig, och till och med efterfrågad, i relation till barnet och barndom. Likväl kvarstår ett mer eller mindre subtielt motstånd mot att hbtq-tematik presenteras för barn, vilket visar att trots den spridning som queerbegreppet fått i svensk offentligheten är det inte okontroversiellt i alla lägen. I likhet med hur andra lyft fram hur till exempel nationalitet och klass (Halberstam 2005; Ahmed 2006; Puar 2007; Haritaworn 2015) får betydelse för hur queerhet görs, förstås och utsluts, har analysen i denna artikel visat att även föreställningar kring ålder, i detta fall barn och barndom, villkorar queerhet (jfr Ambjörnsson och Bromseth 2010; 2013).

LENA SOTEVIK är doktorand i barn- och ungdomsvetenskap vid Göteborgs universitet. Soteviks forskningsintressen rör kritiska perspektiv på ålder, kön och sexualitet med särskilt fokus på hur normalisering och exkludering sker i relation till barndom. Artikeln är en del av ett pågående avhandlingsprojekt där samkonstruktionen av barndom och sexualitet undersöks ur queerteoretiska och barndoms-sociologiska perspektiv. Andra områden som behandlas i avhandlingen är hur förhandlingar om ålder, kön och sexualitet framträder barns i lek och hur förskolans styrdokument kopplar sexualitet till de vuxna som har kontakt med förskolan.

REFERENSER

- Aftonbladet*. 2016. "Första lesbiska paret tar plats i *Bamse*." 16 juni. www.aftonbladet.se/nyheter/godanyheter/article23015203.ab.
- Ahmed, Sara. 2006. *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Durham: Duke University Press.
- Ambjörnsson, Fanny. 2016. *Vad är queer?* 2 utg. Stockholm: Natur och kultur.
- Ambjörnsson, Fanny, och Janne Bromseth. 2010. "När du gifter dig och får barn...: Om ålder, heteronormativitet och genus." I *Livslinjer: Berättelser om ålder, genus och sexualitet*, redaktörer Fanny Ambjörnsson och Maria Jönsson, 204–31. Göteborg: Makadam.
- . 2013. "Gästredaktörernas inledning." *lambda nordica* 18.1:11–31.
- Bamse: Världens starkaste björn*. 2016. 8–9. Malmö: Egmont.
- Bartholdsson, Åsa. 2010. "Mamma-pappa-barn: Femåringar om den heterosexuella familjen som livsprojekt." I *Livslinjer: Berättelser om ålder, genus och sexualitet*, redaktörer Fanny Ambjörnsson och Maria Jönsson, 125–47. Göteborg: Makadam.
- Bengtsson, Jenny. 2013. "Jag sa att jag älskade han men jag har redan sagt förlåt för det: Ålder, genus och sexualitet i skolans tidigare år." Avhandling, Linköpings universitet.
- . 2014. "Banal sexualitet?" I *Skola i normer*, redaktörer Lena Martinsson och Eva Reimers, 33–52. Malmö: Gleerup.
- Borgström, Eva. 2011. "Förord: Den moderna homofobin." I *Den moderna homofobin*, redaktör Eva Borgström, 10–22. Älvsjö: Charlie by Kabusa.
- . 2016. *Berättelser om det förbjudna: Begär mellan kvinnor i svensk litteratur 1900–1935*. Göteborg: Makadam.
- Bromseth, Janne, och Frida Darj, red. 2010. *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.

- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- . 1993. *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. New York: Routledge.
- . 2006. *Genus ogjort: Kropp, begär och möjlig existens*. Stockholm: Nordstedts akademiska.
- Dagens Nyheter. 2016. "Lesbiskt par flyttar in i tidningen Bamse." 16 juni. <https://www.dn.se/kultur-noje/lesbiskt-par-flyttar-in-i-tidningen-bamse>.
- DePalma, Renée. 2016. "Gay Penguins, Sissy Ducklings... and Beyond?: Exploring Gender and Sexuality Diversity through Children's Literature." *Discourse* 37.6:828–45.
- Diskrimineringsombudsmannen. 2015. *Lika rättigheter i förskolan: Ett stöd i förskolans likabehandlingsarbete*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen.
- Dolk, Klara. 2013. *Bångstyriga barn: Makt, normer och delaktighet i förskolan*. Stockholm: Ordfront.
- Duggan, Lisa. 2002. "The New Homonormativity: The Sexual Politics of Neoliberalism." I *Materializing Democracy: Toward a Revitalized Cultural Politics*, redaktörer Dana Nelson och Russ Castronovo, 175–94. Durham: Duke University Press.
- . 2004. *The Twilight of Equality: Neoliberalism, Cultural Politics, and the Attack on Democracy*. Boston: Beacon.
- Edelman, Lee. 2004. *No Future: Queer Theory and the Death Drive*. Durham: Duke University Press.
- Edenheim, Sara. 2015. "Äktenskapet, sexualmoralen och barnets bästa som samhällsorganisatör i två statliga utredningar." I *Sexualpolitiska nyckeltexter*, redaktörer Klara Arnberg, Pia Laskar och Fia Sundevall, 317–25. Stockholm: Leopard.
- Epstein, B. J. 2012. "We're Here, We're (Not?) Queer: GLBTQ Characters in Children's Books." *Journal of GLBT Family Studies* 8.3:287–300.
- Epstein, Debbie. 1997. "Cultures of Schooling/Cultures of Sexuality." *International Journal of Inclusive Education* 1.1:37–53.
- Esposito, Jennifer. 2009. "We're Here, We're Queer, But We're Just Like Heterosexuals: A Cultural Studies Analysis of Lesbian Themed Children's Books." *The Journal of Educational Foundations* 23.3–4:61–78.
- Expressen. 2016. "Här är det första lesbiska paret i Bamse." 16 juni. <https://www.expressen.se/nyheter/har-ar-det-forsta-lesbiska-paret-i-bamse/>.
- Gill-Petersen, Julian. 2015. "Queer Theory Is Kid Stuff: A Genealogy of the Gay and Transgender Child." Avhandling, Rutgers University.
- Grehn, Sandra. 2017. "Performativity and the Construction of Children's Citizenship in Backa Theatre's Staging of Lille Kung Mattias (2009/2010)." *LIR-journal* 9.7:77–95.
- Gunn, Alexandra C. 2008. "Heteronormativity and Early Childhood Education: Social Justice and Some Puzzling Queries." Avhandling, University of Waikato.
- . 2011. "Even If You Say It Three Ways, It Still Doesn't Mean It's True: The Pervasiveness of Heteronormativity in Early Childhood Education." *Journal of Early Childhood Research* 9.3:280–90.

- Gunn, Alexandra C., Coralanne Child, Barbara Madden, Kerry Purdue, Nicola Surtees, Bronwyn Thurlow, och Paula Todd. 2004. "Building Inclusive Communities in Early Childhood Education: Diverse Perspectives from Aotearoa/New Zealand." *Contemporary Issues in Early Childhood* 5.3:293–308.
- Halberstam, Judith. 2005. *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York: New York University Press.
- Hamrud, Annika. 2005. *Queerkids – och deras föräldrar*. Stockholm: Normal.
- Haritaworn, Jin. 2015. *Queer Lovers and Hateful Others: Regenerating Violent Times and Places*. London: Pluto.
- Heggstad, Eva. 2011. "Queer-Örister – Vad fan gör du i min barnbok?" *lambda nordica* 16.2–3:190–7.
- Helander, Karin. 1998. *Från sagospel till barntragedi: Pedagogik, förströelse och konst i 1900-talets svenska barnteater*. Stockholm: Carlsson.
- Hellman, Anette. 2010. "Kan Batman vara rosa?: Förhandlingar om pojkighet och normalitet på en förskola." Avhandling, Göteborgs universitet.
- James, Allison, Chris Jenks, och Alan Prout. 1998. *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity.
- Krekula, Clary, och Barbro Johansson. 2017. *Introduktion till kritiska åldersstudier*. Lund: Studentlitteratur.
- Laclau, Ernesto, och Chantal Mouffe. 2008 *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Göteborg: Glänta.
- Lee, Nick. 1998. "Towards an Immature Sociology." *The Sociological Review* 46.3:458–82.
- . 2001. *Childhood and Society: Growing Up in an Age of Uncertainty*. Maidenhead: Open University.
- Lester, Jasmine Z. 2014. "Homonormativity in Children's Literature: An Intersectional Analysis of Queer-Themed Picture Books." *Journal of LGBT Youth* 11.3:244–75.
- Ljungholm, Markus. 2013. "Anti-homolag godkänd i Ryssland." *SVT Nyheter*, 11 juni. <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/rysk-antihomolag-vantas-bli-godkand>.
- Marcus, George. 1995. "Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography." *Annual Review of Anthropology* 24:95–117.
- Persson, Thérèse. 2010. *Kvinnlig för sin ålder: En intervjustudie om ålder, kropp och femininitet*. Stockholm: Bullfinch.
- Pierides, Dean. 2010. "Multi-Sited Ethnography and the Field of Educational Research." *Critical Studies in Education* 51.2:179–95.
- Prout, Alan. 2005. *The Future of Childhood: Towards the Interdisciplinary Study of Children*. London: RoutledgeFalmer.
- Puar, Jasbir K. 2007. *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*. Durham: Duke University Press.
- Qvortrup, Jens. 1994. *Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot: Avebury.

- QX. 2017. "Pridemotståndare stoppade paraden." 5 augusti. <https://www.qx.se/nyheter/147500/pridemotstandare-stoppade-paraden/>.
- Renold, Emma. 2005. *Girls, Boys and Junior Sexualities: Exploring Children's Gender and Sexual Relations in the Primary School*. London: Routledge.
- Robinson, Kerry H. 2012. "'Difficult Citizenship': The Precarious Relationships between Childhood, Sexuality and Access to Knowledge." *Sexualities* 15.3-4:257-76.
- . 2013. *Innocence, Knowledge and the Construction of Childhood: The Contradictory Nature of Sexuality and Censorship in Children's Contemporary Lives*. London: Routledge.
- Rosenberg, Tiina. 2002. *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.
- Rosky, Clifford. 2016. "Same-Sex Marriage Litigation and Children's Right to Be Queer." *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 22.4:541-68.
- Rydin, Ingegerd. 2000. *Barnens röster: Program för barn i Sveriges radio och television 1925-1999*. Värnamo: Fälth och Hässler.
- Salmson, Karin, och Johanna Ivarsson. 2015. *Normkreativitet i förskolan: Om normkritik och vägar till likabehandling*. Linköping: Olik.
- Siverskog, Anna. 2016. "Queera livslopp: Att leva och åldras som lhbtq-person i en heteronormativ värld." Avhandling, Linköpings universitet.
- Sjöberg, Johanna. 2013. "I marknadens öga: Barn och visuell konsumtion." Avhandling, Linköpings Universitet.
- Skolverket. 2009. *Diskriminerad, trakasserad, kränkt?: Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*. Rapport 324. Stockholm: Skolverket.
- Sparrman, Anna. 2014. "Access and Gatekeeping in Researching Children's Sexuality: Mess in Ethics and Methods." *Sexuality & Culture* 18.2:291-309.
- Stockton, Kathryn Bond. 2009. *The Queer Child: Or Growing Sideways in the Twentieth Century*. Durham: Duke University Press.
- Surtees, Nicola. 2008. "Teachers Following Children?: Heteronormative Responses within a Discourse of Child-Centredness and the Emergent Curriculum." *Australian Journal of Early Childhood* 33.4:10-7.
- Surtees, Nicola, och Alexandra C. Gunn. 2010. "(Re)marking Heteronormativity: Resisting Practices in Early Childhood Education Contexts." *Australasian Journal of Early Childhood* 35.1:42-7.
- Svenska Dagbladet. 2016. "Första lesbiska paret i Bamse." 16 juni. www.svd.se/forsta-lesbiska-paret-i-bamse.
- Taylor, Nathan. 2012. "U.S. Children's Picture Books and the Homonormative Subject." *Journal of LGBT Youth* 9.2:136-52.
- Walford, Geoffrey. 2008. "The Nature of Educational Ethnography." I *How to Do Educational Ethnography*, redaktörer Geoffrey Walford och Sara Delamont, 1-15. London: Tufnell.

NOTER

1. I likhet med hur barnets bästa använts i debatten mot hbtq-personers rättigheter, ställs hbtq-personers bästa mot de Andra, t.ex. muslimer, i en *homonationalistisk* diskurs (Puar 2007).
2. Eva Heggstad hänvisar framför allt till bokförlagen Olika förlag, Sagolikt förlag och Vombat förlag, som specialiserat sig på utgivning av böcker som på olika sätt syftar till att utmana normer.
3. Utbildning och omsorg för yngre barn organiseras på olika sätt i olika länder, där den svenska förskolan utgör en specifik kontext. *Early childhood education* fungerar som ett samlingsbegrepp för dessa verksamheter.
4. Johanna Sjöberg (2013, 55) använder begreppet *barnighet* "för att tala om barn som konstruerad ålderskategori". Även inom kritiska ålderstudier (Krekula och Johansson 2017) förstås ålder som något som görs genom kategorisering och normalisering.
5. Materialet i denna artikel är hämtat från en längre fältstudie som även består av deltagande observationer, intervjuer och analys av policydokument och som tillsammans ligger till grund för min kommande avhandling.

ABSTRACT

The present article explores how situated queerness takes place in relation to the construction of child and childhood. Lee Edelman (2004) argues that the child is opposed to, and in need of protection from contact with, homosexuality, which means that the queer cannot be part of the political fantasies of the future in which the child is central. In view of this, but unlike Edelman, I argue in this article that the child is part of different future fantasies, where the child is not necessarily separated from queerness. Here, I present contemporary connections between the child and queerness and analyze how possibilities and limitations appear in relation to this. Through two case studies, the article takes on a multi-sited approach (Marcus 1995), following when queerness is introduced on arenas where childhood is constructed. The first case is located to a preschool where the staff recently carried out hbtq-education and -certification and the analyzed data is one group interview with five preschool teachers and their principle. The second case is located in social media and consists of reactions on the presence of lesbian characters in the children's comic *Bamse*, where 326 commentary posts around this topic are analyzed. Based on critical perspectives on age and sexuality, this article discuss what normalizations about childhood and heterosexuality are being

made, and how these normalizations condition how queer sexuality can be present within the two childhood arenas represented in the material. Conclusions drawn are that both in the preschool and in the adults' reactions to children's culture, heterosexuality passes unnoticed, while queerness is made something remarkable. The relationship between queer and childhood can here be understood as both requested and questioned, which I present as *conditioned queerness*, and the child and childhood as spaces where different discourses about the child's best and desirable future are negotiated.

Wilful Girliness

Interrogating (Dis)Empowered Girliness through Qualitative Interviews

ABSTRACT

Through qualitative interviews with eleven people who have investments in girliness, feminism, and fashion, the article centres around the concept of “wilful girliness,” understood as a constructed phenomenon, which focuses on ideas about girliness in relation to consciousness, and in relation to empowerment. This approach to the subject is proposed as a way of moving away from rooting (dis)empowerment within a person’s body, and towards seeing and acknowledging the embodiment of a (feministic) conscious girliness as a historical construction rather than a personal quality. It argues that a wilful girliness is temporarily stabilised through a set of contingent exclusions and should be understood as a consistent site of contest, an active process without origin and end, that takes shape within a specific context, deeply entangled and inseparable from existing power structures. The article highlights the importance of acknowledging the body and its abilities as a crucial starting point in the conditional activity of the negotiation of wilful girliness. It goes on and untangles the responsibility of embodying this fluctuating construction from the girly individual. The article concludes by suggesting the importance of interrogating the mere fact that a wilful girliness is sought after and used as a dominant reference point and criteria in regard to girliness *per se* and calls for a more varied understanding of girliness.

Keywords: girliness, girly, femininity, critical femininity studies, girlhood studies, feminism, (dis)empowerment, consciousness, intersectionality, Stockholm

“**WHAT IS YOUR** intention,” Aster asked bluntly. It was the beginning of March. The weather was invigorating and crisp. We had just met in a semi-crowded café in the centre of Stockholm. We were standing on either side of the table and had yet to sit down. The table was positioned such that it provided us with a sense of privacy amidst all the cinnamon

bun-eating guests. Although I did not give the other guests any significant attention, I felt their presence as their eyes targeted us. Aster, a twenty-four-year-old who identifies as gender fluid, stood out, wearing predominantly mint green and baby pink. With a pale and powdered complexion, big glasses with transparent arches, pink hair organised in two shoulder length braids: Aster expressed a confident precision and gave a sweet impression.

It was hard not to capitulate and accept the image of myself reflected in Aster's suspicious eyes when they continued by saying: "You know there are a lot of people who think that just because you dress like this you are a victim, that you only do it for the male gaze. Some feminists think I am oppressed, that I ought to be liberated." The words flowed past Aster's pink, painted lips like a mantra. Like running water. Spoken with a fluid rhythm. It was obvious that this was not the first time they uttered these exact words, in this precise way. Like they were answering to an unspoken accusation, caused by my presence, they defended themselves from the understanding of girliness as oppressed and in need of liberation. Like a sullen awareness that is in some cases requested from the (conscious) girly individual, Aster expressed this in order to demonstrate that their girliness had the "right" intentions and was done for all the "right" reasons. Aster expressed a reflexive awareness of how discriminatory structures are in place, and of how these structures affect different ways of doing girliness. Aster wanted to make sure that my intentions were right, that I had not come with an opposing agenda – that I understood that their doing of girliness was conscious, rather than imposed upon them. Aster's statement highlights the demanding pressure of being acknowledged as one who embodies a conscious girliness, while it raises urgent questions regarding whose embodiment of girliness is seen as oppressed rather than liberated. The question hung in the air throughout the interview, lingered between us, it never left my mind.

Through qualitative interviews, this article centres around girliness in relation to what I refer to as the concept of "wilful girliness," as a constructed phenomenon, which focuses on ideas about girliness in relation to both consciousness and empowerment. This approach to the subject

is proposed as a way of moving away from rooting (dis)empowerment within a person's body, and towards seeing and acknowledging the embodiment of a (feministic) conscious girliness as a historical construction rather than a personal quality, and thereby focuses on the cultural frames that structure our ways of recognising girliness as either wilful or not. By focusing on the concept of wilful girliness, this article demonstrates the conditional negotiation and untangles the responsibility of embodying this fluctuating construction from the girly individual. The first two sections, "Locating Imaginaries of Girliness" and "Weaving Girly Stories Together," situate the study. The analysis is divided in to two sections: "Being (Un)conscious and (Un)aware" and "Navigating Victimisation and Responsibility." I close this article with questioning the mere fact that being wilful is used as a dominant reference point and criteria in regard to girliness *per se*, and call for a more varied understanding of girliness.

Locating Imaginaries of Girliness

In this article, my own inquiry on the subject matter will focus primarily on what I refer to as the concept of "wilful girliness." The two words – put together somewhat deceitfully – suggest that girliness is, or can be done, consciously, deliberately, and intentionally. This combination of words also suggests that girliness can be done in the opposite way – unintentionally and unconsciously. A wilful act can also be understood as a matter of being determined, as having one's way regardless of the consequences. This also suggests that a person who acts wilfully girly also bears the responsibility of the effects of that action. The concept is presented as a way to highlight how a wilful girliness is regarded as a dominant position and how the individual is held responsible for achieving this construction. I strongly believe that the ways we (do not) talk about girliness matter, and given that we routinely describe some doings as empowered and conscious and others as (dis)empowered and unconscious, the wilful girliness comes in to existence whether we intend it to or not. Thus, acknowledging that ideas about a wilful girliness exist should not be understood as equivalent to the repetition or consolida-

tion of a wilful girliness *per se* – one can speak about a wilful girliness without subscribing to these ideas.

I believe that the ongoing willingness to put girliness into question – to “emancipate” and “empower” girliness – opens up ways in which the concept can be imagined. The act of putting traditional notions of girliness under scrutiny is a process imbedded within contextual power structures that shape new paradigms and norms regarding the subject. The construction of the wilful girly subject implements both possibilities and limitations for which subject can embody this understanding at present. On one hand, drawing out the contours of the wilful girliness creates the subject position, while on the other hand, defining it isolates the subject position, and thus creates limitations for which subject can embody this understanding at present. Moreover, these movements around girliness and its alleged emancipation and liberation should be seen as “perpetual spirals of power and pleasure” (Foucault 1978, 45) and not as objective truths. Power and pleasure, and liberation and oppression, are always intermingled and are simultaneously present. Wilful girliness’ possibilities and limitations should be understood as conditional, but not absolutely repressive. I argue that it is important to critically examine and interrogate the limits of the concept’s inclusivity since the term is characterised by incompleteness – it is important to constantly be aware of its current instable shape, of its present inclusions and exclusions.

Girliness is a heterogeneous open-ended concept, an ambiguous and multiple contextual configuration that comes to matter in the intersection where gendered, raced, and classed identities are intertwined (Driscoll 2002; Gonick 2003; Aapola et al. 2005; Werner 2013). The concept’s instability makes it possible to shift away from viewing girliness as a natural and essential quality to being able to see it as created within discourses. In doing so, we see more clearly how “being girly” and embodying girliness are dependent on time and place and can be constructed and imagined differently in different contexts (Driscoll 2013; Rentschler and Mitchell 2016). In a similar way to the terms woman and girl, girly is a productive term open for reconstruction and re-

interpretation, where some understandings and associations stubbornly stick whereas others never seem to take hold (Butler 2007, 45). One could say that the term *girly* carries highly specific associations, albeit temporary and contextual, which makes it somewhat difficult to define even though its presence is present. Perceptions of what *girliness* is, are specific yet vague, where current ideas sometimes appear as unchanging and natural. A distinct example of this is how in the modern-day West the colour pink is strongly associated with *girliness*, whereas in the 1950s the colour was more commonly associated with masculinity and boyishness (Ambjörnsson 2011, 9–10). At present, being *girly* is commonly associated with being young or youthful, and female or feminine. But within these ideas about *girliness*, power dimensions other than gender and age may be at play, and while this drawing and redrawing of *girliness*' contours can come in many forms, being *girly* is often imagined in relation to certain stereotypes. Moreover, I think it is important to note that "being *girly*" is not a doing reserved for identifying with being a girl. Walter Lippmann (1965, 54–5) sums it up well: "[W]e do not first see and then define; we define and then see."

To complicate the *girly* matter further, it is necessary to state that every temporary stabilisation of *girliness* is marked by contradiction, where different ideas rely on each other to get their specific meanings. Various meanings, experiences, and understandings of *girliness* are always in conversation with each other and are not separated or produced in solitude. Moreover, different kinds of femininities and *girly* identities come to exist in relation to each other, where the definitions of, and distinctions between, a (dis)empowered, a grownup, a young, and a *girly* femininity are somewhat blurry, unclear, and shifting. However, the embodiment of *girliness* is often described in a derogatory way as a more timid and unobtrusive variant of a more mature and grown up femininity. *Girliness* is seen as a less sought after bodily conduct – a presence marked by absence, adorned in deficiency, it is the (unwanted) offspring derived from the multiple worlds of strong femininities. Furthermore, there may be a multiplicity of femininities and *girly* identities articulated in a certain context, but this does not mean that these expressions

exist on similar terms and that individuals have a myriad of choices of variants to assume – gender, age, class, race, functionality, and sexuality, to name a few factors, all play their part, and they constrain, as well as produce different doings.

To make myself crystal clear, girliness, in its variety of forms, appears by defining it, though that does not mean that just anything goes. There is, however, no untouched core to expose. There is no secret key that unlocks the door, guides us into the room where the “real girliness” gently awaits – untouched by sticky fingers and grabby hands – waiting to be discovered and brought in to light. Consequently, the question as to whether or not discourses on girliness reflect reality or are realistically portrayed is (in this article) somewhat irrelevant – instead my focus is on the discursive processes whereby certain expressions are framed as wilful – conscious, progressive, and emancipated, while others are perceived as unconscious – oppressed and outdated. There is no finalised version. Girliness is continually revisited and refashioned, but never found or forgotten.

Weaving Girly Stories Together

The stories that guide this article are assembled from my master thesis in gender studies (Litzén 2017). The study was delimited in time and space to then present-day Stockholm in January to June in the year 2017. The empirical material was gathered through semi-structured ethnographic interviews with eleven people who had interests and investments in girliness, feminism, and fashion (Davis 2008). The interviews were conducted and audio-recorded in Swedish and then translated to English. The interviewees were selected through a strategic selection, which is a process of choosing someone as being suitable, though not necessarily representative, and were found through Facebook, Instagram, and word of mouth (Trost 2010, 138). The call for participants stated that I was looking for people who considered themselves to be someone who identified with a girly style and had thoughts on feminism, clothes, and girliness.¹ They were diverse in age (18 to 35) and had different gendered identities: eight identified as women, one identified as a man, one iden-

tified as gender fluid and one did not think in terms of gender identity at all. The majority of them were able-bodied and white. Furthermore, the selection of interviewees was not based on any criteria for statistical representativeness and the chosen people will validate some people's perspectives while leaving many other perspectives behind (Davis 2008, 109–10). The empirical material, generated through the interview process, was analysed through a discursive thematic analysis, which enabled me to examine how certain meanings have become authoritative and meaningful while others have become unthinkable, impossible, and meaningless (Braun and Clarke 2006, 95). All of the participants' names have been replaced with names of flowers, in order to achieve anonymity and to let their stories blossom.

It is not only the selection of interviewees that needs to be accounted for. In concurrence with Donna Haraway (1988), I take the epistemological position that I am a co-creator and a part of the world I am studying rather than a neutral observer. My involvement in the research is inevitable, and not simply a matter of choice or preference. Since I have co-constructed the empirical material, I am to some degree always connected to and part of the research. I am the spider in the web that merges these separate stories into a coherent study, vigilantly weaving girly memories and experiences together for others to read and absorb. As it is not possible to relive an "original experience," whether it be my own or someone else's, I employ the benefit of hindsight by retroactively and selectively writing about these experiences from my current positioning. As a white, twenty-seven-year-old, self-identified woman located in Stockholm – my experiences of embodying girliness are particular and limited, and come to matter in the intersection where categories are interwoven (Crenshaw 2006). My own investment in and relationship to girliness is a passionate and ambivalent one, filled with just as much certainty as doubt, with abundant pleasure, as well as with conflicting trouble. Despite, or perhaps because of, my contrary feelings towards the subject, feelings of being more or less forced to become familiar with the structural sexism² girly individuals find themselves faced with, while being privileged to be unrestricted by structural racism, homo-

phobia, and ableism, girliness has preoccupied me in an altering, yet specific way throughout my life. I am convinced, in line with Diana Mulinari (2005), that:

[O]ur biographies affect not only why we have chosen to study what we study, but also the conditions under which we get access to the field, what will be said and how our research will be interpreted and read. (Mulinari 2005, 116; my translation)

Position and personal experience are therefore of great importance and have enabled my particular point of view as well as my access to the participants' stories.

Being (Un)conscious and (Un)aware

Despite my long preparation prior to the interview, Aster's suspicious attitude and revealing despondency, as described in the opening of this article, had me feeling unprepared. Even though I could understand it, I was caught off guard. I could not help but think, as I looked at Aster, "what if they think I am here to prove they suffer from a false feministic consciousness?" Judging from Aster's direct question, I understood that they were perfectly aware of the bad reputation of girliness, since this was something Aster mentioned before we even had had the chance to sit down – and here I do not refer to bad as in badass and rebellious, but rather as in conformist and obedient. The fact that Aster commented on this understanding of girliness reveals that there is a tenacious and lively persistence in viewing practices labelled as girly as a result of an oppression that imprisons subjects who lack critical consciousness (Lönn 2016, 50; Österholm 2012, 20–1). Aster's statement also indicates that there is a tendency to assume that indulging in fashion and the surface is incompatible with the feminist stance, and is burdened with negative connotations, and is the antithesis of intellectual depth (Dahl 2009; 2011; 2012).

I had somewhat optimistically hoped that Aster would understand that my intentions were *different* from other (femininity sceptical) feminists. That my intentions were coming from *another* feminist place. A

girly time and place. That my intentions, just like Aster's, were conscious, "good" and perhaps even the "right" ones. I remember feeling uncomfortable as I began to reflect on my own presence, my own intention, and doubted that my theoretical and emotional engagement and investment in the subject of girliness was visible. I became awkwardly aware of how doing research involves being both perceived and received – our meeting, then and there, was contingent upon our situatedness, which meant that I as a researcher received Aster at the same time as Aster received me. Earlier that day I had struggled to decide if I should apply red lipstick, and at that point, I was relieved that I had done so. I hoped it would reveal my history and baggage of "girly stories." As we had met solely to discuss girliness, feminism, and fashion, it would be a (fashionable) fabrication to say that I had not carefully considered my outfit.

Aster's statement put me as a (conscious) researcher in a position where I had to face my own agenda, interpreted through their eyes. I was perceived as potentially being "that type of researcher," that which I had intended to set me and my own research apart from. I had no desire to be the researcher who ruthlessly sets out to once and for all uncover the universal truth about femininity and girliness, by blaming individuals for structural problems and reducing all kinds of femininities to mere expressions of oppression. This sexist logic underlies Sheila Jeffreys' book *Beauty and Misogyny* (2005). Jeffreys (2005, 46) argues that femininity is the socially constructed expression of subordination. In a similar vein, Susan Brownmiller states in her book *Femininity* (1984, 2) that "femininity, in essence, is a romantic sentiment, a nostalgic tradition of imposed limitations." She argues that, "to care about feminine fashion, and do it well, is to be obsessively involved in inconsequential details on a serious basis" (Brownmiller 1984, 81). Despite the sizable body of varied feminist work on femininities, Jeffreys and Brownmiller focus on a one-sided understanding of them. This stubborn and single-minded understanding has, however, endured much criticism, and should by no means set the tone for the blossoming heterogeneous subject. Nevertheless, I think it is important to acknowledge these obstinate trends, as they persist despite persistent criticism. The question is whether the

relationships between femininities, triviality, and oppression have ever been challenged enough, since there is still a strong tendency to value different expressions of femininity in terms of how wilful, aware, and conscious they are. Furthermore, the problematic “oppressed” core remains intact, and doing girliness becomes a matter of doing it in a “correct,” “strong,” “liberated,” and “conscious” way (Nilson 2013).

Aster’s attitude can also be understood as a positioning against a sexist, victimised, and infantilised attitude towards femininities in general and girliness in particular. As many of the other participants did, Aster differentiated their doing of girliness from a weak and oppressed version of it. Aster went on to explain how a girly way of dressing is always seen as the result of an external imposition, the result of pressure from an oppressive, male dominated society. A choice not seen as an active choice but rather as a passive compulsion, something one has to engage in entirely for someone else’s pleasure. Aster was fed up with the inescapable fact that the male gaze was something they felt obliged to define themselves and their girliness in relation to. Ulrika Dahl (2016) argues that few within contemporary gender and queer studies would,

contend that femininity is a property or an essence, or the visual expression of an authentic inner (heterosexual) core; even if many feminist traditions continue to understand it as an external imposition and oppression. (Dahl 2016, 13)

Following Dahl (2009, 65), I believe that we need to question the supposed natural link between femininity, narcissism, and self-objectification, and pose a series of question to the understanding of femininity as “a masquerade solely produced by, for and within a phallo-centric order.” However, like Dahl, I remain cautious to not reproduce dichotomisation, where one femininity becomes chosen and the another forced, one becomes natural and the other artificial (Dahl 2009, 48; 2011, 21; see also Mattsson and Pettersson 2007, 240). With this in mind, it becomes important to question the somewhat hopeful binary understanding of girliness. To illustrate what I mean, I move on to discuss the embodi-

ment of a wilful (feministic) conscious girliness in relation to two examples. Vinca, an eighteen-year-old, abled bodied, self-identified woman, explained:

To be ultra-feminine is then, as I mentioned, a kind of protest, because you are very feminine, but you are almost aggressively feminine. So, people get frustrated and confused by it. You do not fit in any more as the girl they were interested in, you do not become an object in the same way.

Vinca described how being ultra-feminine is a strategy – a way for her to resist objectification. She described dressing ultra-feminine as a strategy to refuse and oppose the idea that femininity and girliness are effects of patriarchy, and dressing in an “aggressively” feminine way is a statement to avoid being labelled as passive and accused of dressing to please men – “you do not fit in any more as the girl they were interested in.” Vinca’s statement shows how being ultra-feminine is a way for her to renounce the heterosexual norm and highlights how important it is to avoid the understanding of being girly as synonymous with being a passive victim. It is, however, also important to not set up a dichotomisation between normative and non-normative femininity or girliness since this could maintain a distinction between these as natural and hence maintain a deterministic order (Dahl 2011). The disruptions of conventional narratives of girliness are always in relation to a wider discourse, where structural inequalities are interwoven and enable as well as disable certain narratives as legitimate and illegitimate doings (Wilson 2003, 241–2). Furthermore, the separation of oppressed qualities and attributes from emancipatory qualities and attributes often appears to consolidate a type of rigid and immobile stance – a model that tends to reinforce those intractable binaries. One girliness untouched and one touched by patriarchy, one that breaks and another one that conforms to norms. As Vinca’s statement shows, being understood as wilful, conscious, and empowered is paradoxically coupled with an overwhelming fear of being perceived as unconscious and (dis)empowered. Nevertheless, in order to be understood as wilful, certain things must be in place.

To complicate the matter, we can see how the ultra-femininity that was associated with protest for Vinca is described as an impossible doing for Sedum, a twenty-nine-year-old, blind, self-identified woman. Sedum's positioning gives her a different set of possibilities for the negotiation of girliness in general and of ultra-femininity in particular. She embodies what she thinks people might refer to as a more "traditional girliness" rather than an "ultra-girliness." She explained to me that being blind puts her in a position of not being able to embody a doing where she would be perceived as one who questions girliness' norms:

To intentionally apply lipstick outside of the lip line, or to intentionally have a lot of something like that, I am aware that it would be interpreted as me not knowing that it was wrong. It wouldn't be seen as intentional. Consciously doing something wrong is easier to motivate if you can see.

In this example, Sedum pinpointed how an ultra-girliness is intimately connected to and gains meaning from the body performing it. Sedum was aware that her embodiment of an ultra-girliness would not be acknowledged as conscious. Even if applying lipstick outside of the lip line is understood as norm-challenging in the context of girliness, Sedum's doing would still be seen as "wrong" and unintentional. This shows that embodying norm-breaking attributes is not enough to meet the criteria for embodying a norm-breaking girliness. Ability and body type are also factors. As previous research on Western neoliberal societies and cultures has shown, strength and "acceptable activism" (Mulari 2015, 200) are frequently individualised and often relegated to white, middle-class, young, and able bodies (McRobbie, 2007). To put it another way, structural inequalities effect who can embody a wilful girliness and participate in these different notions of feminist resistance (Keller 2012; 2015, 280).

To be perceived as one who challenges girly norms, in a wilful manner, one must be able to access the construction of a wilful girliness in order for the embodiment to be seen as conscious. Furthermore, a wilful

girliness is a conditional doing dependent on what is already seen as in place. It is thus possible to understand how wilful girliness – being understood as embodying an empowered girliness – is a concept and a doing that focuses on some bodies more than others. A concept that makes certain bodies feel more at home and at ease than others. I argue that the experiences and embodiments from where the (feminist) critique emerges must be highlighted, rather than universalised. It is important to complicate what is recognised as a conscious doing in order to question who is given the possibility and means to perform this understanding at present. It is important to be aware of the subject who holds the problem formulation privilege – to examine which bodily experiences are the starting points for the feministic critique of an oppressive girliness – to be aware of what is made out to be the “problem” with girliness in the first place.

Despite differences in positioning and different forms of privileges and oppressions, these accounts paint a picture of how a person’s ability to achieve a wilful girliness is a conditional doing tied to discursive power relations. Developing an understanding of the frames that label these doings as different in the first place – the frames that label some doings as aware and conscious and others as unaware and unconscious – is important. The link between these statements is the present frames that require girliness to be seen and measured in terms of being wilful or not. In public discourses, achieving a wilful girliness is often described as a pressure, as if a wilful girliness is something that everyone should and could attain, and that any sort of compromise in its pursuit is seen as the individual’s own fault and failure (Werner and Nordström 2013). The girly individual should, with just the right amount of will and drive, strive to embody a more conscious girliness in order to redefine “oppressed girliness” – the phrase, and the lived and experienced reality – as something from a forgotten world and past. And as such, it postulates in principle that all girly individuals should (want to) strive to be seen as wilful. Ultimately, those who fail to live up to these dominant norms are held responsible for their own failure.

Navigating Victimisation and Responsibility

The “problem” with girliness, I argue, is a “problem” concerning responsibility – when the dilemma of girliness is located at the subject, it is there the responsibility is then laid. At the heart of this understanding lies the problematic perception that the girly subject is the one who brings the sexism about. I argue that the effects of the girly subject’s actions are often outside the girly subject’s control. Just as many invested in the subject of girliness have learned the hard and often times lonely way, I would like to continue here by shifting the blame and shame elsewhere. Shift the responsibility away from the girly subjects.

Celosia, a twenty-eight-year-old self-identified woman, made an illustrative observation regarding age and empowerment when she expressed that she was able to embrace girliness without feeling inferior now that she is older. To her, being girly had exclusively negative connotations when she was under the age of twenty-five. She constantly tried to avoid being labelled as girly, but despite her efforts, people around her often accused her of acting, looking and being girly in her bodily conduct, due to her soft voice and short height (158 cm). She stated:

When you’re twenty-five you’re not a child any more, you’re really an adult, so it was then I felt I could start being more girly without losing power. Or I felt like I could shoulder that role and be cute without feeling inferior [...]. It becomes another thing [when you are older], like you’re fucking with the system rather than just being a product of it. Because you should not be girly when you’re over twenty-five, so it feels like a statement [*giggle*] actually.

In this example, Celosia explains how girliness can be a statement – in her case, in the embodiment of girliness when over a certain age. Furthermore, Celosia understands that there is a certain time and (bodily) place (in a cis-girl’s life) when one is expected to be girly. Thus, being girly when it was no longer expected of her was described as her making a statement and doing resistance towards a normative understanding of girliness. Furthermore, in Celosia’s statement the understanding of

girliness as being wilful, as being an act of resistance and empowerment, is described as possible when the person is conscious of what is expected of them. A wilful girliness relies on acting unexpectedly and not in accordance to current norms regarding what a (dis)empowered normative girliness is defined as. Behaving in accordance to a normative girliness (a young cis-girl) then becomes synonymous with being unaware and therefore (dis)empowered, while not behaving accordingly becomes synonymous with a certain type of illuminated (feministic) awareness and empowerment. Furthermore, the norm breaking girliness comes to exist in relation to the normative (Butler 2004, 42).

Many of the other participants also attempted to circumvent these assumptions regarding girliness and its intimate connection to the cis-girl – who was seen as a domesticated, dependent, immature and intellectually disqualified being (Hirdman 2002, 71), associated with passive roles and negative attributes (Magnusson 2013, 40). It was also important for the participants to claim girliness as something not necessarily connected to weakness and childishness, due to its history of infantilisation – the historical unwillingness to recognise one who is “being girly” as having the possibility of representing maturity and independence.

Azalea, a twenty-six-year-old self-identified woman, talked about how being a woman and expressing a lot of girliness is not always easy, as the expression of girliness and the embodiment of girly qualities are so often described as being clothed in effeminate shortcomings – girliness is seen as the younger, less independent and weaker sibling of the older, more mature strong femininity. She shook her head while stating that, “people think that you make yourself some kind of victim, because dressing girly has always been associated with being weak and fragile.” She explained how being girly signals to others that one is passive, and she described how people do not understand why she, “as a grown woman,” would want to be associated with “all of that.” Kajsa Widegren (2010) argues that insinuating that an adult is girly is often regarded as degrading and sexist in a culture that promotes adult professionalism. The reactions to Azalea’s embodiment show that the embodiment of girliness becomes the “problem” – that there is little room for girliness

to represent anything other than submission and oppression. That girliness has to be done in a specific way, a wilful way, in order to be seen as understandable. Azalea stated, “people don’t understand what I’m doing and sometimes I don’t really know myself.” In line with Heta Mulari (2015, 224), I argue that the “girly femininity” is only seen as subversive if the person “knows why” they are doing it – where the “right reasons” are not the result of oppression and manipulation. The criteria that the person “knows why” they are doing it becomes crucial, as well as having the physical capacity of embodying this understanding. Knowing why, and having the physical capacity to embody this wilful understanding of girliness, becomes the necessary conditions in order to be seen as one who embodies consciousness and empowerment. The difference between objectification and subjectification is made out to be a question of consciousness, where the individual is held responsible for their own ability to perform a wilful girliness.

Azalea talked about responsibility, about how people have questioned her and put the responsibility on her, and about how she has been accused of making herself a victim. The girly subject is positioned as the one who acts disobediently and unreasonably, and causes sexism – “why would you make yourself a victim?” This way of thinking puts the responsibility on the individual rather than on the structures that create the problem. The girly subject is seen as having or showing a stubborn and determined intention to do as they want, regardless of the predetermined sexist consequences. Not troubling this understanding of sexism is troublesome. As a result of this thinking, the problem with girliness is made to be girliness itself, the girly subject is made out to be the one who should take more responsibility, and the solution is that they must dress and behave differently. Ultimately, the individual is seen as being in need of being saved from girliness itself – girly things, behaviours, interests, colours, and clothes (Johansson and Österholm 2013).

The participants’ stories show that the embodiment of girliness is intimately associated with a certain type of awareness of a sexualised and objectified attention, in which the individual is held responsible for the behaviour of others. Being wilfully girly is seen, by others, as acting in

a stubborn and unreasonable way, and the girly individual can therefore be held responsible for the attention that is “attracted.” A wilful girliness becomes a doing that is seen as irrational and a doing where sexism becomes expected. The one who is responsible is the one who wilfully acted girly, despite the (expected) consequences. Sexist behaviour, intentional or not, is therefore not necessarily performed by an individual person, but instead functions as a shared assumption, a predetermined consequence of a wilful girliness. Furthermore, the understanding of the heterosexual male gaze is not just a located doing, done by a physical body, but is also a way of thinking that has reached overly deterministic outcomes (Egan and Hawkes 2008). The embodiment of girliness was described in the interviews as the taking of a (sexualised) risk that one needs to assume responsibility for, as not doing so would be naïve and would cause people to question the person’s judgement. Furthermore, in the participants’ stories, the objectification and sexualisation of girliness is described as an awareness that one must be aware of, otherwise one will be blamed for being unaware of the “signals” it sends. If one does not act according to this awareness, the consequences are the girly person’s own fault, and negotiating sexism and sexualisation becomes an individual project and responsibility. Girliness becomes the location of the problem. The location, the girly individual, becomes the site of responsibility. The girly position is interpellated into discourses on objectification and sexualisation. This interpellation and doing is something that is directed towards the girly subject. This is not something one can opt out of, it is not a matter of choice or a matter of seeing or perceiving the world. It is not a perspective, it is a person’s reality, a day to day life.

Conclusion: Thinking of Unthinkable Doings

More ink must flow over the “problematic” story of wilful girliness. Questions such as: Must the girly individual be a conscious subject? Or must girliness be wilful in order for us to put up with its presence? I cannot help but wonder, is girliness only interesting and desirable if it is linked to agential and emancipatory qualities? The fact that a wilful

girliness is conditional is problematic as it is, but the fact that a wilful girliness is privileged and sought after *per se* is, as this article has argued, as important. In a similar manner to Alex Alvina Chamberland (2016, 125), who argues that we need to talk about the complex question of “passing” in relation to trans people as a privilege beyond the conditional, I strongly believe that we need to talk about wilful girliness beyond the conditional. The solution to the “problem” of girliness is not to be acknowledged and seen as included in the concept of “wilful girliness” – since inclusion is an embrace that enables simultaneously as it excludes, draws boundaries and thus creates divides, divides that entwine (bodies) – and because of this we need to talk about the wilful girliness beyond the conditional matter. We must interrogate the dominant position of the concept, the hegemonic strive to be seen as wilful – conscious and empowered. We need to be weary of the current conditions and cultural frames that render some bodies and doings of girliness as wilful. We must create room for alternate stories, beyond a wilful doing, where the constructive character of wilfulness is highlighted. Through the conditional recognition of the concept of “wilful girliness,” I believe that we can shift away from an individualisation of the structural problems and thus recognise and question the constructive quality of progress, stagnation, strength, weakness, (un)consciousness and (dis)empowerment.

This article has drawn the existence of a wilful girliness carefully enough to make it visible and thereby shown how its construction is both limiting and liberating, and how the concept can reproduce the same kinds of exclusions, it intends to critique. Being girly is limiting and liberating, it is a process of constant doing, with multiple starting points that repeatedly begin. It is a matter of constant doing where one’s positionality affects what is at stake. While I am convinced that the concept of wilful girliness is conditional, I believe that it is important to note that its limitations are not absolutely repressive. Moreover, I am sceptical towards the production of the wilful girly subject as an impossible feminist position and argue that although one should problematise who has access to this subject position. It is important to question the

re-emerging suspicion and unease towards girly engagements within feminist discourses. I attach investments and weight to the multiple girly subjects which are not yet known, and call for analyses and engagements that require a reflexive receptiveness of what constitutes a wilful girliness, and of who can embody this subject position at present. We have to keep our notions of girliness open to the tension that will always exist.

SARA LITZÉN holds a Master degree in Gender Studies from Södertörn University in Sweden (2017).

REFERENCES

- Aapola, Sinikka, Marnina Gonick, and Anita Harris. 2005. *Young Femininity: Girlhood, Power and Social Change*. New York: Palgrave.
- Ambjörnsson, Fanny. 2011. *Rosa: Den farliga färgen*. Stockholm: Ordfront.
- Butler, Judith. 2004. *Undoing Gender*. New York: Routledge.
- . 2007. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* [1990]. New York: Routledge.
- Brownmiller, Susan. 1984. *Femininity*. New York: Fawcette Columbine.
- Braun, Virginia, and Victoria Clarke. 2006. "Using Thematic Analysis in Psychology." *Qualitative Research in Psychology* 3.2:77–101.
- Chamberland, Alex Alvina. 2016. "Femininity in Transgender Studies: Reflections from an Interview Study in New York City." *lambda nordica* 21.1–2:107–33.
- Crenshaw, Kimberlé Williams. 2006. "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics and Violence against Women of Color." *Kvinder, køn og forskning* 15.2–3:3–20.
- Dahl, Ulrika. 2009. "(Re)figuring Femme Fashion." *lambda nordica* 14.2–3:43–77.
- . 2011. "Ytspänningar: Feminister, feminismer, femmefigurationer." *Tidskrift för genusvetenskap* 1:7–27.
- . 2012. "Turning Like a Femme: Figuring Critical Femininity Studies." *NORA* 20.1:57–64.
- . 2016. "Queering Femininity." *lambda nordica* 21.1–2:7–20.
- Davies, Charlotte Aull. 2008. *Reflexive Ethnography: A Guide to Researching Selves and Others*. 2nd ed. London: Routledge.
- Driscoll, Catherine. 2002. *Girls: Feminine Adolescence in Popular Culture and Cultural Theory*. New York: Columbia University Press.

- . 2013. "SUBJECTS OF DISTANCE: The Modernity of the Australian Country Girl." *Cultural Studies* 27.2:186–206.
- Egan, R. Danielle, and Gail Hawkes. 2008. "Endangered Girls and Incendiary Objects: Unpacking the Discourse on Sexualization." *Sexuality & Culture* 12.4:291–311.
- Foucault, Michel. 1978. *The History of Sexuality. Vol. 1. An Introduction*. New York: Random House.
- Gonick, Marnina. 2003. *Between Femininities: Ambivalence, Identity, and the Education of Girls*. Albany: State University of New York Press.
- Haraway, Donna. 1988. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies* 14.3:575–99.
- Hirdman, Anja. 2002. "Tilltalande bilder: Genus, sexualitet och publiksyn i *Veckorevyn* och *Fib* aktuellt." PhD diss., Stockholm University.
- Jeffreys, Sheila. 2005. *Beauty and Misogyny: Harmful Cultural Practices in the West*. London: Routledge.
- Johansson, Anna, and Maria Margareta Österholm. 2013. "Rum för flickor." *Tidskrift för genusvetenskap* 2.3:3–4.
- Keller, Jessalynn. 2012. "Virtual Feminism: Girls' Blogging Communities, Feminist Activism, and Participatory Politics." *Information, Communication & Society* 15.3:429–47.
- . 2015. "Girl Power's Last Chance?: Tavi Gevinson, Feminism, and Popular Media Culture." *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies* 29.2:274–85.
- Lippmann, Walter. 1965. *Public Opinion*. New York: Free Press.
- Litzén, Sara. 2017. "Looking Pretty Girly: Stories about Negotiating Girliness in Relation to Gender, Age and Sexuality." Master thesis, Södertörn University.
- Lönn, Maria. 2016. "Den brutna vithetens opacitet: Om femininitetens renhet och färgskala." *lambda nordica* 21.1–2:46–79.
- Magnusson, Jenny. 2013. "Flicka och tjej: Språk och samhälle i förändring?" *Tidskrift för genusvetenskap* 2–3:23–44.
- Mattsson, Katarina, and Katarina Pettersson. 2007. "Crowning Miss Sweden: National Constructions of White Femininity." *NORA* 15.4:233–45.
- McRobbie, Angela. 2007. "Top Girls?: Young Women and the Post-Feminist Sexual Contract." *Cultural Studies* 21.4:5718–37.
- Mulari, Heta. 2015. "New Feminisms, Gender Equality and Neoliberalism in Swedish Girl Films, 1995–2006." PhD diss., University of Turku.
- Mulinari, Diana. 2005. "Forskarens biografi och situerade kunskapsproduktion." In *Att utmana vetandets gränser*, edited by Åsa Lundqvist, Karen Davies and Diana Mulinari, 113–33. Malmö: Liber.
- Nilson, Maria. 2013. "Att flicka sig: Hur flickor gör genus i chick lit och teen noir." In *Flicktion: Perspektiv på flickan i fiktionen*, edited by Eva Söderberg, Mia Österlund and Bodil Formark, 191–207. Malmö: Universus Academic Press.

- Rentschler, Carrie A., and Claudia Mitchell. 2016. *Girlhood and the Politics of Place*. New York: Berghahn.
- Serano, Julia. 2007. *Whipping Girl: A Transsexual Woman on Sexism and the Scapegoating of Femininity*. Seattle: Seal.
- Trost, Jan. 2010. *Kvalitativa intervjuer*. 4th ed. Lund: Studentlitteratur.
- Werner, Ann. 2013. "Sexy Shapes: Girls Negotiating Gender through Popular Music." *Girlhood Studies* 6.2:30–46.
- Werner, Ann, and Marika Nordström. 2013. "Starka kvinnor?: Förebilder och tjejer i musikproduktion och musikkonsumtion." *Tidskrift för genusvetenskap* 2–3:111–29.
- Wilson, Elizabeth. 2003. *Adorned in Dreams: Fashion, Dress and Modernity* [1985]. Revised ed. London: I.B. Tauris.
- Widgren, Kajsa. 2010. *Ett annat flickrum: Kön, ålder och sexualitet i Maria Lindbergs, Anna Maria Ekstrands och Helene Billgrens flickbilder*. Gothenburg: Mara.
- Österholm, Maria Margareta. 2012. *Ett flicklaboratorium i valda bitar: Skeva flickor i svenskspråkig prosa från 1980 till 2005*. Årsta: Rosenlarv.

NOTES

1. I initially searched for participants online via Facebook and Instagram. On Facebook I posted a call for participants to two groups for people who identify with femininity. Friends also posted my call for participants to their walls on Facebook, and people in turn liked the post, which caused it to spread further. Two of the participants I interviewed contacted me via email after seeing the Facebook post. In order to find more participants, I then searched more directly. It was crucial that the people I contacted had expressed interest and investment in fashion, girliness, and feminism. I therefore contacted people I found on Instagram who wrote about these topics, and two of the people I contacted were interested in participating in the study. I came in contact with five of the participants through word of mouth. I was previously acquainted with only one of these five. The remaining two participants are people I was previously acquainted with, and they became involved when I contacted them directly to see if they were interested. All of the participants were given the same explanation of the purpose of the study, and the same ethical guidelines. The aim of the study was presented to the participants as the following: "The study aims at highlighting different people's experiences of dressing girly and therefore I am interested in hearing what thoughts you have about this subject."
2. Following Julia Serrano (2007, 14), I understand the concept of sexism as "rooted in the presumption that femaleness and femininity are inferior to (and only exist for the sexual benefit of) maleness and masculinity."

SAMMANFATTNING

Genom kvalitativa intervjuer med elva personer som har investeringar i flickighet, feminism och mode, centreras artikeln kring begreppet "avsiktlig flickighet" [*wilful girliness*], förstått som ett konstruerat fenomen som fokuserar på idéer om flickighet i förhållande till medvetenhet och i relation till egenmakt [*empowerment*]. Detta tillvägagångssätt föreslås som ett sätt att förflytta sig från att befästa makt(lös)het [(dis)empowerment] inom en persons kropp och att se och erkänna utförandet av en (feministisk) medveten flickighet som en historiskt situerad konstruktion snarare än en personlig kvalitet. Artikeln argumenterar för att en avsiktlig flickighet tillfälligt stabiliseras genom en uppsättning kontingenta utslutningar och bör förstås som en pågående process under konstant förhandling, en aktiv process utan ursprung och slut, som tar form i ett specifikt sammanhang, djupt förankrat och oskiljaktigt från befintliga maktstrukturer. Artikeln belyser vikten av att erkänna kroppen och dess förmågor som en avgörande utgångspunkt i den villkorade aktiviteten i förhandlingen av avsiktlig flickaktighet. Vidare fortsätter artikeln med att utreda och belysa ansvaret och kravet att förkroppsliga den fluktuerande konstruktionen av avsiktlig flickighet från den flickiga individen. Artikeln avslutas genom att lyfta fram vikten av att ifrågasätta faktumet att en avsiktlig flickighet eftersträvas och används som en dominerande referenspunkt och som ett kriterium i frågan om flickighet i sig och kräver en mer varierad förståelse av flickighet.

Närhetens semantik

Strategier för personreferens i icke-normenliga förhållanden och familjer

SAMMANFATTNING

Vår hela existens som människor präglas av de band vi knyter till andra och då även av de etiketter vi lägger på olika former av mänsklig närhet. Svenska språket är kraftigt könat i fråga om terminologi relaterad till familj och förhållanden. Då utgångspunkten är en konstruktivistisk språksyn är detta något som kan bidra till att upprätthålla de rådande normsystemen kring kön och sexualitet. Naturaliseringen av heterosexualitet och binärt ciskön har starka kopplingar till språkliga praktiker på flera nivåer, varav en är individuella ord och fraser som könade pronomen och en annan underliggande antaganden som manifesteras språkligt, som till exempel i frågan "Vad heter han?" då en kvinna nämnt sin partner.

Den föreliggande artikeln inkluderar enkätsvar från 35 svensktalande personer bosatta i Finland avseende språkliga praktiker relaterade till personreferens i fråga om partners och familjemedlemmar, med fokus på könande. Samtliga informanter kategoriserar antingen sina förhållanden eller sin familjemodell (eller bägge) som i något avseende icke-normenliga och de flesta av informanterna kan beskrivas som icke-heterosexuella kvinnor. Intressant nog var könsneutrala ord mer vanligt förekommande än könade vid referens till partners (trots att ingen nämner en icke-binär partner), något som kan antyda att könsneutralt språk föredras eller att det utgör ett försök att undvika homofobiska reaktioner. Att "komma ut" genom könad referens till en partner är något som nämns flera gånger. I och med att terminologi för familjestrukturer utanför det normenliga saknas hade informanterna och deras familjemedlemmar själva utvecklat nya strategier för referens och några diskuterade även förhållningssätt till könad referens i fråga om barn. Sammanfattningsvis kan konstateras

att informanterna verkar insatta i språklig problemlösning som en följd av att deras identiteter och vardagsliv inte alltid är förenliga med det svenska språkets strukturer.

Keywords: language, Swedish, Finland, kinship, family, gender-neutral, personal reference

SLÄKTSKAP KAN FÖRSTÅS som en uppsättning kroppar som i olika avseenden – till exempel emotionellt och ekonomiskt – är beroende av varandra och genom kulturella formaliseringsprocesser uppstår ett språkligt system där dessa kroppar ges etiketter som *mor*, *far*, *hustru* och *man* (Freeman 2007, 298). De ord vi använder om personer som står oss nära utgör en central del av språket och hör ofta till den grundläggande terminologi vi lär oss då vi inleder studierna i ett främmande språk, vid sidan av ord för till exempel livsmedel och möbler. Även vårt allra tidigaste ordförråd är kraftigt familjecentrerat, med fokus på föräldrar eller andra vårdnadshavare, syskon och så vidare.

I den svenska familjeterminologins centrum ligger den heterosexuella kärnfamiljen, med två olika (cis)könade, gifta föräldrar och deras biologiska barn som är antingen flickor eller pojkar. I kärnfamiljens periferi befinner sig sedan gestalter som mormödrar, farbröder, kusiner och svägerskor. Därutöver, skild från dessa, står vänskapskretsen. System som detta är ofta starkt naturaliserade i lokal kontext men normsystemen kring familj är i hög grad kulturbundna och beroende av till exempel social klass, tidsperiod och individens livscykel (Bernardes 1997, 11–2). Teoretiseringen av släktskap handlar i praktiken om att avväga det biologiska/genetiska mot det sociala (Freeman 2007, 299–300), och här uppstår många skärningspunkter som kan ha relevans för språket. Även juridiska aspekter finns, till exempel genom äktenskaps- och familjelagstiftningen.

Inom familjeforskningen har begreppet nätverksfamilj uppstått som ett samlingsnamn för icke-kärnfamiljer (se t.ex. Bäck-Wiklund och Johansson 2012). Det är inte längre bara den heterosexuella förhållandet och biologiska band som definierar familjen, utan vilka som ingår i familjekonstellationen är förhandlingsbart och föränderligt över tid (Moring 2013, 45). Samtidigt håller normsystemen kring kön och sexu-

alitet på att genomgå betydande förändringar. Den biologiska determinismen får allt mindre utrymme i diskursen, medan fokus i allt högre grad ligger på självkategorisering samt könets och sexualitetens psykosociala aspekter (Rancken 2017). Jeffrey Weeks m.fl. (2001, 28) skriver att försök med olika sätt att leva ständigt pågår även om dessa inte är officiellt sanktionerade, och inom området *kinship studies* som jag återkommer till i ett senare avsnitt riktas allt större intresse mot typer av närhet som faller inom den queera domänen.

I den här artikeln kommer jag att diskutera personbenämning och annan referens till person på svenska inom (självdefinierade) icke-normenliga förhållanden och familjer. Detta gör jag utgående från enkätsvar insamlade i Finland. Syftet är för det första att beskriva strategierna för personreferens: används till exempel könade eller könsneutrala ord, används olika ord i olika situationer till exempel beroende på miljö eller lyssnare? Hurdana är informanternas erfarenheter av och attityder till könade och könsneutrala uttryck? För det andra är syftet att upptäcka situationer där problem kan uppstå vid tal om icke-normenliga förhållanden och familjer, till exempel där lämpliga uttryck för referens till en viss typ av relation saknas eller då användandet av ett begrepp kan orsaka negativa reaktioner från omgivningen. Den här typen av frågor har ännu inte behandlats utförligt i en språkvetenskaplig kontext och diskussionen om språk och normativitet tenderar röra sig på hög abstraktionsnivå.

Normsystem kring kön och sexualitet

Förståelsen av det normativa i fråga såväl om kön som om sexualitet kan här lämpligtvis utgå från diskursen om diskriminering och det fenomen Lann Hornscheidt (2015) benämner *genderism*, som breddar analysen av diskriminering på basen av binärt ciskön till någonting mer intersektionellt. Hornscheidt (2015, 35) urskiljer i sin språkvetenskapliga genderismmodell fem olika realiseringssätt för sexism: *androkönande*, där mannen står som norm, *binärt könande*, *heterokönande*, *reprokönande*, en konstruktion av kvinnor som mödrar och döttrar snarare än som självständiga individer, och *ciskönande*. I fråga om svenska språket manifesteras androkönande till exempel i användningen av generiskt *han*

och *man*, medan binärt könande syns i konstruktioner som *mina damer och herrar* och heterokönandet i att frasen *jag bor tillsammans med Lasse* sannolikt tolkas annorlunda beroende på om talaren är kvinna eller man – är Lasse en partner eller en rumskompis? Reprokönandet i sin tur innebär att kvinnor diskursivt positioneras utifrån andra och utifrån sin roll i familjen, som i *tänk om det var din dotter/mamma/syster*. Ciskönande kan slutligen till exempel urskiljas i hur kraftigt könat namngivningsmönstret för barn är och i att transfobi ofta uttrycks i användningen av fel könade pronomen och förnamn. Dessa olika former av genderism är naturligtvis kraftigt överlappande i praktiken men vid analys av könade språkliga praktiker är modellen fungerande, då den till exempel kan belysa i vilket avseende ett ord är markerat. Hornscheidt (2015, 41) talar om hur genderism som utgångspunkt i lingvistisk forskning gör det möjligt att inte bara utgå från kön (eller för den delen sexualitet) som en på förhand given social kategori utan även ifrågasätta naturaliseringen av dessa kategorier samt lyfta upp diskussionen av dem på en metanivå där även själva forskningen ses som en del av problematiken. Förståelsen av kön och sexualitet som interrelaterade fenomen blir alltså mer nyanterad än den traditionellt sett varit inom fältet språk och kön. Vidare påpekar Hornscheidt (2015, 44) att modellen inte får begränsa sig till analys, utan att den även är ett verktyg för social förändring.

Fördelen med genderismmodellen är just dess analytiska mångsidighet och att kön inte reduceras till en variabel som kan isoleras, utan även existensen av andra diskrimineringsgrunder beaktas (Hornscheidt och Landqvist 2014, 93). Normerna kring kön, sexualitet och reproduktion ses också som ett enhetligt system, något jag även utgår från i denna artikel även om jag i vissa avseenden diskuterar förhållanden och familj var för sig. Inom genusvetenskapen har det ofta diskuterats huruvida binärt (cis)kön eller heterosexuallitet är den primära normen (se t.ex. Ambjörnsson 2006, 65), så att det ena är avhängigt av det andra. Att dessa är så sammanlänkade att de ofta i praktiken inte går att skilja från varandra förefaller dock klart och det är just den här typen av sammanlänkade strukturer och intersektioner som genderismmodellen kan fånga upp. I fråga om normsystem kring sexualitet tenderar hetero-

normen få störst utrymme i den språkvetenskapliga diskursen liksom i diskussionen om sexualitet överlag, men i artikeln ”Kvinna i brist på bättre ord’: Självkategorisering som utgångspunkt för en inkluderande språkvetenskap” (2017) diskuterar jag hur till exempel antaganden om tvåsamhet och förekomsten av sexuell attraktion överhuvudtaget kan vara normativa. Eftersom undersökningen omfattar personer bosatta i Finland är det sannolikt nordiska förhållande- och familjemodeller informanterna uppfattar som normen, men undantag kan finnas.

Kinship: Närhet och exklusion

Någon direkt svensk översättning av engelskans *kinship* finns inte, men semantiskt sett finns begreppets kärna i likheten och släktskapet. Kinship studies handlar sedan om teoretiseringen av vad som kunde kallas närhetens praktiker, med inriktning på både biologiska och sociala aspekter, samt hur dessa regleras av aktörer som till exempel staten. Judith Butler (2002, 15) talar om kinship som *human dependency*, där allt från genetiska till ekonomiska band spelar in. Elizabeth Freeman (2007, 301) har sedan diskuterat hur queerteorin influerat den teoretiska diskussionen om kinship och vice versa. Dessa fält låter sig inte helt utan komplikationer förenas, i och med att kinship som koncept är kraftigt rotat i genusordningen (Freeman 2007, 301) och kan bidra till att upprätthålla normsystemen kring kön och sexualitet, medan queerteorin strävar efter dekonstruktion och förnyelse.

Freeman (2007, 299) konstaterar ändå att man inom kinship studies sällan ignorerat de sociala aspekter som möjliggör en mer queer tolkning av konceptet. En del etnografiska studier som gjorts inom fältet *gay and lesbian studies* passar väl in här. Weeks m.fl. (2001) har i en intervjubaserad studie av icke-heterosexuella ”livsexperiment” undersökt både vad som skulle kunna kallas spelreglerna för förhållanden och hur familjenormen håller på att förändras. Kath Weston (1991) presenterar en likaså kvalitativt inriktad analys av homosexuella mäns och kvinnors uppfattningar om familj, vänskap och andra typer av närhet. Analysen utgår i dessa texter från en tanke om familjen som självvald (Weston använder titeln *Families We Choose*), i kontrast till de biologiska ban-

den, men Freeman (2007) påminner samtidigt om det oqueera i begreppet valfrihet – personer tillhörande marginaliserade grupper, som till exempel transpersoner eller homosexuella immigranter har inte alltid det ekonomiska oberoende eller den sociala ställning som krävs för att kunna välja sin familj. I sitt resonemang om samkönat äktenskap kritiserar Butler (2002, 26–7) kraven på statlig legitimering av vissa förhållandetyper utifrån liknande tankegångar – på det här sättet begränsar aktivisterna själva diskursen kring vilka former av närhet som kan göras, för att använda Butlers term, igenkännliga.

Hur kan en språkvetare dra nytta av tankegångarna inom kinship studies? I fråga om benämningar inom familjen finns all anledning att granska de överliggande strukturer som studerats inom fältet för att förstå hur dessa strukturer kan påverka även språkbruket. Insikten om att familjen och vilka andra som står oss nära inte är en renodlad privatfråga är till exempel av stor vikt – staten och andra instanser har inflytande på de band vi har till andra och har möjlighet att påverka dem genom juridiska och ekonomiska sanktioner. Vilka som har möjlighet att gifta sig, adoptera och få möjlighet till assisterad befruktning kan påverka hur personbenämningarna ser ut på samma sätt som kulturella konventioner gällande släkt, familj och vänskap gör det. Freeman (2007, 297) skriver att det finns luckor i språket som vidgas då förhållande- och familjemodellerna avlägsnar sig den heterosexuella prototypen: ord för partners i tvåsamma homosexuella förhållanden finns till exempel, men är parterna flera blir det knepigare, liksom i fråga om mindre konventionella typer av föräldraskap. För att fånga in språklig problematik som ligger utanför det självklara kan nog undersökningar av rätt normenliga förhållandetyper stå som forskningsbakgrund, men metodologiskt sett måste perspektivet då utvidgas så att eventuella intersektioner och mer oväntade samband i det nya materialet kan fångas in.

Språket som normskapande och normbrytande

I föregående avsnitt presenterade jag kort de normsystem som jag på basis av tidigare forskning misstänker kan ha betydelse för den terminologi som används om och inom icke-normenliga förhållanden och

familjekonstellationer. Följande steg är att diskutera den språksyn som ligger till grund för min analys, eftersom språket har starka band till själva uppkomsten av en norm.

Ett konstruktivistiskt förhållningssätt till språket innebär nämligen att det inte ses som enbart en mer eller mindre perfekt reflektion av en objektiv verklighet, utan förhållandet mellan språk och verklighet kan snarare beskrivas som en cirkelrörelse. Hornscheidt och Mats Landqvist (2014) skriver:

En konstruktivistisk pragmatik innebär en oavslutad, kontinuerligt dynamisk och föränderlig betydelsesyn, och därmed en kontinuerligt pågående betydelseförhandling i olika typer av kommunikationssituationer. (Hornscheidt och Landqvist 2014, 56)

De enskilda ordens och uttryckens betydelse är alltså dels instabil, dels beroende av kontextuella faktorer. I fråga om sociala kategorier som kön och sexualitet pågår en ständig betydelseförhandling där det inte bara är språket som är utsatt för förändring, utan även vårt sätt att tänka kring dessa kategorier – det vill säga vår ”verklighet”.

Naturaliserade ord som *man* och *kvinna* är ett resultat av en så lång upprepningsprocess att vi knappt ens kan föreställa oss dem som konstruktioner (Hornscheidt 2015, 30–1).

En konstruktivistisk språksyn innebär att vi genom att påverka språket aktivt samtidigt kan påverka attityder och värderingar, genom interventioner i de etablerade mönstren (Wojahn 2015, 19–20). Inom den feministiska språkplaneringen har man redan länge varit medveten om detta och en strategi som ofta använts för synliggörande av kvinnor är *feminisering* eller *könspecificering* (Pauwels 2003, 556; Wojahn 2015, 38), till exempel så att ord som *taleskvinna* införs. En annan strategi är *neutraliseringen*, som innebär att könsmarkörer avlägsnas (Pauwels 2003, 556; Wojahn 2015, 38) och *riksdagsman* byts ut mot *riksdagsledamot*. Särskilt den senare kan tänkas ha betydelse för förhållande- och familjeterminologin, eftersom behovet av förnyelsen inom terminologin till stor del är kopplad till förändringar kring kategorisering av kön. Också icke-

traditionell användning av könade ord kan ses som en intervenering, till exempel användning av *hon* som generiskt pronomen. Den språkpolitiska aktion i svenskan som uppmärksammas mest under det senaste decenniet är utan tvekan införandet av pronomenet *hen*, som aktualiseras även här eftersom pronomenen är centrala för personreferensen.

Fokus i den här artikeln ligger på enskilda språkanvändare och deras praktiker samt erfarenheter och attityder, men i fråga om språklig förändring finns andra aktörer vars roll har stor betydelse. Daniel Wøjahn (2015, 24, 57–9) kontrasterar det han kallar den institutionaliserade språkvården, det vill säga offentliga språkvårdsorgan som Språkrådet och Svenska Akademien mot språkaktivism som alltid är subversiv och har som syfte att ingripa i en hegemonisk diskurs. Andra betydelsefulla aktörer är sedan till exempel media, där nya begrepp lätt sprids, samt universiteten och det övriga utbildningssystemet som kan ge dem tyngd.

Förhållandets semantik

Andrew Wong m.fl. (2002, 13) skriver att sexualiteten ofta betraktas främst som en egenskap hos den enskilda individen av forskare som ägnar sig åt frågor kring språk och sexualitet. Åtminstone i väst är diskursen kring sexualitet ändå starkt centrerad till parförhållandet. Sexualiteten kan visserligen vara knuten till särskilda föremål och handlingar, men även icke-normenliga identiteter tenderar i praktiken, åtminstone i fråga om självkategorisering, att vara relaterade till förhållanden personer emellan (Rancken 2017, 149–50). Homosexualitet och bisexualitet är två exempel där den potentiella partners kön förgrundas semantiskt.

Inom queerlingvistiken har inte bara queera identiteter samt därtill kopplat språkbruk och språkliga attityder fungerat som studieobjekt, utan man har även funnit det nödvändigt att på en mer grundläggande nivå diskutera själva normerna och hur dessa konstrueras och rekonstrueras. På samma sätt som en individ kan konstruera en från heteronormen avvikande identitet genom interaktion med andra, konstrueras även den heterosexuella normen i samtal och andra former av språklig interaktion. Konstruktionen av heterosexualitet i språklig interaktion har undersökts av till exempel Celia Kitzinger (2005) och i nordisk kon-

text även av Stina Ericsson (2011). Hur en person benämner sin partner, det vill säga någon man har ett sexuellt och/eller romantiskt förhållande med, är ett gott exempel då man studerar hur den sexuella identiteten byggs upp.

En heterosexuell person kan delta i vardaglig språklig interaktion utan att fokus hamnar på hens sexuella läggning, men detta är i många fall omöjligt för icke-heterosexuella (Kitzinger 2005, 169). Att det förhåller sig så beror åtminstone delvis på inneboende egenskaper i språket som gör det svårt för icke-heterosexuella att hitta de uttryck som bäst beskriver förhållandet till partnern, då dessa ord är anpassade till en heterosexuell värld. Här kan en koppling göras till genderismmodellens heterokönande. Kitzinger (2005, 187) skriver att homosexuella ofta anklagas för att "skylta med" sin sexualitet i kontexter där detta inte är önskvärt, något som egentligen har sin förklaring i den språkliga normaliseringen av heterosexualitet och stigmatiseringen av övriga identiteter. Då Kitzinger och Victoria Land (2005, 410) undersökte lesbiska kvinnors språkliga interaktion fann de mycket riktigt att informanterna aktivt försökte styra samtalet bort från homosexualiteten, mot mer neutrala samtalsämnen, även om de rättade felaktiga antaganden om heterosexualitet. Texterna är visserligen inte lika aktuella ett drygt decennium senare i och med att synen på homosexualitet blivit mer liberal, men att homosexualitet är språkligt markerat (liksom till exempel kvinnligt kön) torde nog ännu vara fallet. Detta kan tänkas ha stor betydelse för benämningarna på det icke-heterosexuella förhållandets parter: väljer talaren könsneutrala benämningar som en strategi för att samtalets fokus inte ska skifta till parternas kön? Går dessa tankar att överföra på andra aspekter där ett förhållande eller en familj kan bryta mot normerna eftersom fler normer än heterosexualiteten finns kodifierade i språket?

Kitzinger (2005, 177) urskiljer fyra sätt på vilka parterna i ett heterosexuellt äktenskap refererar till varandra i materialet. Undantag förekommer mycket sällan. Det första är *hustru/man*, det andra är personens namn, det tredje är *mamma/pappa* (då den tilltalade är ett barn i familjen, till exempel i *Du får fråga mamma om lov!*) och det fjärde är

pronomen, i regel *han/hon*. I och med att äktenskapet från och med mars 2017 är könsneutralt i Finland kan dessa vara överförbara även på icke-heterosexuella förhållanden, men flera av uttrycken fungerar inte när referenten varken är man eller kvinna. Här kan tänkas att könsneutrala uttryck som *partner* är en möjlig strategi för referens. I Wojahns (2015, 131) fokusgruppsmaterial är detta det vanligast förekommande ordet som deltagarna, vilka är feministiskt sinnade aktivister, använder då de inte vill reproducera heteronormen.

Då man närmar sig sexuella och/eller romantiska förhållanden ur ett semantiskt perspektiv kan benämningen på partnern vara intressant eftersom det är sannolikt att olika aspekter på förhållandet betonas. Det prototypiska förhållandet kan alltså tänkas vara det tvåsamma äktenskapet (eller äktenskapsliknande förhållandet) mellan en heterosexuell cisman och en heterosexuell ciskvinna, där parterna bor under samma tak och har barn/har som avsikt att skaffa barn. I förhållandet ingår såväl sexuella som romantiska aspekter. Då förhållandets typ sedan blir mindre likt denna prototyp är det tänkbart att parterna lägger fokus på de avvikande aspekterna i de benämningar de använder om varandra. Är förhållandet till exempel samkönat, bor parterna var för sig, är parterna fler än två eller är förhållandet romantiskt, men inte sexuellt?

Familjens semantik

Regnbågsfamiljer är den övergripande term som brukar användas om familjekonstellationer som avviker från den heterosexuella kärnfamiljen, utan att vara så kallade nyfamiljer (där en eller flera av parterna har barn från en tidigare relation och det eventuellt också finns gemensamma barn) eller ensamförsörjarfamiljer där föräldern/föräldrarna är heterosexuella och ciskönade (Moring 2013, 53). I praktiken åsyftas ofta ändå kvinnopar och deras barn med detta begrepp, vilket innebär att till exempel barnlösa vuxna i icke-normenliga förhållandetyper kan exkluderas (Moring 2013, 53). Föräldraskapet är alltså kraftigt centrerat inom familjediskursen, liksom olika typer av moderskap. Hornscheids (2015) begrepp reprojekterande blir här betydelsefullt: kvinnan, även då hon inte är heterosexuell, definieras utifrån sin roll i familjen och

familjeterminologin kretsar ofta kring moderskapet, medan fädernas roll i regnbågsfamiljen blir mer svårdefinierad. Anna Moring (2013, 18) skriver om hur kvinno- och mansparen inte heller juridiskt sett är jämställda i och med att surrogatmödraskap inte är tillåtet till skillnad från fertilitetsbehandlingar för kvinnor. Detta gäller ciskönade personer – i fråga om transmän och -kvinnor förutsätts i Finland ännu sterilitet innan fastställande av könstillhörighet kan göras officiellt, något som givetvis påverkar familjebildningen (Finlex 2002).

Jag kommer först att diskutera könade benämningar för föräldraskap för att sedan övergå till könsneutrala. I Sverige finns till exempel med tre olika typer av föräldrar som erkänns juridiskt, då barnet fötts av den ena parten i förhållandet: *modern* (som fött barnet), *fadern* (moderns äkta man eller annan juridisk man som erkänt faderskap) och något Moring (2013, 58, 121) refererar till som en "något absurd" benämning, nämligen *barnets förälder enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken*. I praktiken syftar benämningen, som knappast kommer att vara barnets första ord, på moderns partner i fall då hen är juridisk kvinna som gett samtycke till fertilitetsbehandling. I samband med lagberedningen diskuterades även *mor* och *medmor*, men bägge beskrevs som problematiska av det beredande utskottet (Moring 2013, 121). I familjer där föräldrarna är av samma kön kan det även i vardagsspråket behövas lösningar för referens till de olika föräldrarna, men trots att universella termer saknas är det sannolikt att strategier som utnyttjar personnamn och synonymer som *pappa* och *farsan* används.

Moring (2013, 56) gör skillnad på *socialt*, *genetiskt* och *biologiskt* föräldraskap, något som även det kan reflekteras i terminologin så att till exempel en fysiskt frånvarande genetisk förälder inte refereras till som *pappa* av barnet, till skillnad från en social förälder. Genetiskt föräldraskap innebär alltså att barnet fått sitt upphov från ifrågavarande persons könszell, medan biologiskt föräldraskap inkluderar en eventuell surrogatförälder i föräldrakategorin. Anna Malmquist m.fl. (2014) har undersökt hur antaget manliga donatorer av könsceller refereras till av barn i familjer där de sociala föräldrarna utgörs av ett kvinnopar, och i benämningarna framkommer på ett intressant sätt hur barnen koncep-

tualiserar såväl faderskap som moderskap. Uppfattningarna om vad en pappa är verkade vara mycket vaga och sätten att referera till den frånvarande genetiska föräldern varierade kraftigt. Författarna konstaterar att *donator* kan framstå som en alltför abstrakt term för barn, medan *pappa* och dylika ord riskerar vara vilseledande i och med att det inte handlar om en social förälder (Malmquist m.fl. 2014, 130–1).

Termen *förälder* kan enligt Wojahn (2015, 133) användas då hetero- och reproduktion vill undvikas men givetvis fungerar den även om icke-binära föräldrar. Andra tänkbara alternativ för referens är i sådana fall personnamn och olika typer av smeknamn och nybildningar, som *pamma* och *mappa* eller det i vissa finska queerkretsar ibruktagna *äisä* (en kombination av *äiti*, mor, och *isä*, far). Terminologin kring familj och släktskap är överlag kraftigt könad och i många fall (t.ex. *morbror*, *svägerska*, *farmor*) saknas etablerade könsneutrala uttryck som kan användas vid referens till icke-binära personer. Här behövs alltså innovativa strategier, som novationer eller omformuleringar av typen *min förälders mor*. Ifall personer som traditionellt inte inkluderas i familjen nämns av informanterna blir även sättet att referera till dessa intressant eftersom etablerade mönster saknas.

Referens till barnen är särskilt problematiskt ur könsperspektiv, eftersom även de barn som ännu inte hunnit utveckla en stabil könsidentitet könas i de vuxnas språkbruk. En icke-binär förälder fäster eventuellt större uppmärksamhet vid ciskönande och binärt könande språkbruk än en homosexuell ciskönad förälder, men i och med att könssensitivitet inom uppfostran blivit mer allmänt är det möjligt att informanterna oberoende av bakgrund använder neutrala uttryck om sina barn.

Material och metod

Materialet utgörs av svar på en enkät som skickades ut våren 2017 i Sverige och Finland, men som endast besvarades av personer bosatta i Finland eftersom de svenska HLBTIQ-organisationer jag kontaktade valde att inte vidarebefordra länken, bland annat eftersom de just höll på att genomföra egna enkäter. I Finland distribuerades enkäten vidare av åtminstone Regnbågsankan rf (en förening för svensktalande

HLBTIQ-personer i Finland) och RegnbågsMissionen (en facebook-sida som kretsar kring religion och sexuell mångfald), samt av enskilda personer via sociala medier och e-post. Informanterna beskrivs närmare i början av analysavsnittet. För att garantera deras anonymitet har jag undviktt att koppla samman bakgrundsfaktorer som ålder och hemort med den mer kvalitativt inriktade diskussionen av svaren, även då dessa i sig kunde vara av intresse, eftersom materialet är rätt litet och de svenska HLBTIQ-kretsarna i Finland små. Enkäten var tredelad och omfattade en del om bakgrund, en om förhållanden och en om familj. På grund av platsbrist kommer jag inte här att återge enkätfrågorna, utan de föregår svaren i analysdelen. De huvudsakligen öppna frågorna var utformade för att få en så heltäckande bild som möjligt dels av informanternas förhållanden och familjemodeller, dels av de relevanta språkrelaterade faktorerna, och allt detta utan att göra enkäten för tidskrävande att besvara.

Informanternas antal är 35, de använder alla svenska i sin vardag även om deras modersmål kan vara ett annat. Deras födelseår sträcker sig mellan 1953 och 1996, med den genomsnittliga informanten född 1982. 28 är juridiskt kategoriserade som kvinnor, 7 som män, och 2 har korrigerat sin juridiska kategorisering. I fråga om kön identifierar sig majoriteten – 23 personer – som *kvinnor*, men några väljer att precisera eller utvidga kategorin genom formuleringar som "Biologiskt kvinna, socio-kulturellt könlös, är okej med ciskvinna", "Kvinna, androgyn kvinna eller queer, icke binär" och "Kvinna, men låter gärna bli att kategorisera mig". 7 kategoriserar sig som *män*, *killar* eller liknande, 2 är *genderqueera*, en är *genderfluid*, en helt enkelt *queer* och en *icke-binär*. I fråga om sexualitet är den terminologi som används lite bredare, även om *homo-*, *bi-* och *pansexualiteten* dominerar i svaren. Homosexualitet eller lesbiskhet nämns av 12 personer, bisexualitet av 13 och pansexualitet av 6, så att de senare kategorierna överlappar i flera fall i och med att de nämns som synonymer. 4 informanter använder sig också av ordet *queer* i sina kategoriseringar, till exempel "Queer/icke-definierad/bi". En beskriver sig förutom som bisexuell även som *demisexuell*, en som *multiemotionell och -sexuell*, och en är *homo-flexible* medan en annan är *semilesbisk*.

I analysen diskuterar jag först informanternas självbeskrivna positionering i förhållande till olika normsystem. Som metodologisk bakgrund ligger här och i den fortsatta analysen Hornscheidts (2015) genderismmodell eftersom utgångspunkten ofta ligger i normen versus det icke-normenliga och hur dessa reflekteras såväl i språket som i de egna attityderna och andras bemötande. Svaren gällande personbenämningar i förhållandet struktureras i analysen utifrån normsystem gällande till exempel partners kön, förhållandets juridiska status, boendeförhållanden och partnerns antal. I fråga om familj är svaren svårare att kategorisera eftersom de är rätt heterogena men jag har utgått från användningen av traditionell terminologi versus novationer i analysen av svaren. Informanternas egna attityder till könat och könsneutralt språk analyseras sedan var för sig, liksom deras beskrivningar av omgivningens reaktioner på deras språkbruk, till exempel i fall där de använder markerade uttryck.

Analys

Informanternas egen positionering

Jag kommer här att ta upp hur informanterna själva beskriver sina förhållanden och/eller familjer. De tillfrågades om sexualitet och kön (både självkategorisering och juridisk kategorisering) liksom i vilket avseende deras förhållande(n) och/eller deras familj inte är normenliga. Alla utom en person, det vill säga 34 av informanterna, besvarade delen om förhållanden, medan 16 personer besvarade delen som rör familj.

I fråga om förhållanden är samkönade sådana (där båda parterna har samma könsidentitet oberoende av vad denna sedan är) det överlägset vanligaste svaret i och med att 19 informanter har erfarenhet av dem. Svaret *icke-heterosexuella* förekommer också, men det beskriver hurdant förhållandet inte är, snarare än hurdant det är. 2 personer skriver att de är pansexuella och deras partners kön spelar alltså ingen roll, medan en beskriver sig som asexuell och alltså inte känner sexuellt intresse för andra. En informant har en bisexuell partner. Förutom sexualitet nämns också kön: 4 informanter är icke-binära, och likaså 4 nämner att en av parterna i förhållandet är transperson. Kön och sexualitet är ändå inte

de enda aspekterna som nämns, utan även förhållandets typ: 8 informanter beskriver flera samtidiga relationer, 2 skriver att de inte avser att förlova eller gifta sig. Att vara singel respektive att ha ett långdistansförhållande beskrivs också av 2 olika informanter som att bryta mot normerna för förhållanden.

I fråga om familj dominerar också de samkönade förhållandena, så att parterna även har barn som de skaffat tillsammans eller med tidigare partners. 7 av informanterna beskriver samkönade förhållanden med barn och en använder den breda termen *regnbågsfamilj* för att beskriva vad som i svaret på en annan fråga visar sig vara just detta. Även här nämns kön, så att en informant med familj skriver att hen inte identifierar sig "som 100% kvinna" medan en annan familj, som av informanten beskrivs som en helt vanlig småbarnsfamilj, består av en förälder som är ciskvinna, en som är transkvinna och deras barn.

3 informanter bryter mot det normativa i det avseendet att de är ensamstående föräldrar och 2 av dessa nämner att de skaffat barn med hjälp av donator. En person utvidgar släktskapsbegreppet till att gälla mer än det biologiska. Hen skriver: "Förutom biologiska släktskap räknar jag till min familj personer andra skulle definiera som mycket nära vänner." En informant är fränskild och senare änka med barn och har nu har flera samtidiga förhållanden, men betraktar inte sina partners som en del av familjen eftersom ingen av dem bott under samma tak. En familjekonstellation där två par och deras barn ingår definieras också som storfamilj av informanten och i ett annat fall nämns att barnens antal är 5. Slutligen berättar en informant att hens föräldrar skilt sig då hen var tonåring, något som fortfarande knappast är fullständigt normaliserat även om det statistiskt sett är vanligt: år 2016 var till exempel de ingångna äktenskapens antal 24 464 och skilsmässornas 13 541 (Statistikcentralen 2016). Hen nämner dessutom att föräldrarna inte har nya partners.

Sammanfattningsvis kan, för att använda genderismmodellens terminologi, konstateras att heterokönandet verkar stå i fokus i fråga om både hur förhållandenas och hur familjernas normavvikelser kan systematiseras. Även binärt könande, ciskönande och reprojönande aktualiseras dock i analysen.

Personreferens i förhållandet

En prominent faktor som har inflytande på de termer som används vid referens till partnern är givetvis hens kön. Sammanlagt ges 71 benämningar angavs som svar på frågan: "Vilket/vilka ord (som t.ex. *sambo*, *man*, *flickvän*) använder du då du talar om din partner/dina partners med andra? Specificera också hens/deras könsidentitet i ditt svar." Av benämningarna är 22 sinsemellan olika och av alla benämningar som används är 37 könsneutrala, 28 könade och resten är oklara eftersom det handlar om förnamn och smeknamn, som då kan vara antingen eller. Det könade som är klart vanligast är *flickvän*, med 13 belägg, något som inte är helt oväntat med tanke på att en stor andel av informanterna kategoriserar sig som kvinnor som är eller har varit i samkönade förhållanden. Informanterna är också tämligen unga, så *flickvän* och *pojkvän* (med 6 belägg) kan också tänkas vara åldersrelaterade val även om betydelsen i dag utvidgats till att gälla alla ålderskategorier. En informant använder också det mera sverigesvenskt klingande ordet *tjej*. *Fru* (5 belägg), *hustru* (1) och *man* (2) förekommer också och här ligger betoningen på förhållandets juridiska status.

Av de könsneutrala är *partner* klart vanligast då det nämns av 16 informanter. Ordet är mångsidigt i och med att det kan referera till en person av vilket kön som helst och det kan dessutom användas oberoende av förhållandetyp, boendesituation och så vidare. *Sambo*, som refererar till boendearrangemang och även det är könsneutralt, är tämligen vanligt med 9 belägg. Övriga könsneutrala begrepp har sedan bara enstaka omnämnanden. I flera fall är dessa längre formuleringar av typen *som jag är gift med* och *person jag dejtar*. Två finska könsneutrala uttryck fanns också: *puoliso* som närmast kan översättas med äkta hälft, men som numera inte alltid refererar till äktenskap och *asuinkumppani*, som här får antas betyda *sambo*, men som även kan syfta på personer man bor med utan att ha ett romantiskt eller sexuellt förhållande till. Dessutom används mer personliga uttryck som *käraste* och *min kärlek* av ett par personer och det lite mer ålderdomliga ordet *vän* förekommer ensamt och med tilläggen *nära* och *intim*. *Kumpan*, som i svenskan i första hand inte syftar på parterna i ett förhållande, förekommer också, sannolikt på

grund av inflytande från finskan där *kumppani* är ett vanligt könsneutralt ord i detta sammanhang. Huruvida syftning med namn eller smeknamn, som nämns av 6 informanter, är könat beror givetvis på namnet och lyssnaren måste i regel känna till att personerna är i ett förhållande för att kunna förstå en referens med namn, vilket sannolikt innebär att även könet är känt sedan tidigare.

Kön, boendeförhållanden, parternas ålderskategori och förhållandets juridiska status är alltså alla faktorer som verkar påverka benämningarna, men däremot gör parternas mängd det tydligen inte, förutom att finländsk lagstiftning givetvis omöjliggör en situation där parterna i ett äktenskap är flera än två. Informanterna tillfrågades också vilka ord deras partners använder om dem själva och svaren var inte märkbart anorlunda. Noteras bör dock att flera inte vet och en person, som i fråga om kön kategoriserar sig som *queer*, svarar *flickvän*, men gör tillägget: "(tror jag. Och jag gillar det inte)."

Personreferens i familjen

Informanterna ombads specificera vilka de räknar ingå i familjen och även dessas könsidentitet och sedan berätta vilka ord de använder för referens till familjemedlemmarna. Sammanlagt 15 personer svarade på frågan och flera av svaren är kortfattade och innefattar etablerade begrepp som *fru*, *dotter*, *son* och *pappa*. Ett par informanter gör tillägg som "alla cispersoner" och "kallar dem för barnen... inget speciellt" för att precisera att det normbrytande inte ligger i personreferensen. Men ibland används även dessa traditionella begrepp på ett icke-normenligt sätt, i stil med "pappan i huset kallas hon, sitt kvinnliga namn, mamma, frun, älskling" – här refererar *pappa* alltså till att den ena partnern genomgått en könskorrigeringsprocess efter att barnen fötts, men mamman tänker sig alltså fortfarande henne som barnens far. "Mitt kön har mest att göra med de biologiska funktioner som min kropp har, och moderskap är det viktigaste", skriver i sin tur en informant som liksom den föregående återger en rätt essentialistisk könsuppfattning.

Även mindre etablerade termer och novationer nämns i fråga om personreferens, men de är betydligt färre. I en familj finns till exempel

bonusdöttrar, medan en informant har en *reservmamma* som är pappans före detta sambo. En kvinna i ett samkönat förhållande där bägge har barn med sina före detta partners berättar att hon kallas *plastis*, förutom *mamma*. Genom den här sortens termer kan nya typer av medlemmar införlivas i familjen på ett språkligt plan. En informant skriver också att de i familjen öppet talar om *donatorn* och att barnen om de så önskar kan ta kontakt med den personen då de uppnått myndig ålder. Här finns alltså donatorn, den genetiska föräldern, inte fysiskt närvarande utan hen är ett slags potentiell framtida social relation som redan nu existerar diskursivt.

Referens till barn som ännu inte utvecklat sin egen könsidentitet eller håller på att göra det är något som diskuteras i svaren, och föräldrarna har olika strategier för referens till små barn: "Äldre barnet identifierar sig själv som flicka, min dotter. Lillan talar inte ännu, honom kallar jag mest för bebisen eller junior, men använder nog han/honom", skriver en förälder. En annan har "snoppebarn/'pojkar' i väntan på att de själva definierar vad de är för oss", en tredje har "flicka 5 år och baby med snopp o år" och en fjärde skriver att "barnet definierar sig gärna som barn men har via dagis lärt sig att definiera sig som pojke". Här kopplas alltså i två fall kroppsliga attribut till någon form av idé om kön, men det är då inte nödvändigtvis den egna uppfattningen som avspeglas utan betoningen ligger på viljan att låta barnet utvecklas på sina egna villkor. Att det omgivande samhällets attityder kan påverka barnets sätt att identifiera sig tas också upp.

Situationsanpassning och attityder

"Vi är väldigt försiktiga med vad vi pratar om vår lilla klan", skriver en polyamorös mamma till flera barn, men informanternas förhållnings-sätt till det egna språkbruket präglas av stor variation, liksom även de reaktioner på detta språkbruk som de beskriver. Jag kommer här först att diskutera informanternas egna attityder till de olika könade och könsneutrala benämningarna och därefter deras strategier för att situationsanpassa användningen av dem.

På frågan: "Strävar du till att använda könsneutrala begrepp då du talar om andras familjemedlemmar och partners vars könsidentitet du

inte känner till?” svarade en överväldigande majoritet – 26 stycken – av informanterna entydigt ja, ett par med tilläggen *alltid* och *gärna*. Av de övriga verkade alla utom 2 ha en positiv inställning till dessa begrepp, men i några svar framkom att det i praktiken finns vissa svårigheter förknippade med ibruktagandet av dem. ”Har börjat tänka på detta mera men antar mycket ännu”, skriver en person, och en annan tycker att det är svårt ”p g a invanda mönster”. Här går det att dra paralleller till de upplevda problemen med användningen av *hen* jag skrev om i artikeln, ”Ett ’knepig’ men ’fenomenalt’ pronomen: Förhållningssätt till *hen* hos personer med queer identitet i Sverige och Finland” (2015).

”Hur man talar och hänvisar till varandra, vilka pronomen man använder o s v, är inte så viktigt”, skriver en person, enligt bakgrundsuppgifterna en ciskvinna, som också anser att transpersoner utgör en så liten minoritet att de inte behöver beaktas i språkbruket. Den andra informanten som svarade nej tillägger, ”om jag inte har någon orsak att vara osäker på könsidentiteten”, vilket är något motstridigt med tanke på hur frågan är formulerad. Åtminstone den förstnämnda informanten verkar ha antagit att frågan gäller transpersoner snarare än till exempel heteronormativitet, trots att hon själv är homosexuell.

Flera av informanterna svarar jakande på frågorna om de använder olika ord om sina partners eller familjetillhörighet i olika sammanhang. Om så var fallet, bad jag dem precisera vilka och flera typer av miljöer, lyssnare och övriga kontextuella faktorer nämns. Dessa liknar i många avseenden de kontextuella faktorer som diskuterades i samband med användningen av könade respektive könsneutrala pronomen i ”Ett ’knepig’ men ’fenomenalt’ pronomen” (Rancken 2015, 178–9). Arbetsplatsen nämner till exempel 3 personer som en miljö där de använder vaga eller neutrala termer för att undvika att fokus läggs vid deras förhållanden. En nämner offentliga sammanhang överhuvudtaget som en sfär där det känns säkrast att använda könsneutrala ord vid referens till ett samkönat förhållande. Även lyssnarens identitet nämns: vänner kontrasteras mot okända och släktingar, liberala mot konservativa och cis-/heteronormativa mot queerkretsar.

Att "komma ut" nämns av några informanter. Användandet av könade uttryck som *fru* och *pojkvän*, eller uttryck som på annat sätt tyder på en förhållandemodell som bryter mot normerna (som användningen av pluralis vid tal om partners), kan i praktiken innebära att talaren "kommer ut" som till exempel icke-heterosexuell eller polyamorös. En informant som är homosexuell kvinna skriver att hon använder vagare termer i situationer då hon "inte orkar komma ut", medan 2 andra, en bisexuell kvinna och en homosexuell man, bägge skriver att de hellre talar om *vänner* eller *kämppisar* [fi. sv. rumskompisar] då de talar med personer som inte känner till deras sexualitet. Här kan en klar parallell till informanterna i Wojahns (2015, 131) fokusgrupp dras, eftersom neutrala termer även där nämndes som en strategi för att inte "komma ut" och därmed utsättas för diskriminering. Citatet i början av detta avsnitt om försiktighet är relevant i detta sammanhang, men ofta kan det också sannolikt handla om tid och resurser. En mamma i en stor regnbågsfamilj poängterar:

Det behöver inte för mig alltid handla om att vara orolig eller rädd för negativa reaktioner, det kan minst lika mycket handla om att inte just då ha tid att reda ut vår familj eller att inte låta vårt familjesystem ta fokus från något annat i diskussionen som jag är angelägen om att föra fram.

Att samtalets fokus skiftar till kön, sexualitet och familjemodell är lätt hänt då talaren avsiktligt eller oavsiktligt avslöjar sin identitet genom valet av ord, något som alltså kan leda till ett behov av situationsanpassning av terminologin i lika hög grad som rädslan för diskriminering.

Omgivningens attityder

Med frågorna: "Vilka typer av reaktioner från omgivningen har du upplevt som följd av de begrepp du använder om partners och familjemedlemmar?" och "Har det uppstått missförstånd t.ex. angående någons kön eller släktskap som följd av orden du/din partner/din familjemedlem använder?" strävade jag efter att upptäcka mönster för diskriminering kopplad till det språkbruk jag redogjort för ovan, samt

givetvis på ett mer grundläggande plan till de normbrott det reflekterar. Omgivningens reaktioner på de begrepp informanterna använder kring förhållanden och familj kan delas in i neutrala, positiva och negativa, men en rätt stor kategori som eventuellt kan placeras för sig själv är dessutom de överraskade eller nyfikna. De är nödvändigtvis varken negativa eller positiva, men kan heller inte klassificeras som neutrala. I fråga om många svar är det svårt att bedöma ifall det är språket eller förhållandena/familjemodellerna i sig reaktionerna gäller, men i en konstruktivistisk modell är dessa givetvis svåra att hålla i sär.

En stor del av de rapporterade reaktionerna är neutrala, av typen: "Vanligen inga särskilda reaktioner, eller positiv nyfikenhet." När det gäller positiva reaktioner nämns till exempel "uppskattning", men också sådant som inte kan uppfattas som odelat positivt, till exempel att ett förhållande mellan två kvinnor är acceptabelt, men hade informanten och hennes partner varit män hade reaktionen (underförstått) varit en annan: "Karlar har påpekat att det är tur vi är två kvinnor för de vill inte se 2 pojkar med varann." Ibland verkar de positiva eller nyfikna reaktionerna handla om en vilja att visa tolerans. "Och att folk hajar till och sen försöker visa att dom är okej med det", skriver en informant. "De som inte vet har någon gång undrat över att jag använt könsneutrala pronomen då jag försökt hålla information vag då jag inte vetat deras åsikter om lgbtqia+ människor", är i sin tur ett exempel på hur en inställning till identiteten i sig som inte verkar vara direkt negativ ändå väcker en reaktion på grund av de ord som används.

Negativa kommentarer förekommer även de ofta i kombination med förvåning eller nyfikenhet. Reaktionen, "'Hon e väl ingen sak heller?!' vid användning av pronomen 'den' om min partner", visar att pronomenet *den* är kraftigt markerat vid användning vid personreferens, medan felkönandet av referenten inte framställs som lika problematiskt. "Ibland kan man få ett 'va' som svar för att de inte är säkra om de hört rätt när man sagt flickvän i stället för pojkvän", skriver en annan informant. En tredje berättar: "Valet att tala om vårt barn som barn i stället för att könsbestämma väcker följdfrågor." Såväl könade som könsneutrala uttryck kan alltså väcka negativa eller häpna reaktioner,

beroende på lyssnarens förväntningar. Oförståelse, förvåning och rent av hån är tre konkreta reaktioner som nämns, och ofta verkar bemötandet växla kraftigt: "Allt från frågande blickar, till intensiva 'lär mig allt det finns att veta om HBTQI-personer', till nekande 'men sånt finns ju inte'." Olika former av normavvikelse kan också föranleda olika reaktioner. En informant skriver att polyamori ses som mindre acceptabelt än samkönade förhållanden. En informant poängterar också att alla attityder nödvändigtvis inte framkommer i samtalet: "De flesta uttrycker sig positivt, ifall någon skulle känna sig obekväm eller direkt negativ har jag/vi inte själva fått ta del av de reaktionerna utan de har sagts åt andra."

Sammanfattningsvis verkar många av informanterna inte stöta på problem förorsakade av termerna de använder i förhållande- och familjesammanhang. Andra har dock mer negativa erfarenheter av omgivningens förhållningssätt eller har tvingats fundera mycket kring frågan. En förälder skriver:

[S]vårt bestämma sig för vilken fight som är viktigare och när; att hålla könsidentiteten öppen för vårt barn eller att vidga synen på hur "en pojke" kan se ut eller klä sig, d v s att vårt snoppebarn har långt hår och enstaka gånger haft klänning hemma eller offentligt.

En del av dessa svar antyder att informanterna är medvetna även om de intersektioner som finns i normsystemen kring kön och sexualitet och i fråga om genderismmodellen aktualiseras återigen flera olika former av könande strukturer.

Slutsatser

Mitt syfte var att kartlägga de strategier för personreferens som används i förhållanden och familjer som av informanterna själva beskrivs som normbrytande i något avseende och samtidigt diskutera eventuell problematik kring benämningarna, till exempel i samband med att terminologi saknas eller vissa ord uppfattas som stigmatiserande. Analysen uppvisade en hel del intressanta resultat i förhållande till Hornscheids

(2015) genderismmodell och en intersektionell analys där såväl kön och sexualitet liksom i vissa fall även andra bakgrundsfaktorer beaktas låter sig även göras.

Förhållanden och familjekonstellationer liksom det därtill relaterade språkbruket kan vara normbrytande i oändligt många avseenden, samtidigt som de kan vara normenliga i andra – det handlar ofta om nyanser och skalor snarare än någonting absolut. I och med att många av informanterna är homo- eller bisexuella cispersoner som lever i tvåsamma förhållanden ligger fokus i enkätsvaren och därmed i analysen i hög grad på heterokönandet. Användningen av könsneutrala ord som *partner* och *hen* kan ändå i vissa fall även kopplas till normbrott relaterade till andra aspekter av genderismmodellen, nämligen binärt könande och ciskönande. Överhuvudtaget är det svårt att avgöra ifall strävan efter att använda könsneutralt språk handlar om att undvika heteroantaganden och liknande missuppfattningar eller att inkludera icke-binära – det kan förstås handla om bägge. Svaren antydde också att åtminstone en del av informanterna funderat kring intersektioner mellan olika maktstrukturer och även till exempel normer för maskulinitet nämndes i samband med barnuppföstran.

Att neutrala ord, som det nya pronomenet *hen*, används för att dölja partnerns kön i icke-heterosexuella relationer då talaren fruktar negativ feedback kan verka udda med tanke på att ordet introducerades delvis för att inkludera personer med icke-normenliga identiteter i språket, men pragmatiskt sett är det ändå fullt begripligt och det stämmer överens med det Kitzinger (2005, 187) skriver om homosexualitet som språkligt markerat. Att använda könsneutrala formuleringar som *hen* och *partner* kan ses som markerat eller laddat, men sannolikt mindre laddat än att som kvinna tala om *hon* och *flickvän* eftersom den heteronormativa tolkningen ändå kvarstår som en möjlighet.

Reprokönandet i sin tur finns indirekt närvarande redan i faktumet att en enkät med förhållande- och familjetema främst besvarades av personer som är eller juridiskt kategoriserats som kvinnor. Att tala eller, i det här fallet, skriva om närhet är alltså någonting som verkar vara i hög grad könat – det gäller både förhållanden och familj. Familjebild-

ning i sig är en norm ingen direkt uppger sig bryta mot, även om ett par nämner att de inte vill förlova eller gifta sig. I referensen till redan existerande barn avspeglas sedan både föräldrarnas och det omgivande samhällets förhållningssätt till kön särskilt tydligt och detta är en fråga föräldrarna tvingats reflektera särskilt noggrant kring.

Informanterna betonar att användandet av ord som är markerade i en viss kontext är att komma ut, vare sig det sedan är som homosexuell, icke-binär, ensamstående förälder eller något annat. De fäster också uppmärksamhet vid att detta i praktiken kan vara tungt, särskilt då det finns risk för oförstående eller rent aggressiv feedback, vilket i praktiken kan leda till språkliga strategier där vaghet och neutralitet prioriteras framom detaljerad information. Både könsneutraliserings- och könsspecificeringsstrategierna som traditionellt förespråkats inom den feministiska språkplaneringen (Pauwels 2003, 556) kan här alltså medföra komplikationer beroende på kontexten. En viktig insikt i detta sammanhang är att informanterna i vissa fall talar om vad som kunde kallas ekonomiska aspekter i sin interaktion – de är medvetna om sina resurser och anpassar ordvalet efter i vilken grad de är beredda att utbilda lyssnaren, ta emot negativa omdömen eller tala öppet om sin identitet och sina relationer.

Nya sätt att förstå och formalisera närhet kräver nya språkliga strategier. Det handlar då inte enbart om enskilda språkanvändare, utan också om bredare samhälleliga förändringar, som till exempel uppdateringar av formuleringarna i translagen och familjelagstiftningen. Mer djupgående forskning kring inkluderande språkliga strategier är en utgångspunkt för att det ska kunna ske. Enskilda individer med icke-normenliga identiteter kan visserligen bidra med språkliga innovationer som eventuellt får större spridning och de kan även uttrycka önskemål om hur de vill bli omtalade, men ansvaret för hur personreferens görs och då till exempel hur denna är könad ligger ändå alltid hos talaren, oberoende om talaren sedan är en enskild individ eller till exempel en myndighet. Attityder kring inkluderande språkbruk i samhället överlag är alltså ett lika centralt forskningsobjekt som erfarenheterna hos personer som tillhör marginaliserade grupper, något som även enkätsvaren antyder. Mer uttalat språkvetenskaplig och då närmare bestämt socio-

lingvistisk forskning kunde göras inom ramen för till exempel kinship studies för att komma åt det komplicerade förhållandet mellan samhälle, individ och språk i det här avseendet.

ALEXIS RANCKEN är doktorand vid Åbo Akademi. Hans avhandling kretsar kring svenska språket och queera identiteter med fokus på könade strukturer som pronomen och förnamn, samt semantiken kring självidentifiering beträffande kön och sexualitet.

REFERENSER

- Ambjörnsson, Fanny. 2006. *Vad är queer?* Stockholm: Natur och kultur.
- Bernardes, Jon. 1997. *Family Studies: An Introduction*. London: Routledge.
- Butler, Judith. 2002. "Is Kinship Always Already Heterosexual?" *differences* 13.1:14–44.
- Bäck-Wiklund, Margareta, och Thomas Johansson, red. 2012. *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och kultur.
- Ericsson, Stina. 2011. "Heteronormativity in First Encounters: An Interactional Analysis." *NORA* 19.2:87–104.
- Finlex. 2002. Lag om fastställande av transsexuella personers könstillhörighet. <http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2002/20020563>.
- Freeman, Elizabeth. 2007. "Queer Belongings: Kinship Theory and Queer Theory." I *A Companion to Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Studies*, redaktörer George E. Haggerty och Molly McGarry, 295–314. Oxford: Blackwell.
- Hornscheidt, Lann. 2015. "Trans_x_ing Linguistic Actions and Linguistics." I *Könskonstruktioner och språkförändringar: Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön*, redaktörer Jenny Magnusson, Karin Milles och Zoe Nikolaidou, 29–46. Huddinge: Södertörns högskola.
- Hornscheidt, Lann, och Mats Landqvist. 2014. *Språk och diskriminering*. Lund: Studentlitteratur.
- Kitzinger, Celia. 2005. "'Speaking As a Heterosexual': (How) Does Sexuality Matter for Talk-in-Interaction?" I *The Language and Sexuality Reader*, redaktörer Deborah Cameron och Don Kulick, 169–88. London: Routledge.
- Kitzinger, Celia, och Victoria Land. 2005. "Speaking As a Lesbian: Correcting the Heterosexist Presumption." *Research on Language and Social Interaction* 38.4:371–416.
- Malmquist, Anna, Anna Möllerstrand, Maria Wikström, och Karin Zetterqvist Nelson. 2014. "'A Daddy Is the Same As a Mummy': Swedish Children in Lesbian Households Talk about Fathers and Donors." *Childhood* 21.1:119–33.

- Moring, Anna. 2013. "Oudot perheet: Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa." Avhandling, Helsingfors universitet.
- Pauwels, Anne. 2003. "Linguistic Sexism and Feminist Linguistic Activism." I *The Handbook of Language and Gender*, redaktörer Janet Holmes och Miriam Meyerhoff, 550–70. Oxford: Blackwell.
- Rancken, Alexis. 2015. "Ett 'knepig' men 'fenomenalt' pronomen: Förhållningssätt till hen hos personer med queer identitet i Sverige och Finland." I *Könskonstruktioner och språkförändringar: Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön*, redaktörer Jenny Magnusson, Karin Milles och Zoe Nikolaidou, 167–84. Huddinge: Södertörns högskola.
- . 2017. "Kvinna i brist på bättre ord': Självkategorisering som utgångspunkt för en inkluderande språketenskap." *HumaNetten* 38:141–52.
- Statistikcentralen. 2016. "Äktenskap och skilsmässor 1965–2016." http://www.stat.fi/til/ssaaty/2016/ssaaty_2016_2017-04-20_tau_001_sv.html.
- Weeks, Jeffrey, Brian Heaphy, och Catherine Donovan. 2001. *Same Sex Intimacies: Families of Choice and Other Life Experiments*. London: Routledge.
- Weston, Kath. 1991. *Families We Choose: Lesbians, Gays, Kinship*. New York: Columbia University Press.
- Wojahn, Daniel. 2015. "Språkaktivism: Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015." Avhandling, Uppsala universitet.
- Wong, Andrew, Sarah J. Roberts, och Kathryn Campbell-Kibler. 2002. "Speaking of Sex." I *Language and Sexuality: Contesting Meaning in Theory and Practice*, redaktörer Rusty Barrett, Kathryn Campbell-Kibler, Don Kulick och William L. Leap, 1–22. Stanford: Center for the Study of Language and Information.

ABSTRACT

Kinship stands at the center of our very existence as human beings, and so does the language we use to refer to different forms of kinship. The Swedish language is strongly gendered in the area of family and romantic/sexual partnership, and based on a constructivist view of language the established vocabulary might contribute to the constitution and perpetuation of normative systems regarding gender and sexuality. The naturalization of heterosexuality and binary cisgender is strongly connected to linguistic practices on several different levels, one of them being individual words and phrases such as gendered pronouns and another being presuppositions manifested linguistically, such as: "What is his name?" when a woman mentions her partner.

For my research article, I asked 35 Swedish-speaking persons currently living in Finland about their linguistic practices concerning personal reference to partners and family members, focusing on gendering. The informants all define either

their relationship(s) or their family structure (or both) as not conforming to the normative, most of them being non-heterosexual women. Interestingly, gender-neutral words were more commonly used than gendered ones when referring to a partner (although no one mentions a non-binary partner), something that may either manifest a tendency toward gender neutral language usage or a wish to avoid homophobic reactions. The act of “coming out” by gendered reference to a partner is mentioned several times. In family structures beyond the normative, the informants and their family members had developed their own ways of referring to each other when the vocabulary is insufficient, and a few of the parents discussed the issue of using gendered language in reference to children. Overall, the informants seemed used to linguistic problem solving as a consequence of their identities and everyday practices clashing with the Swedish language.

Sexual Orientation and Gender Identity Rights Lost in Translation?

Analyzing the UN Member State Disputes on International Human Rights Recognition for Sexual and Gender Minorities

ABSTRACT

Since 2003, the United Nations international human rights framework has moved notably toward increased international human rights recognition for sexual and gender minorities. Most recently, 2016 saw the adoption of an Independent Expert on violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity. Motivated by the nevertheless continued refusal by predominantly African and Middle Eastern countries to recognize any such human rights application, as well as postcolonial critiques of counterproductive moral imperialism and homonationalist strategies by proponent member States, this article asks how dynamics of member State disputes in the UN debates on SOGI-based rights may point to restraints and possibilities for achieving global human rights recognition for culturally diverse sexual and gender minorities. The article demonstrates how inter- and intradiscursive rules of formation in UN member State debates predicated on either universal or culturally relative readings of international human rights law reproduce normative polarization and obstruct national implementation of human rights protection for sexual and gender minorities. The article therefore finds universality truth claims to restrain transformative change, as well as represent a possibility for achieving human rights recognition through “perverse,” reiterations of the parameters of the universal, wielded from an open-ended multiplicity of sexual and gender minority expressions and articulations. A radical politics of top-down and bottom-up cultural translation is suggested as a possible strategy for human rights recognition for culturally diverse sexual and gender minorities.

Keywords: truth regimes, SOGI, human rights, universality, cultural relativism, postcolonialism

JUNE 30, 2016 marked the date of a seminal vote at the UN Human Rights Council (UNHRC) in the history of international human rights recognition for sexual and gender minorities. The adopted resolution 32/2 appointed an Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity (SOGI). The institutionalization of human rights recognition for sexual and gender minorities thus reached an unprecedented peak, since sexual and gender minority rights were first considered by a UN member State body in 2003 upon the presentation of the “Brazilian Resolution” on “Human Rights and Sexual Orientation” to the UN Commission on Human Rights (UNCHR) (UNCHR 2003a; 2003b; 2003c; D’Amico 2015, 59; Picq and Thiel 2015, 2). Suddenly, a UN body, independent from individual member State and civil society advocacy, was given the mandate to carry out thematic and country-specific work on the issue of SOGI-based violence and discrimination, including the transmission of urgent appeals or letters of allegation to human rights violating States, carry out fact-finding country visits and draft annual reports to the UNHRC and the UN General Assembly (UNGA) (UNHRC 2016, 2; OHCHR 2018). The adoption of UNHRC resolution 32/2 was therefore unsurprisingly deemed a “historic victory,” “truly momentous,” and “the dawn of a new day” by global LGBT+ organizations (ILGA 2016; OutRight Action International 2016).

What might be considered by many a sensitive issue on the world stage has a comparatively short history prior to the 2003 Brazilian Resolution and was until the early 1990s not articulated as “rights,” rather in terms of “liberation,” “equality,” and “justice” by the Western 1960s and 1970s gay liberation movements (Kollman and Waites 2009, 2; Altman and Symons 2016, 56). Although the vote on the Brazilian Resolution was deferred due to protests questioning its legitimacy (ILGA 2009; Altman and Symons 2016, 84) the issue has since been put on the UN member State agenda a number of times. In 2008, one third of the member States at the UNGA signed an Argentinian sponsored non-binding

“Declaration on Human Rights, Sexual Orientation and Gender Identity” (UNGA 2008a; Akanji and Epprecht 2013, 27) calling “upon all States and relevant international human rights mechanisms to commit to promote and protect the human rights of all persons, regardless of sexual orientation or gender identity” (UNGA 2008a, 4). In 2011, UN Human Rights Council (UNHRC) resolution 17/19 “Human Rights, Sexual Orientation and Gender Identity” was adopted, mandating the United Nations High Commissioner for Human Rights to commission a study, documenting SOGI-based discrimination and violence around the world (UNHRC 2011, 1), the results of which were discussed during a UNHRC panel in 2012 (UNHRC 2012). Subsequently, a mandate to update said report was established in 2014 by the adoption of UNHRC resolution 27/32. Finally, UNHRC resolution 32/2 was adopted in 2016, and even withstood attempts by the African Group to defer consideration of the resolution at a subsequent vote at the UNGA Third Committee on November 4, 2016 (UNGA Third Committee 2016).

In spite of these victories for member State proponents of international human rights recognition for sexual and gender minorities, the votes have been accompanied by opposition, predominantly from Middle Eastern and African member States, refusing to acknowledge, consider or take action on adopted resolutions. This is evident, in itself, from a number of joint counterstatements, Aide Memoire’s and draft resolutions (*The Gully* 2003; UNGA 2008a; 2016b), for example a Syrian sponsored counterstatement to the 2008 Argentinian declaration, signed by fifty seven countries from mainly Asia-Pacific and African Groups, expressing concern for introducing SOGI-based rights to the UN (UNGA 2008a). As such, the immediate institutionalization of human rights recognition for sexual and gender minorities seem to be surrounded by notable clashes of interests.

The article therefore sets out to answer how dynamics of member State disputes in the UN debates on SOGI-based rights may point to restraints and possibilities for achieving global human rights recognition for culturally diverse sexual and gender minorities. In order to theoretically frame how we might understand the member State disputes

surrounding the institutionalization of human rights recognition for sexual and gender minorities, the article first presents an interpretation of international human rights as a Foucauldian truth regime with potential contesting truth claims. This in turn makes it possible to enquire into the nature of such disputes by analyzing the discourse formations of proponent and opponent statements on SOGI rights. The final section then discusses how the demonstrated oppositional truth claims of universal and culturally relative human rights application are nestled in existing competing knowledges in the international human rights truth regime and on that basis discusses the limits and potential of universalities for achieving human rights recognition for culturally diverse sexual and gender minority articulations and expressions. In providing recommendations for future action, the article thus takes into consideration the growing and important postcolonial literature (Massad 2007; Puar 2007; 2013; Rahman 2014) that point to potential stigmatizing and polarizing effects of moral imperialism through (predominantly Western) universal rights frameworks. Finally, the article argues that universality truth claims both restrain and represent a possibility for achieving human rights recognition through “perverse” reiteration of the parameters of the universal, wielded from an open-ended multiplicity of sexual and gender minority expressions and articulations. A radical politics of top-down and bottom-up cultural translation is suggested as a possible strategy for radical transformation.

SOGI Rights in the International Human Rights Truth Regime

In order to grasp theoretically the disputes surrounding the UN member State deliberations on sexual and gender minority rights, international human rights are in the following considered as a Foucaultian *truth regime*.

In brief, a truth regime works by distinguishing true statements from false and by producing standards of “normal” and “abnormal” (Keeley 1990, 92; Foucault 1995, 27; 2000, 131; Otto 1999 39; Weir 2008, 368). As stated by Michel Foucault (2000), it does so through circular systems of power and knowledge:

“Truth” is linked in a circular relation with systems of power that produce and sustain it, and to effects of power which it induces and which extend it – a “regime” of truth. (Foucault 2000, 132)

According to Foucault (2000, 132), each society has its own regime of truth, understood as a general politics of truth. It works to produce and circulate certain scientific statements, which “it accepts and makes function as true” (Foucault 2000, 131). A hegemonic truth regime therefore assesses, “not only whether statements are true or false but also whether they have a meaning at all or are mere nonsense” (Keeley 1990, 91).

When we try to apply the concept of truth regimes to the study of international human rights, Dianne Otto (1999, 41) illustratively echoes a Foucaultian formulation of truth regimes, by arguing that “[h]uman rights law has developed within the framework of international law which categorizes, compares, ranks and assesses the different claims to Truth by States.” However, while a truth regime can be hegemonic by supporting dominating forms of power and knowledge it can also act as a site of struggle between rival and disputing knowledges (Otto 1999, 38). This forwards a view of international human rights as “the outcome of a political struggle aimed at achieving moral legitimacy” (Evans 2001, 14), where “moral claims are closely linked to processes associated with the legitimization of interests” (Evans 2001, 17). As such, the institutional framework surrounding human rights at the UN, not only relies on national implementation, but also makes up a normative standard that member States to varying degrees seek to live up to (Donnelly 2014, 467).

Of particular importance, James F. Keeley (1990), points to the inherent instability and contest to define multiple truth regimes at the international level. He argues that when it comes to international truth regimes, we need to understand that they may consist of rival knowledges that a potential hegemonic discourse “may be unable to absorb or obliterate” (Keeley 1990, 93). Therefore, we might expect to see different strategies among the proponent and opponent statements, including developing alternative analysis, using the opponent member

State's discourse against their holders, and labeling of themselves and the other (Keeley 1990, 97).

The following therefore analyzes the UN SOGI-debates from 2003–2016⁴ using the Foucaultian discourse analysis as presented in *The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language* (1972) in order to identify contesting discourse formations. These discourse formations are seen as constitutive of the human rights truth regime as a disputed *object of knowledge* by making out the rules of formation, that is, conditions for a statement's existence in a certain discourse (Fairclough 1992, 40; Andersen 2003, 8) identified by the regularity and dispersion of corresponding statements (Foucault 1972, 38). In the following, corresponding statements are therefore identified in terms of how they constitute objects, subject positions, conceptual networks, and strategic choices (Andersen 2003, 11–3). As will be pointed out following the analysis, this endeavor not only provides a deeper understanding of the point of dispute on sexual and gender minority rights but might also deepen our understanding of how these disputing knowledges are potentially nestled in general disputing knowledges in the international human rights truth regime.

Analyzing UN Member State Disputes on SOGI-Based Rights

According to Foucault (1972), it is possible to detect a certain internal hierarchy or interrelationship between the dispersed and regular articulations of objects, subject positions, conceptual networks and strategies, that make up the proponent discourse formation (Andersen 2003, 11–3). Analyzing the proponent and opponent discourse formations thus render visible a vertical system of intradiscursive dependencies, that is, a certain level of coherence internal to the discourse that reinforces a limited autonomy between the articulation of concepts, objects, subjects, and strategies (Foucault 1972, 73). This might be seen to make up, what Foucault (1972, 38) calls the rules of formation, which is the conditions for a statement's existence in the proponent or opponent discourse on SOGI-based rights. As such, the articulation of a strategic choice is seen as conditioned by this interrelationship, being *one* thematic or theoretic-

cal choice articulated by the UN member States among a wider field of possible constellations (Foucault 1972, 64). I would argue, that by analyzing the discourse formations of the proponent and opponent States, such a vertical system of intradiscursive dependencies might be seen to stem from the particular re-actualizations of human rights law. As such, the dispersed and regular articulation of *concepts*, that is, the intertextual links that re-actualize key human rights “texts,” such as The Universal Declaration of Human Rights (UDHR) and the Vienna Declaration and Plan of Action (VDPA) are central in trying to understand the rules of the proponent and opponent discourse formation.

Through dispersed and regular reiterations of international human rights law by the proponent member States, human rights treaties, declarations, and covenants are intertextually adapted, read and interpreted (Foucault 1972, 98) as strong justifications of universality. By means of universality truth claims, “facts and knowledge are drawn from one text to another” (Hansen 2006, 51), in order to make possible the constitution of international human rights as applicable to violations and discrimination against sexual and gender minorities. Mexico thus phrases it as follows: “International human rights laws establish legal obligations on States to ensure that every person without distinction of any kind can enjoy these rights.” (ARC International and ILGA 2016, 44) This is echoed by the fellow proponents of the Latin American initiatives, such as in the statement by the United Kingdom in 2016:

Everybody is entitled to all the rights and freedoms set forth in the Universal Declaration without distinction of any kind. Those are the words in the declaration – *without distinction of any kind*. (ARC International and ILGA 2016, 80)

As such, by reiterating international human rights law as a strong justification of universality, human rights as an object of knowledge is articulated as already holding the legal basis for addressing human rights violations committed against sexual and gender minorities. The summary record of the Brazilian statement on the Brazilian Resolution

thus illustratively states: “The aim was not to create any new right. The draft resolution was strictly based on existing multilateral instruments.” (UNCHR 2003b, 12) Similarly, the Argentinian sponsored declaration from 2008 states:

We reaffirm the principle of non-discrimination, which requires that human rights be equally applied to all human beings regardless of their sexual orientation or gender identity. (UNGA 2008a, 30)

As such, the conceptual re-actualization of international human rights law as a strong justification of its universality constitutes SOGI-based rights as a human right, as its application to sexual and gender minorities only serve to provide its originally intended universal protection.

Similarly, articulations of the subject positions of international human rights might be seen to follow the conceptual re-actualizations of international human rights law as “universal,” articulating sexual and gender minorities as *already* legitimate subjects of international human rights protection. Subject positions thus make up the spaces that can and must be occupied by an individual in order to be a subject of human rights law (Foucault 1972, 54; Andersen 2003, 11), and are by proponent statements seen to include sexual and gender minorities. The Norwegian UNGA Plenary statement in 2016 illustrates this:

We have committed ourselves to ensuring that all people are entitled to and granted the same set of rights, irrespective of gender, race, religious and political background or, indeed, sexual orientation and gender identity. (UNGA 2016a, 21)

The proponent statements thus articulate “universality” as a superior Truth in international human rights texts in order to emphasize that legal protection for sexual and gender minorities cannot be given second priority to considerations of religious beliefs, sovereignty, national legislation or cultural values. As such, the articulation of intertextual links to international human rights law not only re-actualizes a strong

justification of universality, but also stresses that cultural specificities of the individual member States cannot be acknowledged as legitimate qualifiers in their protection of sexual and gender minorities. As a result, the universal application of human rights law is conceptually articulated as superior to other considerations, such as the sovereignty of States and their religious, cultural, and legal particularities. In the 2003 Brazilian Resolution, this is expressed rather modestly, showing “no intention to take issue with any religious principle or cultural value [but at the same time stressing] the duty of States to promote and protect all human rights” (UNCHR 2003b, 12). In 2016, however, the stance is explicitly clarified, expressed illustratively by the Netherlands in the re-actualization of the Vienna Declaration and Plan of Action (VDPA):

As we have explained before, since the VDPA it is very clear that the universality trumps particularities, and sovereignty and national legislation have to be tested against international obligations. (ARC International and ILGA 2016, 56)

As such, the room for maneuver of States to refrain from providing human rights protection for sexual and gender minorities is, as the representative of the Netherlands puts it, “limited” (ARC International and ILGA 2016, 41). Similarly, Mexico stresses that member States “should not hide themselves under the sovereignty, national law, development priorities or religious and ethical values in order not to respect human rights” (ARC International and ILGA 2016, 54–5).

This leaves the UN human rights mechanisms with an *extended* international mandate and responsibility to ensure universal human rights protection for sexual and gender minorities, exemplified by the Brazilian statement in 2003:

It was time for the international community to face and tackle the fact that the underlying cause of human rights violations committed throughout the world was often the victims’ sexual orientation. (UNCHR 2003b, 12)

As such, the need for the international community to ensure international human rights protection for sexual and gender minorities makes up the proponent strategy, that is, the thematic or theoretical choice of the proponent discourse formation. This theoretical conviction of international obligation to address the victimized sexual and gender minorities is brought to the ultimate test in 2016 when an actual Independent Expert within the UNHRC Special Procedures is proposed and adopted. The statement made by Mexico on behalf of the sponsors of resolution 32/2 thus states:

We are convinced that the scale and gravity and widespread nature of this type of violence and discrimination requires a specific response from the Council through a specialized mechanism. (ARC International and ILGA 2016, 8)

A certain vertical system of intradiscursive dependency in the proponent discourse formation on international human rights recognition for sexual and gender minorities thus stems from the particular conceptual interpretation of international human rights law that provides the discursive space necessary for recognizing SOGI-based rights as human rights, sexual and gender minorities as entitled subjects to human rights protection and a resulting strategic choice of full, universal human rights enjoyment for sexual and gender minorities and an international obligation to ensure its implementation by member States.

Moving on to the opponent statements, we see a similar vertical system of intradiscursive dependencies stemming from particular conceptual interpretations of international human rights law as leaving out consideration of sexual and gender minorities and thus securing a universal right to cultural variation in national human rights implementation. As such, international human rights law is said to reaffirm “the dignity and worth of the human person and in the equal rights of men and women, without distinction” (UNGA 2016a, 8) while at the same time staying sensitive to principles of particularity and cultural differences. Botswana thus stresses on behalf of the African Group in the Third Committee the need:

[to] preserve the respect for the principles of international law and the Charter of the United Nations and the universally accepted principles of respect for the independence and sovereignty of all member States. (UNGA Third Committee 2016)

The opponent statements thus reiterate a culturally relative reading of international human rights law by stating the fundamental need to be mindful of differences between States and respect the national, religious, and cultural particularities, as well as the sovereignty of States in considering such new human rights issues (UNGA 2008a, 31). Saudi Arabia states in response to draft resolution 32/2:

That's why the draft resolution on the table doesn't reflect the respect of the Council to the different cultures and religions and runs counter to the provisions of the international human rights declaration and international instruments to respect the different cultures. However, it imposes on us a specific notion that might be human rights based on one part, but runs counter to religions on the other part. (ARC International and ILGA 2016, 22)

Presenting new rights that are understood to run counter to religious and cultural values of some States, therefore run the risk of moral imperialism. Botswana significantly states on behalf of the African Group in the Third Committee: "No nation or group of nations should pretend to hold monopoly over cultural norms and therefore seek to impose those values on others." (UNGA Third Committee 2016)

On the basis of this culturally relative reading of international human rights law, the opponent statements dispute the proponent "no-new-rights"-rhetoric by pointing out that SOGI-based rights are not mentioned in any human rights mechanism such as the UDHR, VDPA and the Charter of the United Nations and as such are not an object of human rights. The inclusion of SOGI is therefore seen as a direct *misinterpretation* of international human rights law, as the 2008 UNGA counterstatement declares:

We note with concern the attempt to create new rights or new standards by misinterpreting the Universal Declaration and international treaties to include such notions that were never articulated nor agreed by the general membership. (UNGA 2008a, 31)

As such, human rights, as an object of knowledge, are articulated as a consensual legal framework, by stressing the need “to maintain joint ownership of the international human rights agenda and to consider human rights issues in an objective and non-confrontational manner” (ARC International and ILGA 2016, 108). Consequently, SOGI-based rights, as a non-listed and non-consensual agenda item, are not qualified as a human rights issue. As explicitly stated by Pakistan on behalf of the Organization of Islamic Cooperation (OIC) in 2003: “After careful reflection, the member States of OIC had decided that the issue was not a proper subject for consideration by the Commission.” (UNCHR 2003b, 13)

Intertextual re-actualizations of international human rights law thus also provides the ground to argue, that in order to be considered a subject of human rights, one has to be listed among the internationally accepted instances of violation set forth in international human rights law. As such, the 2003 OIC Aide Memoire states that the human rights as enshrined in the UDHR and the two subsequent Covenants, “besides defining these rights and freedoms, also identified instances of violation of these rights and the basis of possible discriminations, i.e., race, colour, sex, language, religion, opinion, origin, status, etc.” (*The Gully* 2003). Therefore, all grounds for human rights violations have been identified, why human rights law already provide adequate protection for: “every-one on an equal footing without exception” (UNGA 2008a, 32).

As SOGI rights cannot be implied from their particular interpretation of international human rights law, the opponent statements express a strategy of no-action, that is, they argue that the international community should *refrain* from imposing such issues on the UN member States. This strategic choice is evident throughout the debates. Both in 2003 and during the UNHRC session in 2016 a no-action motion is

filed (and rejected by vote), and in the 2016 Third Committee session, the draft resolution in a similar fashion seeks to defer consideration of the issue. When this attempt proves unsuccessful, the reaction by all the opponent statements is to boycott or: “disassociate itself from the mandate of the Independent Expert established by resolution 32/2” (UNGA Third Committee 2016). In a similar fashion, the 2008 statement: “Call upon all Member States to refrain from attempting to give priority to the rights of certain individuals.” (UNGA 2008a, 32)

A vertical system of intradiscursive dependencies in the opponent discourse formation on human rights recognition for sexual and gender minorities thus stems from the particular culturally relative interpretation of international human rights law that considers the imposition of SOGI-based rights as moral imperialism at the expense of cultural particularities and national sovereignty, thus providing the discursive space necessary to refuse SOGI-based rights as a human right and sexual and gender minorities as entitled subjects to human rights protection. This internal hierarchy thus results in an opponent strategy of no-action.

Universality: Moral Imperialism and Perverse Reiterations

As earlier mentioned this analysis held the potential of not only rendering visible the points of dispute on this particular human rights issue, but also of highlighting the ways in which this debate might be nestled in existing rival and competing “knowledges” in the international human rights truth regime. In human rights literature and debates, such rival and disputing knowledges are often conceptualized in terms of a principled and normative battle between the “universality camp” and the “cultural relativity camp” (Donnelly 1984). Echoing this binary of human rights truth claims, the analysis similarly highlighted how the disputes between opponent and proponent discourse formations on sexual and gender minority rights revolve around opposing universal and culturally relative argumentative patterns and readings of international human rights law. One might therefore argue, that the two formations are not only constituted intradiscursively by their respective interpretations of international human rights law, but are additionally mutually

constituted *interdiscursively* through *opposing* interpretations of human rights law as either universal or culturally relative.

This follows Foucault's (1972, 66) notion, that each discourse formation is in an interdiscursive relation of analogy, opposition, complementarity or mutual delimitation with the discourses they are related to, which poses interdiscursive constraints on the choice of strategies. Contesting knowledges on the nature of human rights law therefore ultimately restrain human rights recognition for sexual and gender minorities through a dynamic of mutual constitution of opposing human rights law interpretations whereby interdiscursive polarization of strategies is reproduced. In order to be admitted into the human rights discourse by the rules of formation, the statements thus need to subscribe to an interpretation of human rights law as either universal *or* culturally relative. This poses a challenge in the attempt to move beyond the universality and cultural relativity binary, that too easily limits both the transformation of State positions on the issue, as well as the theoretical attempt to imagine a transformative and radical politics of international human rights recognition for sexual and gender minorities.

Bringing this into the context of existing international human rights disagreements, the demonstration of universality and culturally relative truth claims in the analysis echoes Otto (1999, 22) when she states: "[a] ferocious battle is being waged on the world stage over whether 'cultural relativity' should be a factor that qualifies the universal application of human rights norms." As such, we are witnessing "a paralysing polarisation between the binary camps of universality and cultural relativity," born out of a "contest between alternative assertions of universal truth and not a questioning or rejection of the utility of universals" (Otto 1999, 23). So what good can we expect from universals, if they only inspire a further polarization of human rights strategies for sexual and gender minorities?

Following Jack Donnelly (1984, 400–1), the different statements in UN debates can be placed on a continuum, depending on the enunciation of cultural variation allowed, between on the one hand, a radical universalism that finds culture irrelevant to universally valid moral val-

ues and rules and a radical cultural relativism that finds culture to be the only source of validity. Consequently, we see proponent statements using justifications of strong universalism that run into implications of moral imperialism, by disregarding cultural diversity as phrased by the opponent States themselves (Donnelly 1984, 402). This is what postcolonial critiques of SOGI rights call “homonationalism” or the universalization of human rights for sexual and gender minorities as a “marker of Western modernity,” that only leads to further polarization setting back sexual freedoms (Massad 2007; Puar 2007; 2013; Rahman 2014; Bosia 2015). SOGI-based rights thus run the risk of turning into moral imperialism by disregarding how sexual and gender norms and expressions might be culturally different from Western cultures. On the other hand, seeing human rights as culturally variable, it remains a moral issue, what can be done to human beings, such as sexual and gender minorities, in the name of cultural relativism (Donnelly 1984, 404). Are we thus facing the discarding of universal human rights frameworks for sexual and gender minorities altogether or might we be able to imagine new ways of thinking universal rights frameworks, that do not fall into the trap of stigmatizing and polarizing moral imperialism?

According to Judith Butler (2000b), universals do not necessarily restrict the possibility of transformative change for the recognition of SOGI-based rights. On the contrary, human rights might be turned into transformative ends by repeating the principle of universality in “perverse” ways, such as advocating for its application on sexual and gender minorities. She argues: “The established discourse remains established only by being perpetually re-established, so it risks itself in the very repetition it requires.” (Butler 2000b, 41) This need for international human rights law to be reiterated, as we see it in the proponent and opponent re-actualizations of international human rights law, creates a space for “perverse reiterations” by producing unconventional formulations of universality (Butler 2000b, 40).

Thus, the reiteration of human rights law “offers the possibility – though not the necessity – of depriving the past of the established discourse of its exclusive control over defining the parameters of the

universal within politics” (Butler 2000b, 41). Following Butler’s line of argument, turning human rights law into transformative ends through universality truth claims becomes possible if the proponent UN member States are able to redefine the parameters of universality, by engaging in a transformative rhetoric that does not seek to align SOGI-based rights as ultimately similar to other human rights. There is therefore a need to re-imagine SOGI-based rights outside the rhetoric of “no new rights” currently articulated by the proponent States and thereby outside the hegemonic signification of what is means for human rights to be “universal.”

Contrary to this, Dennis Altman and Jonathan Symons (2016) argue that universals are counterproductive due to the fact that the universalization of SOGI-based rights in itself comes off as polarizing moral imperialism in its ignorance of cultural variation. “Promoting radical ideas or even too much visibility in communities where sexuality is not conceived as a legitimate identity may provoke a backlash that sets back sexual freedom.” (Altman and Symons 2016, 104) They argue: “Lasting social progress can ultimately only emerge from within societies.” (Altman and Symons 2016, 95) Proving the extension of sexual and gender rights on a global scale is thus counterproductive. As such, the positive effect of an Independent Expert is questionable if the African and Middle Eastern countries will not cooperate with the Expert, at the expense of the credibility of their discourse of human rights compliance – they will continue to reiterate cultural relativistic re-actualizations of international human rights law. What seems to be the task is therefore to acknowledge culturally specific sexual and gender expressions, in order to avoid backlashes such as the wave of African anti-gay laws in 2014 (Altman and Symons 2016, 75).

This echoes the postcolonial critiques by Joseph Massad (2007) arguing that by producing “gayness” in the Western sense, where it did not exist before, simultaneously produces its own discursive opposition:

While subjectivities in many non-Western contexts do not include heterosexuality and exclude homosexuality, as that very binarism is not part of their ontological structure, what the incitement and intervention

of international human rights activism achieves is the replication of the very Euro-American human subjectivity its advocates challenge at home. (Massad 2007, 41)

Therefore: “The Gay International’s fight is [...] a simple political struggle that divides the world into those who support and those who oppose ‘gay rights.’” (Massad 2007, 174). Up until the point when the extension of international human rights recognition is being built upon the local ontological structures of the individual member State’s sexual and gender minority subjectivities, SOGI-based rights cannot become a human right with productive results, as it is received by non-Western countries as moral imperialism and might create unwanted visibility among the local sexual and gender minorities. It thus reproduces the demonstrated binary rules of universal and culturally relative formations that sort out statements that do not subscribe to this dynamic and thereby keep consolidation at an arm’s length. “Up until that point, controversial human rights claims are like agenda items that have been marked for discussion, but not for action.” (Altman and Symons 2016, 98)

Butler, however, does not abandon the possibility and potential of international rights for sexual and gender minorities in response to accusations of imperialism and imposition (Birdal 2015, 133). She argues that SOGI rights *can* redefine the definition of human rights in different cultural contexts by way of cultural *translations* and thereby have universalizing effects without imperialist logics (Butler 2000a, 169; 2000b, 35). A politics of cultural translation is thus understood as a discursive practice in which the dominant discourse includes the vocabulary of multiple universalisms, and wield a unity able to sustain but not domesticate these internal differences, in order to compose such differences as the very foundational fabric of universality (Butler 2000a, 168–9). The task is therefore one of re-imagining the way universality and human rights are enunciated by “admitting the ‘foreign’ vocabulary into its lexicon” (Butler 2000a, 168–9). It thus seems like Butler is calling for the univocal rhetoric of universality to be replaced by a proliferation and composite re-imagining of what it means for hu-

man rights to be “universal” by admitting a multiplicity of culturally diverse sexual and gender minority subjectivities into the vocabulary of universal human rights.

Conclusion: A Radical Politics of Human Rights

On that note, I would propose that in order to move beyond polarizing dynamics of oppositional strategies of universal versus culturally relative human rights application, we need an increased focus on, not only top-down, but also bottom-up translations, that is to say, to continuously explore the possibilities of re-imagining human rights through the bottom-up vocabularies of local sexual and gender minority activists. This echoes Anthony T. Chase’s (2016, 716) argument, that in order to imagine changes in otherwise polarized human rights landscapes one will have to practice top-down sensitivity to bottom-up impulses.

We thus need to move toward a future international human rights truth regime, that does not domesticate cultural differences at the expense of non-Western articulations of sexual and gender minority subjectivities, but wield and sustain a vocabulary of human rights subjectivities that mirror local configurations of kinship, as well as social, gendered, and sexual differentiations and configurations. Local activists thus has an important role of celebrating and communicating their cultural configurations and gender and sexual minority subjectivities; a cultural translation into the realm of international human rights mechanisms and interstate deliberation that sustains cultural specificities and refrains from mirroring Western subjectivities such as “LGBT+” where it does not represent the particular sexual and gendered experiences. On the other hand, global LGBT+ organizations, member State politicians and UN representatives, not least the Independent Expert, needs to practice a top-down sensibility to these bottom-up impulses, and let the particular needs and demands of sexual and gender minorities from different cultures, sexual and gender expressions, articulations, and practices be reflected in the human rights vocabulary used by the proponent member States. That is to say, an act of top-down sensitivity, that works to sustain cultural specificities in its organizational and

political translations. This provides a venue for “perverse reiterations,” which not only changes the parameters of universality, but also does so in the service of global sexual and gender diversity. As Otto (1997, 46) aptly puts it, there is a need for *cultural diversity* rather than cultural relativity, which requires “disrupting the dualized terms of the debate [...] to create a politics out of multiple difference.”

Though it may seem like an ambitious and tiresome process of achieving human rights recognition, the size of the challenge does reflect the current normative gap between the two universal truths in the international human rights regime. Echoing Paul Gready’s (2003) response to the pessimism prevalent in the political field of human rights, one needs to keep in mind:

the immense value of moral horizons to struggles for political and social justice throughout history. The tension between ideals and realities is not only a source of despair; it is also a source of inspiration, an agent of mobilization, an agenda for action. (Gready 2003, 746)

By recognizing sexual and gender diversity as a global, even universal, phenomena in and through its endless multiplicity and cultural diversity, we are one step closer to an international human rights agenda for sexual and gender minorities that is not morally imposed from the West, but elevated from local activist vocabularies, maybe even holding the potential of pushing for future sponsorship of sexual and gender minority rights at the UN among the current oppositional member States.

MALTE BREIDING HANSEN is a Master’s student at Lund University Graduate School in Sweden and Consultant at Sabaah, the Danish national association for minority ethnic LGBT+ persons. His research centers on human rights frameworks for sexual and gender minorities, as well as the relation between nationalism, citizenship, and secularism in queer times.

REFERENCES

- African Group. 2016. "African Group Explanatory Note on Draft Resolution A/C.3/71/L.46 on the Report of the Human Rights Council." <https://www.out-rightinternational.org/sites/default/files/EXPLANATORYNOTEONTHERESOLUTIONONHRC%20%20REPORTREVISED.docx>.
- Akanji, Olajide, and Marc Epprecht. 2013. "Human Rights Challenge in Africa: Sexual Minority Rights and the African Charter on Human and Peoples' Rights." In *Sexual Diversity in Africa: Politics, Theory, and Citizenship*, edited by S.N. Nyeck and Marc Epprecht, 19–36. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Altman, Dennis, and Jonathan Symons. 2016. *Queer Wars: The New Global Polarization over Gay Rights*. Cambridge: Polity.
- Andersen, Niels Åkerstrøm. 2003. *Discursive Analytical Strategies: Understanding Foucault, Koselleck, Laclau, Luhman*. Bristol: Polity.
- ARC International, and ILGA. 2016. "Compilation of the Adoption of the 2016 SOGI Resolution." Geneva. https://ilga.org/downloads/SOGI_Resolution_Vote_compilation.pdf.
- Birdal, Mehmet Sinan. 2015. "Between the Universal and the Particular: The Politics of the Recognition of LGBT Rights in Turkey." In *Sexualities in World Politics: How LGBTQ Claims Shape International Relations*, edited by Manuela Lavinias Picq and Markus Thiel, 124–38. New York: Routledge.
- Bosia, Michael J. 2015. "To Love or to Loathe: Modernity, Homophobia, and LGBT Rights." In *Sexualities in World Politics: How LGBTQ Claims Shape International Relations* edited by Manuela Lavinias Picq and Markus Thiel, 38–53. New York: Routledge.
- Butler, Judith. 2000a. "Competing Universalities." In *Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues on the Left*, edited by Judith Butler, Ernesto Laclau and Slavoj Žižek, 136–81. London: Verso.
- . 2000b. "Restaging the Universal: Hegemony and the Limits of Formalism." In *Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues on the Left*, edited by Judith Butler, Ernesto Laclau, and Slavoj Žižek, 11–43. London: Verso.
- Chase, Anthony Tirado. 2016. "Human Rights Contestations: Sexual Orientation and Gender Identity." *International Journal of Human Rights* 20.6:703–23.
- D'Amico, Francine. 2015. "LGBT and (Dis)United Nations: Sexual and Gender Minorities, International Law, and UN Politics." In *Sexualities in World Politics: How LGBTQ Claims Shape International Relations*, edited by Manuela Lavinias Picq and Markus Thiel, 54–74. New York: Routledge.
- Donnelly, Jack. 1984. "Cultural Relativism and Universal Human Rights." *Human Rights Quarterly* 6.4:400–19.
- . 2014. "Human Rights." In *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, edited by John Baylis, Steve Smith and Patricia Owens, 6th ed., 463–78. Oxford: Oxford University Press.

- Evans, Tony. 2001. *The Politics of Human Rights: A Global Perspective*. London: Pluto.
- Fairclough, Norman. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.
- Foucault, Michel. 1972. *The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language*. New York: Pantheon.
- . 1995. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage.
- . 2000. "Truth and Power." In *Essential Works of Foucault 1954–1984: Volume 3: Power*, edited by James D. Faubion, 111–33. New York: New Press.
- Gready, Paul. 2003. "The Politics of Human Rights." *Third World Quarterly* 24.4:745–57. <https://doi.org/10.1080/0143659032000105867>.
- ILGA. 2009. "UN 2004: Brazilian Resolution." <https://ilga.org/un-2004-brazilian-resolution/>.
- . 2016. "United Nations Makes History on Sexual Orientation and Gender Identity." <https://ilga.org/united-nations-makes-history-sexual-orientation-gender-identity/>.
- Keeley, James F. 1990. "Toward a Foucauldian Analysis of International Regimes." *International Organization* 44.1:83–105.
- Kollman, Kelly, and Matthew Waites. 2009. "The Global Politics of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Human Rights: An Introduction." *Contemporary Politics* 15.1:1–17. <https://doi.org/10.1080/13569770802674188>.
- Latin American Countries 8. 2016. "Note on Amendment L.52 Introduced to Draft Resolution L.46 on the Report of the Human Rights Council." <https://www.out-rightinternational.org/sites/default/files/NoteamendmentL.52-2.pdf>.
- Hansen, Lene. 2006. *Security As Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. London: Routledge.
- Massad, Joseph A. 2007. *Desiring Arabs*. Chicago: University of Chicago Press.
- OHCHR. 2018. "Independent Expert on Sexual Orientation and Gender Identity." <https://www.ohchr.org/EN/Issues/SexualOrientationGender/Pages/Index.aspx>.
- Otto, Dianne. 1997. "Rethinking the 'Universality' of Human Rights Law." *Columbia Human Rights Law Review* 29.1:1–46.
- . 1999 "Everything Is Dangerous: Some Post-Structural Tools for Rethinking the Universal Knowledge Claims of Human Rights Law." *Australian Journal of Human Rights* 5.1:17–47.
- OutRight Action International. 2016. "UN Human Rights Council Establishes Independent LGBT Expert." <https://www.outrightinternational.org/content/un-human-rights-council-establishes-independent-lgbt-expert>.
- Picq, Manuela Lavinas, and Markus Thiel. 2015. "Introduction: Sexualities in World Politics." In *Sexualities in World Politics: How LGBTQ Claims Shape International Relations*, edited by Manuela Lavinas Picq and Markus Thiel, 1–2. New York: Routledge.
- Puar, Jasbir. 2007. *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*. Durham: Duke University Press.

- . 2013. “Rethinking Homonationalism.” *International Journal of Middle East Studies* 45.02:336–9. <https://doi.org/10.1017/S002074381300007X>.
- Rahman, Momin. 2014. “Queer Rights and the Triangulation of Western Exceptionalism.” *Journal of Human Rights* 13.3:274–89. <https://doi.org/10.1080/14754835.2014.919214>.
- The Gully*. 2003. “Islamics Attack Rights Resolution.” April 25. http://www.thegully.com/essays/gaymundo/030425_UN_gay-res_pak_let.html.
- UNCHR. 2003a. “Promotion and Protection of Human Rights: 2003/... Human Rights and Sexual Orientation.” E/CN.4/2003/L.92*. April 17. Geneva. <https://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=E/CN.4/2003/L.92>.
- . 2003b. “Commission on Human Rights 59th Session: Summary Records of the 61st Meeting.” E/CN.4/2003/SR.61. May 26. Geneva. http://ap.ohchr.org/documents/sdpage_e.aspx?b=1&sc=5&t=12.
- . 2003c. “Commission on Human Rights 59th Session: Summary Records of the 63rd Meeting.” E/CN.4/2003/SR.63. May 26. Geneva. http://ap.ohchr.org/documents/sdpage_e.aspx?b=1&sc=5&t=12.
- UNGA. 2008a. “General Assembly 63rd Session: Official Records of the 70th Plenary Meeting.” A/63/PV.70. December 18. New York. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/No8/66o/58/pdf/No866o58.pdf?OpenElement>.
- . 2008b. “General Assembly 63rd session: Official Records of the 71st Plenary Meeting.” A/63/PV.71. December. New York. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/No8/66o/66/PDF/No866o66.pdf?OpenElement>.
- . 2016a. “General Assembly 71st Session: Official Records of the 41st Plenary Meeting.” A/71/PV.41. November 4. New York. http://unbisnet.un.org:8080/ipac20/ipac.jsp?session=14J52oB82E42.233847&limitbox_2=TM01+%3D+tm_b03&menu=search&aspect=subtab124&npp=50&ipp=20&spp=20&profile=bib&ri=&souce=~%21horizon&index=.SW&term=Report+of+the+Human+Rights+Council&x=21&y=6&aspec t=subtab124.
- . 2016b. “Botswana Draft Resolution: Report of the Human Rights Council.” A/C.3/71/L.46. November 3. New York. <http://www.un.org/en/ga/third/71/propos-alstatus.shtml>.
- UNGA Third Committee. 2016. “Third Committee, 53rd meeting – 71th General Assembly.” New York. <http://webtv.un.org/search/third-com mittee-53rd-meeting-71th-general-assembly/5219431506001#full-text>.
- UNHRC. 2011. “Resolution Adopted by the Human Rights Council: 17/19 Human Rights, Sexual Orientation and Gender Identity.” A/HRC/RES/17/19. June 17. Geneva. http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/17/19.
- . 2012. “Human Rights Council Panel on Ending Violence and Discrimination against Individuals Based on Their Sexual Orientation and Gender Identity: Summary of Discussion.” March 07. Geneva. <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Discrimination/LGBT/SummaryHRC19Panel.pdf>.

- . 2016. “Resolution Adopted by the Human Rights Council: 32/2 Protection against Violence and Discrimination Based on Sexual Orientation and Gender Identity.” A/HRC/RES/32/2. June 30. <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBTUNResolutions.aspx>.
- Weir, Lorna. 2008. “The Concept of Truth Regime.” *Canadian Journal of Sociology* 33.2:367–89.

NOTE

1. In analyzing the UN member State debates on SOGI rights from 2003 to 2016 draft resolutions, explanatory notes and meeting records were included in the data material. The data and the scope of analysis are, due to the aim of the paper, limited to UN member State bodies, and thus do not include UN expert bodies such as the Human Rights Committee. References and quotes in the analysis do not include the entire analyzed data material and are therefore listed here: African Group (2016), ARC International and ILGA (2016), Latin American Countries 8 (2016), *The Gully* (2003), UNCHR (2003a; 2003b; 2003c), UNGA (2008a; 2008b; 2016a; 2016b), UNGA Third Committee (2016), and UNHRC (2012).

SAMMENFATNING

Siden 2003 har rammen for de Forenede Nationers internationale menneskerettigheder bevæget sig markant mod øget menneskerettighedsanerkendelse af seksuelle og kønsminoriteter. Senest blev en ”Independent Expert on violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity” vedtaget i 2016. Motiveret af at hovedsageligt mellemøstlige og afrikanske lande fortsat nægter at anerkende en sådan anvendelse af menneskerettighederne, samt postkolonial kritik af fortalende medlemsstaters kontraproduktive moralske imperialism og homonationalistiske strategier, søger denne artikel at afdække, hvordan konfliktende dynamikker medlemsstaterne imellem under FN-debatter vedrørende SOGI-baserede rettigheder om muligt kan pege på begrænsninger og muligheder for at opnå global menneskerettighedsanerkendelse for kulturelt mangfoldige seksuelle og kønsminoriteter. Artiklen demonstrerer, hvordan inter- og intradiskursive ”rules of formation” i FN’s medlemsstatsdebatter, fundet på enten universalistiske eller kulturelt relativistiske læsninger af international menneskerettighedslov, reproducerer normativ polarisering og lægger hindringer for national implementering af menneskerettighedsbeskyttelse for seksuelle og kønsminoriteter. Artiklen finder derfor, at universalitetsspørgsmål

både hindrer transformativ forandring, og samtidig kan udgøre en mulig indgang til at opnå menneskerettighedsanerkendelse gennem "perverse" gentagelser af universalismens grænser, funderet på en kulturel mangfoldighed af seksuelle og kønsminoriteters udtryk og artikulationer. En radikal politik foreslås som en mulig strategi for menneskerettighedsanerkendelse for kulturelt mangfoldige seksuelle og kønsminoriteter, bestående i kulturelle oversættelser oppe-fra-og ned og neden-fra-og-op.

Essä/Essay

Hen och jag: Olika nivåer av intimitet

Keywords: Queer/lesbian, family tree, beyond biology, Queer kinship, North of Sweden, portraits, photography

NÄR JAG VAR liten fantiserade jag ibland om att jag var en bortbyting som blivit lämnad av trollen och att de en dag skulle komma och hämta hem mig. Efteråt har jag tänkt på det som en del i ett utforskande av tillhörighet och gemenskap, ett utforskande som följt mig genom livet. Att tillhörighet och familj inte behöver vara förminskat till biologi eller släktträd utan kan skapas genom val och omval som kan innehålla kärlek, sexualitet, sökande och finnande av könsidentitet och en vilja att granska och förändra normer. Att såväl skapa egna system som att inordna sig i befintliga.

Jag har ett stort begär efter att få syn på andra queera personer och lesbianer som brinner, verkar och kämpar, skapar sig strategier och bygger familjer i Norra Sverige. Jag känner massor och jag har ett behov av att hitta fler, att skildra dem/oss. Skapa ett samhörande.

Hen och jag: Olika nivåer av intimitet är mitt samtida fotografiska utforskande av det queera/lesbiska Norrland.* Avgränsningen definieras av deltagarna själva och bygger på att de själva upplever att de har en koppling till Norra Sverige, att det varit viktig för deras identitet. För mig är det ett sätt att synliggöra en gemenskap, långt bortom blodsband.

Ett identiteternas och den icke-normativa gemenskapens släkträd som finns där även om vi inte känner varandra. Både kollektiva och individuella erfarenheter smälter samman och skapar vi:et. Visar upp, står upp för oss. Vi finns där ute och vi är många.

För mig är berättelsen om det queera/lesbiska Norrland inte *en* berättelse. Det är massor av berättelser, historier jag samlat på mig genom livet. Rykten, antaganden och egenupplevda händelser från personer jag har mött. Jag har sugit i mig allt. Hungrigt letat efter mer. Det är berättelser som flödar genom Norra Sverige, som rinner ner söderut och blandas med andra, mer vedertagna berättelser. Något jag upplevt som en central berättelse om Norrland är en tröttsamt monoton upprepning av hur svårt det är att leva där, att du som queer/lesbisk behöver flytta därifrån för att överleva, att folk som stannar är lite dummare eller i alla fall mindre radikala. *Hen och jag* är mitt sätt att möta queera/lesbiska personer för vilka Norrland är viktigt. Jag tar deras porträtt, skapar en samtidsdokumentation och bygger ett eget familjetråd.

I min roll som norrlänning och fotograf har Sveriges koloniala historia varit viktig att förhålla sig till. Den historien är full av övergrepp och objektifierande av "den andre".

Under andra hälften av 1800-talet bidrog fotografiet till definitionen av dem som av samhället klassades som respektabla och normala genom att avbilda "onormala" personer eller sådana som betraktades som avvikande – kriminella, sjuka, arbetare, koloniinvånare och så vidare. Senare användes det av rasbiologiska institutet för att definiera "över-" och "under-raser" av människor (Edwards 2007, 41–4; Hagerman 2016).

Självklart ingick queera/lesbiska personer i definitionen av de "onormala". Övergreppen slutade inte vid fotograferandet utan queerhet/lesbiskhet var en anledning till både institutionalisering och lobotomi (Nilsson 2007, 58). Med detta i bakhuvudet vill jag ta porträtt som syftar bortom kategoriseringar och exploatering, som fotograf kan jag också känna en personlig trötthet över hur till exempel skärpan ska ligga i ögat för att ett porträtt ska vara bra. Att arbeta med oskärpa är en personlig utmaning till mig själv och som bidragit till att jag upplever att jag ser mer i personerna.

Jag gör ingen ansats att dra fotohistorien över en kam, det finns, radikala, självförverkligande aspekter i fotografiet (Sontag 2001), som jag på intet sätt motsäger men till exempel Herman Lundborgs fotograferande av samer har de senaste åren följt mig i mitt fotograferande och jag anser därför att den koloniala/institutionella aspekten av fotografiet är värt att nämna i anslutning till *Hen och jag*. Både för mig som queerperson och som fotograf.

Jag har sedan 2016 bjudit in queera/lesbiska personer till min mobila fotostudio på olika platser i Norrland. De som bjudits in är personer som bor/verkar eller har bott/verkat i Norra Sverige, eller som av någon annan anledning identifierar sig i relation till Norrland.

Fotograferingarna genomfördes med ett fast ljus, långa slutartider och handhållen kamera, vilket skapade en stillhet och ett fokus både hos mig som fotograf men även hos den avporträtterade. Detta som ett undersökande av den fotografiska ritualen. De avporträtterade var stilla och hos många av dem finns en koncentration och ett allvar.

Valet att göra bilderna mörka och suddiga kom utifrån en vilja av att förtydliga diskrepansen mellan ett porträtt och vad en människa är/kan vara. Jag vill tydliggöra att dessa porträtt aldrig kan göra anspråk på att visa upp en persons "sanna jag". Snarare vill jag med bilderna dra blicken till allt det som inte går att utläsa, till det vi själva projicerar på andra. De är min skuggfamilj, mina drömmar och mitt begär. De är mitt vi.

Porträtten får genom oskärpa måleriska kvalitéer som gör den avbildade något svårdefinierad. Porträtten är mörka, den avporträtterades uppenbarelse har inte ett klart slut eller början utan hen kommer fram ur bakgrunden, sitter ihop med den, sjunker in i den. De enda instruktioner jag gett de som besökt studion har varit att jag vill ha en blick i kameran som "äger".

Hen och jag ingår i projektet *Myter och verkligheter – en lesbisk odysseé*. Det ägs av föreningen Lesbisk makt och finansieras av Postkodens kulturstiftelse och Allmänna arvsfonden. Projektet fokuserar på hur historia konstrueras – både förr och nu och med att dokumentera, iscensätta och frossa i queera/lesbiska uttryck genom tiderna. Vi fokuserar

på personer som har en relation till Norra Sverige. Ett rullande queer/lesbiskt museum är en del av detta och rullar redan på vägarna.

Vill du bli hämtad av trollen? Bli intervjuad, få ditt porträtt taget? Har du en släkting vi borde kolla upp? Att skapa verkligheter och historieskrivningar är en kollektiv process och vi behöver all hjälp vi kan få för att skapa en mångfacetterad berättelse. Följ resan på instagram [lesbisk_odysse](#) och hör av dig till sara@lesbiskmakt.se om du vill bli avporträtterad.

SARA LINDQUIST är fotograf och normkritiker. Bland hens tidigare arbeten finns projektet *Queering Sápmi: Berättelser bortanför normen* (2011–2015) och *Arkiv Q*, på Härjedalens fjällmuseum (2016–2017). Hen fotograferar en del för tidningen *Ottar* och börjar hösten 2018 på Socionomprogrammet vid Göteborgs universitet för att kunna realisera drömmen om att bli sexolog.

REFERENSER

- Edwards, Steve. 2007. *Fotografi: En introduktion*. Stockholm: Raster.
- Hagerman, Maja. 2016. *Käraste Herman: Rasbiologen Herman Lundborgs gåta*. Stockholm: Norstedt.
- Nilsson, Ulrika. 2007. "Steriliserad, kastrerad, lobotomerad: Om medicinhistoria och intersektionalitet." I *Medicinshistoria idag: Perspektiv på det samtida svenska forskningsfältet*, redaktör Eva Åhrén, 55–89. Stockholm: Nobel Museum.
- Sontag, Susan. 2001. *Om fotografi*. Stockholm: Natur och kultur.

ABSTRACT

Photographic project with focus on queer/lesbian kinship beyond the boundaries on biology. Exploring photographic norms with sharpness and blurriness within the images and what meaning that gives the images.

We're Here

Exit: Höger

Att tala med högerpopulister är att tala som högerpopulister

SAMMANFATTNING

Denna essä handlar om demokratiska fri- och rättigheter i tider av högerpopulism och argumenterar för att hbtq-rättigheter i likhet med andra minoritetsrättigheter ytterst handlar om demokrati, något som varje ny generation får värva på nytt. I essän framhålls det att högerpopulismen inte är "en åsikt som alla andra" utan ett uttalat och våldsamt hot mot minoriteters existens i våra samhällen. Det är en viktig distinktion. Där högerpopulismen härskar finns det inte utrymme för alla, i synnerhet inte för minoritetsgrupper som hbtq-personer och rasifierade.

Europa, varje dag spottar vita människor efter oss på tunnelbanan.

De tror på allvar att sittplatserna är deras födslorätt.

Europa, du verkar inte ha återhämtat dig från digerdöden.

Europa, det är muslimerna.

Det är muslimerna och judarna och romerna och afrikanerna.

Och de som ser ut att vara muslimer och afrikaner, men inte är det.

Och de som var judar, men gjorde allt för att dölja det.

(Athena Farrokhzad, "Brev till Europa" 2018)

DEN HÖGERPOPULISTISKA NATIONALISMEN är en världsåskådning som hyllar gemenskapen inom nationernas gränser och dess frammarsch har på senare år inneburit allt hårdare debatter om grundläggande värderingsfrågor där svenskhet och svenska värderingar allt

oftare diskuteras. Högerpopulism uppträder i samklang med nationalism och socialkonservatism. Det är ett ironiskt sammanträffande att vi i år firar femtioårsminnet av revoltåret 1968 som satte punkt för efterkrigstidens konservatism genom en ny generation som lyfte fram solidariteten som den överordnade principen för flera generationer av vänsterpolitiska optimister. Framför allt förstod den progressiva delen av 1968-generationen att jämlikhet var det vinnande konceptet för en gynnsam och demokratisk samhällsutveckling (Berggren 2018).

Tiderna har förändrats och socialdemokratins kris, nyliberalism och högerpopulism har i flera länder lett till ett postprogressivt samhälle som frambringat en ny typ av revolt, en högerns 1968. Den riktar sig inte bara mot åsikter utan mot människor som inte uppskattas: migranter och framför allt muslimer, hbtq-personer och övriga minoriteter, medelklassliberaler och det politiska etablissemangets visioner om ett kosmopolitiskt samhälle. I flera europeiska länder företräds den öppet rasistiska retoriken av politiska partier som fått parlamentarisk makt. Överallt tycks mönstret vara detsamma – att med nationalistiska argument och med demokratiska medel bekämpa demokratin (Runciman 2018).

Svaret på frågan vad som hänt beror på vem man frågar. Eftersom det är jag som för pennan vill jag uppmana att alla som vill kritisera och bekämpa den högerpopulistiska, nationalistiska och socialkonservativa politiken ska sluta imitera den och börja agera intersektionellt. Det är ingen ny insikt, men eftersom budskapet inte har gått fram vill jag i denna text påminna om den. Högerpopulister umgås gärna med tanken att representera "folket" och menar sig representera detta folk. De som protesterar mot denna förenklade uppfattning om "folket" anklagas för att gå etablissemangets ärenden därför att högljudda högerpopulister gärna tar på sig rollen som sanningssägare. Men att tala *med* högerpopulister innebär att tala *som* högerpopulister för att travestera filosofen Hannah Arendts (1976) tanke om "rätten att ha rätt", något som per definition är antidemokratiskt.

Högerpopulism fungerar i denna text som en paraplyterm för ett vitt fält av nationalistiska, nazistiska och fascistiska politiska traditioner

som nu strålat samman i ett stort antal framgångsrika, politiska partier i Europa. Jag är medveten om att dessa politiska traditioner ser olika ut i olika länder, men i stället för en statsvetenskaplig redogörelse syftar min text till att vässa den queerfeministiska pennan för att peka ut några möjliga politiska strategier. Min huvudsakliga poäng är hbtq-personer inte kan förlita sig på de framgångar som hbtq-rörelsen rönt under de senaste tjugo åren. Mycket har blivit bättre, men de högerpopulistiska landvinningarna kan innebära att den historiska klockan kan vridas tillbaka för flera minoriteter än hbtq-personer. Bakslag kommer när vi tar demokratiska fri- och rättigheter för givna. Ytterst handlar hbtq-rättigheter i likhet med andra minoritetsrättigheter om demokrati, något som varje ny generation får värva på nytt.

Mitt fokus är Sverige och Europa därför att jag bor och verkar här, men jag är förstås medveten om att den högerpopulistiska vridningen har spridit sig med en illavarslande hastighet långt över Europas gränser. Jag framhåller att högerpopulismen ska motverkas med demokratiska medel även om den inte är "en åsikt som alla andra" utan ett uttalat och våldsamt hot mot minoriteters existens i våra samhällen. Det är en viktig distinktion. Där högerpopulismen härskar finns det inte utrymme för alla, i synnerhet inte för minoritetsgrupper som hbtq-personer och rasifierade.

Nationalismens återkomst

Statsvetaren Chantal Mouffe (1992) observerade redan på 1990-talet högerpopulisternas framgångar i Europa. Hon menar att journalister och mediefolk inte tog dessa terrängvinster på allvar och när någon lyfte frågan om fascismens eventuella återkomst kallades de alarmister. Högerpopulister stod för politisk underhållning och kommentatorer framhöll att det inte fanns någon fara på taket. Jämförelser med 1930-talet betraktades som överdrivna. Globaliseringen, digitaliseringen och den västerländska demokratins inflytande på den övriga världen togs enligt Mouffe (2014) som en garanti för att antidemokratiska partier inte skulle kunna komma till makten. Flera optimister menade att det demokratiska idealet var dialog inte konfrontation.

Nu vet vi bättre. Henrik Arnstad skriver i *Älskade fascism: De svartbruna rörelsernas ideologi och historia* (2013) att vi lever i en nyfascistisk tidsålder. 1970-talets optimistiska idéer om framtidstro har förbytts till en tillbakablickande, nostalgisk och pessimistisk längtan efter något som aldrig funnits. Nyliberalismen tog över under 1980-talet och fick vind i seglen när Berlinmuren föll och Sovjetunionen kollapsade. Därefter har Europa bevittnat den ena finanskrisen efter den andra och även positiva sociala rörelser som exempelvis miljörörelsen ägnar sig gärna åt domedagspredikningar (Arnstad 2013, 398). I en sådan situation har det uppstått ett politiskt utrymme där människor som längtar efter optimism, positiva budskap och trygghet ser ljuset i ultranationalism. Arnstad (2013) skriver:

Svaret kan vara ultranationalismen. Framgångarna för konservativ historieskrivning tyder på det – marknaden synes oändlig för tillbakablickande och nationalistiska verk om fornstora dagar. Om fältherrar, kungar och krig. Fram träder neofascismen och erbjuder nationens återfödelse. En ljus, trygg och rik framtid – bara vi blir av med ”de andra”, vilka de för ögonblicket råkar vara. Muslimer? Romer? Judar? En *gyllene gryning*, inte bara i Grekland utan i hela Europa. Fascismens positiva kraft som lockelse för hundratusentals européer är ingen spekulativ tanke om framtiden. Den är redan verklighet, i dag. (Arnstad 2013, 398)

Arnstad publicerade dessa rader 2013 och utvecklingen har gått den väg han då förutspådde. Sociologen Jens Rydgren (2018) menar att vår samtids alltmer postmoderna högerradikalism måste förstås som en reaktion mot eroderingen av den ”etnonationella dominans” som präglat den moderna nationalstatens historia. Vår samtid präglas paradoxalt nog av nationalstatens minskade betydelse i den gränslösa marknadsekonomin och nationalismens ökade kulturella betydelse (Rydgren 2018). Författaren Magnus Linton (2018) bekräftar denna tendens och skriver:

Allt tyder på att denna nu väl etablerade kraft, besatt av idén att en etnisk grupp måste dominera ett territorium, kommer att ha en betydande roll i världen för överskådlig framtid. (Linton 2018)

Homonationalism

Högerpopulismens framgångar i de europeiska länderna har gått snabbt och till synes utan några större motgångar. Även om dessa rörelser är mansdominerade är det naivt att tro att kvinnor och hbtq-personer skulle stå utanför nationalistiska, högerpopulistiska och socialkonservativa rörelser. Högerpopulistiska kvinnor och hbtq-personer lanseras som nationens orädda hjältinnor och hjältar i flera europeiska länder. Den franska Nationella samlingens (tidigare Nationell front) ledare Marine Le Pen har lockat många hbtq-personer till sitt parti och det tyska populistpartiet Alternativ för Tyskland har ekonomen Alice Weidel som en av sina mest synliga representanter. Förutom att vara en relativt ung kvinnlig politiker (född 1979) lever hon tillsammans med en kvinna. Weidel har gjort sig känd för sina starka åsikter om invandring i allmänhet och muslimer i synnerhet. Hennes parti har övertagit sin slogan "Tyskland först" från Donald Trumps "Amerika först" och de flyktingvänliga människorna utmålas som nationens fiender. Den norske dokumentärfilmaren Håvard Bustnes skildrar i sin dokumentärfilm *Hatets vagga* (2017) de högerextrema kvinnorna i den grekiska Gyllene gryning vars retorik liknar broderpartiernas runtom i Europa: invandringsfientlighet, öppen rasism och Grekland åt grekerna.

I Sverige har den avhoppade centerpartisten Ilan Sadé förkunnat att han är den förste öppet homosexuelle partiledaren när han nu leder det nynationalistiska och liberalkonservativa partiet Medborgerlig samling. Journalisten Anna-Maria Sörberg (2017; 2018) påpekar att Medborgerlig samlings officiella facebookkanal innehåller få inlägg om hbtq-rättigheter, medan uttalanden mot olämplig invandring från kulturer som är väsensskilda från den svenska är betydligt mer profilerade. Sörberg framhåller att Europridesommaren 2018 var en temperaturmätare över vad hbtq-rörelser och Europa i dag har att tampas med. Hen hänvisar till antologin *National Politics and Sexuality in Transregional Perspective: The Homophobic Argument* (Rohde m.fl. 2017) där historiker, litteraturforskare, genusvetare och socialantropologer lyfter fram sexualitetens centrala roll för de nya gränser som nu ritas upp i Europa,

såväl kulturellt som nationellt. Sörberg menar i likhet med antologins författare att det inte räcker att analysera varför franska hbtq-personer dragits till Nationella samlingen utan att analysera den ideologi som omgärdar hbtq-diskursen i den offentliga diskussionen. Hbtq-personer och politiska aktivister knutna till hbtq-rörelsen måste utmana den högerpopulistiska nationalismen är Sörbergs slutsats.

Vad är högerpopulism?

Populism (från latinets *populus*, folk) innebär förenklat ett förhållningssätt till politik där samhället delas upp i två motsatta grupper: eliten och folket. Statsvetaren Jan-Werner Müller ställer i boken *What Is Populism?* (2016) den oroande frågan vad vi ska göra om "folket" inte längre önskar demokratisk och pluralistisk representation. Han menar att högerpopulister aldrig hade kunnat bli så framgångsrika utan uppbackning från de högerkonservativa partierna. Det är en myt att exempelvis Donald Trump röstades fram av endast arga, vita arbetarmän. Hans främsta stödgrupp i presidentvalet var den krets han själv kommer ifrån, inte den vita amerikanska arbetarklassen i första hand, även om den också bidrog till valframgången. När Trump klev fram och sade "Jag är er röst" till det amerikanska folket var det många som hörsammade budskapet. Bland dem fanns (och finns) det även kvinnor och hbtq-personer.

Dessa partier, som säger sig representera "verklighetens folk" för att låna kristdemokraten Göran Hägglunds uttryck från 2009, anser sig vara härförare i kampen mot de korrupta eliterna har djupa kulturella och sociala rötter. De etablerade partierna i Europa har haft olika strategier att förhålla sig till de alltmer framgångsrika högerpopulistiska partierna. Det svenska politiska etablissemangen har gjort sitt bästa (eller åtminstone säger sig har gjort) för att ignorera och marginalisera Sverigedemokraterna och behandla dem som ett slags paria, ett förhållningssätt som snarare ökat intresset för partiet än motverkat det.

I viss mån gäller detsamma även Tyskland medan konservativa partier i Danmark, Frankrike, Nederländerna och Storbritannien vässat sin antimigrationsretorik och infört lagar som på olika sätt gjort livet

svårare för minoriteter som exempelvis muslimer. Den tredje strategin tar det hela till en ny nivå genom ett väletablerat samarbete mellan högerpopulister och konservativa partier som fallet är i Italien och Österrike. Den fjärde och den mest radikala är att agera i samklang med högerpopulister och både låna och till och med ta över deras strategier som konservativa högerpartier i Polen och Ungern gjort och som i sin tur uppmuntrat högerpopulister i de forna östeuropeiska länderna att ta klivet högerut (Bale 2018).

Farväl till folkhemmet

Den högerpopulistiska vridningen i den europeiska politiken har förklarats olika beroende på vem som står för analysen. Jag ansluter mig till de forskare som framhåller den krisande socialdemokratin och den nyliberala nedmonteringen av välfärdsstaten som anledningar till högerpopulismens framgångar i Europa (Cuperus 2003; Mudde 2007; 2010; 2016; 2017). Den svenska modellen med folkhemsbygget syntes länge orubblig och socialdemokratins grundvalar likaså. Sverige har en för europeiska förhållanden ovanligt lång och väl sammanhållen historia av kontinuitet och stabilitet som också präglat landets kulturella uttryck. Folkhemmet med nyckelord som trygghet, kunskap och jämlikhet lutade sig mot den kommunitarism och sociala homogenitet vars kärna utgjordes av idén om inkludering som central för den moderna demokratins värdesystem. Mordet på Olof Palme 1986 blev därför ett nationellt trauma då exceptionismen, tanken om Sverige som ett särdeles jämlikt land, försvagades när Sverige blev som "vilket annat land som helst".

Olof Palme har under 2000-talet varit föremål för biografier, studier och filmer. Palme undersöktes av en yngre generation av scenkonstnärer i uppsättningar som *Olof Palmes leende* av (2001) av Malin Lagerlöf och Stefan Lindberg på Länsteatern i Örebro och *Palme dör innan paus* (2001) av Teater Bhoba i Göteborg. I den självbiografiska monologen *Bergsprängarens dotter som exploderade* (2004) tackade skådespelaren Lo Kauppi Palme och den svenska socialdemokratin för sitt liv (Rosenberg 2016, 190). På Uppsala stadsteater gestaltade regissören Carolina Frände sin vision av den mördade statsministern i collage-

uppsättningen *Palme* (2009). Hiphopgruppen Latin Kings gjorde 2000 sin version av Olof Palmes tal om fördomar:

Demokratin är fast förankrad här i landet
vi respekterar de grundläggande fri- och rättigheterna
grumliga rasteorier har aldrig funnit fotfäste
vi betraktar oss gärna som fördomsfria och toleranta
men så enkelt är det ändå inte
fördomen behöver inte förankras i någon vederstygglig teori
den har ett mycket enklare ursprung
fördomen har alltid sin rot i vardagslivet
den gror på arbetsplatsen och i grannkvarteret
den är ett utlopp för egna misslyckanden och besvikelser
den är framför allt ett uttryck för okunnighet och rädsla
okunnighet om andra människor särart
rädsan för att förlora en position, ett socialt privilegium
en förhandsrätt
en människas hudfärg, ras, språk och födelseort
har ju ingenting med mänskliga kvalitéer att göra
att gradera människor med en sådan måttstock
står i hjärt kontrast till principen om människors lika värde
men den är skamligt enkel att ta till för den som känner sig i underlägsen
på arbetsplatsen, i sällskapslivet, i konkurrensen om flickan eller pojken
därför ligger fördomen alltid på lur
även i ett upplyst samhälle
den kan blossa ut i ett stickord
en obetänksam replik, en nedrighet i det lilla
kanske menar den som handlar inte så illa
men för den som träffas kan det rivas upp sår som aldrig läks.

Socialdemokratins historia har ofta diskuterats, men debatten blev åter aktuell under valåret 2018. Historikern Kjell Östberg, som bland annat skrivit om Palme, ifrågasatte i *Aftonbladet* (2018) den bild av 1900-talets välfärdsstat som för närvarande representeras av en permanent utställ-

ning på Historiska Museet i Stockholm. I en informationstext läggs tyngdpunkten på kontrollsystem, steriliseringar och att människor i folkhemmet inte var lika mycket värda. I texten nämns det endast i förbifarten att folkhemmet hade ambitioner att utveckla allmän välfärd och social rättvisa.

Det är sant att välfärden i Sverige byggdes med arbetskraftsinvandrare och att främlingsfientligheten även då hade en ekonomisk dimension. Det är också sant att folkhemmet har en mörk baksida, men en presentation som endast framhåller det negativa blir för ensidig. Det är en olycklig slump att denna dystra bild av folkhemmet presenterades i Sverigedemokraternas valfilm 2018 som förkladdes till en "dokumentär". Valfilmen kritiserades bland andra av filmvetaren Hynek Pallas i *Göteborgsposten* (2018) och kritikerna framhöll att Sverigedemokraterna med hjälp av en mängd faktafel och insinuationer försökte påtala att det är Socialdemokraterna som historiskt sett är de verkliga rasisterna i Sverige, till och med inspiratörer till Förintelsen. Historikern Ulf Zander skrev i *Svenska Dagbladet* (2018):

Filmmakarnas associativa sammanlänknings mellan rött och brunt, vidlyftiga användning av lösryckta citat och felaktiga påståenden om historiska händelser har inte fått stå oemotsagda, men syftet har med största sannolikhet inte varit att presentera en berättelse som står pall för en vetenskaplig granskning. (Zander 2018)

Han menar att syftet med Sverigedemokraternas valfilm främst handlade om att neutralisera motståndarens beskrivning av Sverigedemokraterna som ett rasistiskt parti.

Det var länge sedan värderingsfrågor och ideologiska kamper varit så tydliga som nu. Europa har alltid varit en komplex och mångkulturell del av världen, men det har blivit allt tydligare att de olika europeiska länderna inte kan hantera den allt öppnare rasismen som i allt väsentligt består av en nationalistisk värdekonserveratism, högerpopulism och fascism. I den förändrade samhällsdebatten i Sverige kan följande förändringar i det offentliga samtalet urskiljas:

- diskursen har skiftat från folkhemmets utopi till migrations-rädslans dystopi;
- innebörden av begreppet ”kultur” har svängt från något människor förvärvar till något medfött och synonymt med ”natur” och ”ras”;
- sekularism utmanas av en allt större synlighet av (ny)religiösa identiteter;
- talet om utsatta förorter med no-go-zoner, det vill säga platser som är farliga att beträda.

Ytterst handlar det om demokrati och hotet om att med demokratiska medel avskaffa den. Frågan är huruvida de europeiska demokratierna är tillräckligt robusta för att klara av den högerpopulistiska vridningen av politiken. Vad finns att göra när ”folket” inte längre vill ha demokrati i en tid då europeiska politiker citerar både Hitler och Mussolini som sina politiska föregångare och gränserna för att vad kan och får sägas i det offentliga flyttas högerut för var dag som går?

Identifiera högerpopulism

För att kunna komma vidare med processen att förstå grundprinciperna för högerpopulismen gäller det att lära känna igen dess grundläggande dramaturgi. Inspirerad av Madeleine Albrights *Fascism: A Warning* (2018), har författaren Bodil Jönsson (2018) gjort en tiopunktlista för att identifiera och motverka fascismen. Albright är USA:s före detta FN-ambassadör och hon var utrikesminister i Bill Clintons demokratiska regering under åren 1997–2001. I sin bok beskriver Madeleine Albright den nu pågående utvecklingen i USA under ledning av Donald Trump, där hon känner igen fascismens historiska och nutida genom-brott i västvärlden.

Albright skriver utifrån sina erfarenheter och med familjens historia i det forna Tjeckoslovakien i åtanke. Även om boken inte är en vetenskaplig analys av fascismen har Jönsson (2018) i sin tiopunktlista fått fram en struktur som fungerar väl för högerpopulism som fascismen är en del av. Tiopunktlistan ser ut som följer:

1. **Vakuumexploatering:** Högerpopulister dyker upp när det finns ett politiskt vakuum och utnyttjar det.
2. **"Det är bara vi och vår ledare som 'förstår'":** Högerpopulister väcker många känsla att höra till en mäktig nation som kan utforma historien.
3. **Profan evangelism:** Högerpopulister griper tag i människor via försåtliga trevare och exploaterar människors önskningar att leva meningsfulla liv.
4. **Doktor Jekyll:** Inledningsvis visar högerpopulister ett medkännande och vädjar till känslor utifrån upplevda förödmjukelser, för egen del eller för nationen.
5. **Mr Hyde:** Senare förvandlar sig de högerpopulistiska ledarna till despoter. Den starke ledaren och hans närmaste krets tar sig rätten att veta bästa i alla lägen och att agera med hot och våld under total hänsynslöshet.
6. **Hets:** Högerpopulister pekar ut syndabockar och hetsar grupper mot varandra.
7. **Hjärtstopp:** Högerpopulister inpräntar i alla att människor ska stänga sina hjärtan, inte hysa medkänsla och inte erkänna att också oliktankare har rättigheter.
8. **Attack mot fria medier:** Högerpopulister underminerar systematiskt fria medier och upprepar sitt budskap tills de framstår som sanningar ("alternativa fakta").
9. **Kaosgenerator:** Högerpopulister underminerar det existentiellt viktigaste bandet mellan oss människor: att vi tror oss leva i något så när samma värld med en något så när delad verklighetsuppfattning.
10. **Maktövertagande genom andra:** Högerpopulister har aldrig kommit till makten av egen kraft. I stället har den tagit sig vidare från gatans parlament till maktens korridorer genom att undan för undan skaffa sig en aningslös uppbackning från andra genom att manipulera och snedvrider demokratins verktyg.

Mönstret är tydligt och statsvetaren David Runciman menar i *How Democracy Ends* (2018) att det inte endast är krig som dödar demokratier utan folkvalda ledare som missbrukar det demokratiska systemet. Inskränkningar i mänskliga rättigheter sker inte på en gång utan äger rum stegvis och smygande. Yttrandefriheten begränsas exempelvis genom att tidningar köps upp och läggs ner. Organisationer inom det civila samhället anklagas för att representera utländska intressen och därefter angrips rättssamhällets institutioner genom att domstolar blir alltmer polariserade, en utveckling vi kan se i dagens Östeuropa och USA. Hans Ingvar Roth (2018), professor i mänskliga rättigheter, påpekar att ingen av de auktoritära ledarna har vågat utmana rösträtten eftersom den är viktig för att "legitimera" deras styre, exempelvis genom folkröstningar. Högerpopulismen underminerar demokratin inifrån med demokratiska medel och då uppstår frågan hur den kan motverkas med demokratiska medel utan att det blir rundgång i systemet?

Demokrati som dynamisk process

Demokratin innebär ett samhälle där olika värderingssystem kan komma överens och dess förtjänst är att de kan samsas genom ansvar och kompromisser, framhåller journalisten och författaren Per Wirtén i *Dagens Arena* (2018). Den demokratiska representationen är därför alltid en dynamisk process. Till skillnad från nationen som något man föds in i är demokrati något som människor skapat själva. Detta synsätt understöds också av ordets etymologi, grekiskans *demos* + *kratos* = folkmakt. Demokrati i liberala demokratier innebär kort sammanfattat mänskliga rättigheter, regelbundna, fria och hemliga val, flerpartisystem och fri partibildning, fri opinionsbildning, fri opinionsbildning, majoritetsprincipen, rättssäkerhet och maktodelningsprincipen (Economist Intelligence Unit 2017). Demokratitankens kärna utgörs av den politiska tanken att folket bör ha rätten att bestämma över saker som berör dem. Av denna anledning är demokrati alltid en politisk fråga.

Den klassiska atenska demokratin uteslöt som bekant kvinnor, slavar, utlänningar och andra som inte kunde inrymmas inom definitionen av medborgarskapet. Statsvetaren och hbtq-personen Wendy Brown

(2010) påpekar att demokratin som teori och praktik historiskt sett utformats i motsats till den odemokratiska periferin. Hon menar att alla kända demokratier haft en dold insida oavsett om det handlat om slavar, ursprungsbefolkning, kvinnor, fattiga, särskilda raser, etniciteter, religioner eller som i dag papperslösa, asylsökande och flyktingar. Brown (2010) skriver:

Samtidigt har det alltid funnits en konstitutiv utsida som definierar demokratin, nämligen "barbarerna" – ett begrepp som började användas under antiken och som allt sedan dess har upprepats i en mängd varianter, där det utpekade barbarisk elementet har varit allt från kommunister till demokratiernas egna kolonier. (Brown 2010, 62)

Hon menar att det är "islamismen" som gör demokraterna trygga i sin förvisning om att vara just demokrater, trots eller kanske i synnerhet under den pågående avdemokratiseringen i väst.

Det pågår ett politiskt lanseringsprojekt av svenska värderingar och begäret efter en sådan sammanställning markerar hur en gammal idé återkommit i ny språkdräkt, den om fosterlandets djupa källflöden, menar Wirtén (2018) och hänvisar till historikern James T. Kloppenbergs *Toward Democracy* (2016) där han identifierar tre viktiga beståndsdelar för demokratisk kultur: att respektera överläggningar, mångfald och det ömsesidiga ansvaret. Högerpopulister går emot detta genom att förespråka ett samhälle byggt på exkluderade nationalism. Wirtén menar att det nygamla svärmeriet för "svenska värderingar" utvecklar inte dessa element utan underminerar dem. Demokratins stora uppfinnet är att den skapar ett samhälle där olika värderingssystem kan komma överens och känna tillit och Wirtén understryker att det är *hur* demokratin kan förbättras som vi borde tala om i stället för svenska värderingar.

Mouffes (2014) ofta citerade tanke om att politik som inte förmår hålla konflikter levande förlorar sin demokratiska udd. Flera partier kan vara eniga om att frihet och jämlikhet är viktiga, men de är ofta oeniga om innebörden i dessa begrepp. Mouffe framhåller att en dynamisk demokrati fordrar en aktiv debatt om alternativen. Kompromissen hör

förvisso till demokratin, men oenighet är dess följeslagare. Det är här gränslinjen mellan höger- och vänsterpolitiken går. När denna gräns blir suddig försvinner den politiska dynamiken. Resultatet är inte ett mognare samhälle utan ett samhälle som byggs kring religion, etnicitet och nationalism.

Intersektionell analys

Intersektionalitet betyder kort sammanfattat att en olycka sällan kommer ensam, det vill säga att olika former av diskriminering konstitueras av flera dimensioner än exempelvis kön och sexualitet. I den nordamerikanska diskursen hänvisar begreppet till rasifierade strukturer och dess ursprung i den svarta feminismen medan den europeiska användningen av begreppet hänvisar till en mer allmän ansamling av genus-teoretiskt relevanta sektioner som förutsätter och förstärker varandra (Crenshaw 1991; de los Reyes och Mulinari 2005).

Under de senaste decennierna har intersektionalitet etablerat sig som en förhållandevis ofta använd metodologi bland genusforskare, men i politiska diskussioner dominerar den vita bräckligheten [*white fragility*]. Det har varit tydligt i #metoo-rörelsens grundläggande argumentation där våld som riktats främst mot vita och ofta kända kvinnor fått en framskjuten position medan rörelsens grundare, den afroamerikanska Tarana Burke som använde termen redan 2006 inte fått samma uppmärksamhet. #metoo-rörelsen hamnade fort i frågan vilka som bäst skulle representera rörelsen för att den skulle bli hörsammad. Svaret blev att den i hög utsträckning blev en celebritetsrörelse som förvisso förgrenade sig "neråt" i samhället, men den var inte förankrad i den omfattande feministiska forskningen om våld och diskriminering mot sårbara grupper.

Vithetsforskaren Robin DiAngelo (2011) introducerade begreppet vit bräcklighet för att uppmärksamma vita människors ovilja att diskutera rasism. Svarta och bruna feminister har en lång tradition av studier av rasistiska strukturer, men den felande länken har varit vita forskare som kritiskt närmar sig analysen av den egna vitheten. Det rör sig om en ovilja att diskutera de uppenbart rasistiska strukturer och maktförhåll-

landen som utmärker även vita (queer)feministiska och hbtq-inriktade diskussioner. DiAngelo (2011) menar att den vita bräckligheten är farlig därför att det hat och den bitterhet den kännetecknas av är en gynnsam grogrund för högerpopulism. Den högerpopulistiska hatpropagandan hotar demokratin som förutsätter mångfald. Sverigedemokraterna har lyckats förvandla innebörden av begreppet "kultur" från något människor förvärvar till något medfött och synonymt med "natur" och "ras" i den offentliga debatten i Sverige och de är inte ensamma om denna diskurs. För högerpopulismen är "ras" i den ideologiska naven och kan inte förstås utan intersektionell analys.

Högerpopulismen kan inte förklaras med endast klass, kön eller generation för att då inte tala om de till hbtq-rörelsen knutna kategorierna genus och sexualitet. De spelar förvisso en roll i analysen, men utan förståelse för den vita hudfärgen som det i flera fall överordnade sociala privilegiet leder (queer)feministiska analyser till samma gamla resultat och till en stelbent uppdelning mellan ciskvinnor och cismän samt hetero- och homosexuella individer. Den vita hudfärgen är en inträdesbiljett till det mesta världen över, inte endast i västvärlden. Det här är ingen ny slutsats i sig, men brännande i dag därför att den nya och aggressivt rasistiska tonen har satt ljus på mycket som länge funnits under ytan. Skillnaden är att det under vissa perioder inte varit salongsfärdigt att uttala sig så öppet rasistiskt som i dag. Gränserna har flyttats och det är inte endast vredgade vita straighta män som vrålar och twittrar fram sin ilska utan även de som borde veta bättre, feminister och hbtq-personer inkluderade, tilltalas av dessa tankegångar.

Utopier

Med tanke på att högerpopulismen firar dagliga triumfer i Europa i dag är det lätt att bli uppgiven och dystopisk. Finns det något hopp för framtiden och i så fall var ska vi leta efter det? Vi humanister är skolade i att söka svar i historien, men David Runciman (2018, 207–18) menar att det finns en fara i att analogisera vår tids högerpopulism med hänvisningar till demokratins misslyckanden i det förflutna. Vår samtid har sina specifika utmaningar och Runciman framhåller att det finns en

gräns för hur mycket vi kan lära oss av det förflutna. Han lanserar begreppet "zombiedemokrati" där även väljarna har en skuld i att högerpopulistiska politiker som Donald Trump har ett så stort inflytande i dag. Runciman betonar i likhet med statsvetarna Steven Levitsky and Daniel Ziblatt i *How Democracies Die: What History Reveals about Our Future* (2018) att många människor främst söker politisk underhållning snarare än politiska analyser. Runciman, Levitsky och Ziblatt uppmanar medborgare i olika länder till att vara uppmärksamma på de smygande auktoritära tendenser som hotar demokrati och mänskliga rättigheter.

Även om historien inte kan förklara allt kan jag inte låta bli att hänvisa till Margaret Thatchers berömda slogan "There is no alternative" som ett av de uttalanden som utformat vår samtid. Hon var den nyliberala politikens arkitekt i Europa och hävdade att vänstervägen kommit till en slutpunkt och att det inte fanns några alternativ till kapitalismen. Alla utopiska idéer som syftade till att vrida världen till vänster hade slocknat. Den brittiske kulturteoretikern Mark Fisher (2009) framhåller att vi tagit till oss tanken om den kapitalistiska realismen där den kapitalistiska logiken utformar vår kollektiva världsbild. Att formulera utopier anses utifrån denna logik som en suspekt och potentiellt totalitär och terroristisk verksamhet. Även postmoderna teoretiker attackerade utopiska teorier eftersom utopiskt tänkande ansågs vara en del av den västerländska berättelsen om framåtskridande som postmodernister ifrågasatte.

Utopier behöver dock inte handla om några ouppnåeliga idealtillstånd. Jag har för vana att citera teatervetarna Jill Dolan (2005) och José Esteban Muñoz (2009) (båda hbtq-personer) som framhåller (scen)konstens utopiska potential. Utopi betyder bokstavligt "en plats som inte finns" och det utopiska tänkandets stora utmaning är att inte skapa alltför precisa bilder av framtiden eller utopiska platser. Inspirerade av den tyske filosofen Ernst Blochs filosofi om hoppets grundläggande betydelse för mänskligheten beskriver Dolan och Muñoz det utopiska som de ögonblick på teatern då vi får syn på något som öppnar vårt perspektiv utöver det vardagliga och ger oss i publiken en känsla av att livet och världen också skulle vara på ett annat sätt. Dolan (2005, 11) gör sin egen tolkning av Ernst Bloch när hon talar om en militant optimism, att våga vara pessimist.

Dessa utopiska ögonblick dyker upp när man minst anar. För min del var den ryska feministiska aktivistgruppens intervention under fotbolls-VM i Ryssland 2018 ett sådant tillfälle. Ett antal Pussy Riot-aktivister hade klätt ut sig till poliser och stormade ut på fotbollsarenan. På en av de bilder som kablades ut i världen såg vi hur en av "poliserna" gjorde en high-five, en segergest, med den franske fotbollsspelaren Kylian Mbappé. Denna gest var för mig en solidarisk handling mellan det franska postkoloniala fotbollsteamets unga stjärnspelare Mbappé och ryska demokratiaktivister. På en symbolisk nivå handlade den en koppling mellan feminism och antirasism.

Ett annat utopiskt ögonblick infann sig när jag läste författaren Jonas Hassen Khemiris text inför valet 2018, "Bara några ord till mina bruna queera oidentifierbara vänner":

Ni som har varit i centrum för den här valrörelsen, men samtidigt varit märkligt osynliga: Det är inte konstigt att ni har svårt att andas, det är inte underligt att ni går runt med en oro för framtiden och en känsla av att inte ha några val. För om ni är födda här är ni landsförrädare, om ni är födda utomlands ska ni utvisas. Om ni arbetar tar ni våra jobb, om ni är arbetslösa tar ni våra bidrag. När ni bor kvar i era hemkvarter vägrar ni integrera er, när ni flyttar till nya kvarter sänker ni bostadspriserna. När ni talar med brytning är ni outbildade, när ni talar rent är ni fejk. När ni älskar gränslöst är ni sodomiter och rasförrädare, när ni älskar på korrekt sätt blir vi lite oroliga för att ni ska ta våra kvinnor och förföra våra män. Vi vet att det kan gå snabbt, plötsligt kommer våra barnbarn hem med värderingar som inte är våra, nya sorters svordomar, de talar med högre röster och större handrörelser och dansar i takt till musik och börjar bjuda på rundor i barer utan att säga "jag tar den här om du tar nästa". (Hassen Khemiri 2018)

Hassen Khemiri debuterade 2003 med romanen *Ett öga rött* (som filmades 2007) och har skrivit pjäser som *Invasion!* (2006), *Fem gånger gud* (2008), *Vi som är hundra* (2009) och *Apatiska för nybörjare* (2011). I *Apatiska för nybörjare* (2011) med urpremiär på Folkteatern i Göteborg

utgick han ifrån Gellert Tamas reportagebok om apatiska flyktingbarn, men menade att pjäsen egentligen inte handlade om apatiska flyktingbarn utan om hur "vi" konstruerar vår nationella självbild med hjälp av dem. Jonas Hassen Khemiri har även tidigare sammanfattat den samtida politiska diskussionen om främlingsfientlighet i två kortare texter, som han möjligen inte avsåg som manifest, men som ändå blivit det. Den första texten, "Jag ringer mina bröder", läste han upp i *Godmorgon världen* i Sveriges Radio och publicerade i *Dagens Nyheter* en vecka efter bombdådet i Stockholms city i december 2010.

Utopin kan med dessa utopiska ögonblick tolkas som en form av kärleksfull distans som gör det möjligt att ställa kritiska frågor om det nuvarande tillståndets berättigande och samtidigt peka ut alternativ hur vi skulle vilja ha det. Utopier är också förknippade med en form av idealism som inte heller behöver förknippas med något abstrakt önsketänkande. Idealism kan i all enkelhet innebära att förstå själva idén, alltså "fatta grejen". Förstår vi inte hur högerpopulism fungerar blir det svårt att göra något åt den. Att begripa själva idén gör allt också så mycket klarare, då framstår idealismen som ett slags praktisk vishet snarare än att sväva ut i det blå. Rustad med militant optimism är det också lättare att uppfatta demokratin som det utrymme där olika visioner krockar och bråkar med varandra. Om utopi och demokrati på detta sätt närmar sig varandra kan de inte anklagas för överdriven idealism eller tillskrivas en ahistorisk karaktär. Utopier är alltid kontextuella och bör relateras till vår egen samtid.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla att vi inte ska investera i hopplöshet därför att det inte för oss vidare. Samtidigt är det svårt att hålla sig på den militant optimistiska banan när gränser för såväl språkbruk som attityder så kraftigt förskjutits under de senaste åren. Att högerpopulister lockar homonationalister bekräftar det vi redan visste, att även hbtq-frågor i första hand är ideologiska. Identitetspolitiken har förvisso sin plats i hbtq-rörelsen, men nu gäller det att se den större bilden. Om högerpopulister i likhet med andra populister ständigt upprepar att all makt kommer från folket, bör vi med Bertolt Brechts ord ställa frågan: "Vart tar den vägen?"

TIINA ROSENBERG är professor i teatervetenskap vid Stockholms universitet. Hon har tidigare varit verksam som professor i genusvetenskap vid Stockholms universitet och Lunds universitet. Rosenbergs forskning omfattar feministisk och queer scenkonst och hon är aktuell med boken *HBTQ spelar roll: Mellan garderob och kanon* (Leopard 2018).

REFERENSER

- Albright, Madeleine. 2018. *Fascism: A Warning*. New York: Harper Collins.
- Arendt, Hannah. 1976. *The Origins of Totalitarianism* [1948]. New York: Harcourt.
- Arnstad, Henrik. 2013. *Älskade fascism: De svartbruna rörelsernas ideologi och historia*. Stockholm: Nortstedt.
- Bale, Tim. 2018. "To Defeat Far-Right Nationalists, Don't Try to Imitate Them." *New York Times* 16 juli. <https://www.nytimes.com/2018/07/16/opinion/to-defeat-far-right-nationalists-dont-try-to-imitate-them.html>.
- Berggren, Henrik. 2018. 68. Stockholm: Max Ström.
- Brown, Wendy. 2010. "Numera är vi alla demokrater ..." I *Vad innebär det att vara demokrat?*, 55–67. Stockholm: Tankekraft.
- Crenshaw, Kimberlé Williams. 1991. "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color." *Stanford Law Review* 43.6:1241–99.
- Cuperus, René. 2003. "The Populist Deficiency of European Social Democracy." *Internationale Politik und Gesellschaft* 3:83–109.
- de los Reyes, Paulina, och Diana Mulinari. 2005. *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.
- DiAngelo, Robin. 2011. "White Fragility." *International Journal of Critical Pedagogy*. 3:354–70.
- Dolan, Jill. 2005. *Utopia in Performance: Finding Hope at the Theater*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Economist Intelligence Unit. 2017. "Democracy Index." <https://www.eiu.com/topic/democracy-index/>.
- Fisher, Mark. 2009. *Capitalist Realism: Is There No Alternative?* London: John Hunt.
- Jönsson, Bodil. 2018. "Tio punkter om fascism att sätta upp på kylskåpet." *Dagens Nyheter* 18 augusti. <https://www.dn.se/debatt/tio-punkter-om-fascism-att-satta-upp-pa-kylskapet/>.
- Hassen Khemiri, Jonas. 2018. "Bara några ord till mina bruna queera oidentifierbara vänner." *Dagens Nyheter* 8 september. <https://www.dn.se/kultur-noje/jonas-hassen-khemiri-skriver-infor-valet/>.

- Kloppenbergs, James T. 2016. *Toward Democracy: The Struggle for Self-Rule in European and American Thought*. Oxford: Oxford University Press.
- Levitsky, Steven, och Daniel Ziblatt. 2018. *How Democracies Die: What History Reveals about Our Future*. New York: Viking.
- Linton, Magnus. 2018. "Till höger om avgrunden." *Dagens Nyheter* 11 juni, <https://www.dn.se/arkiv/kultur/till-hoger-om-avgrunden/>.
- Mouffe, Chantal. 1992. *Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community*. New York: Verso.
- . 2005. *On the Political*. London: Routledge.
- . 2013. *Agonistics: Thinking the World Politically*. New York: Verso.
- . 2014. "Utan konflikt ingen demokrati." I *Arena* texter 93–13, redaktör Malena Rydell, 58–68. Stockholm: Atlas.
- Mudde, Cas. 2007. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2010. "The Populist Radical Right: A Pathological Normalcy." *West European Politics* 33.6:1167–86.
- . 2016. *On Extremism and Democracy in Europe*. London: Routledge.
- . 2017. *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Muñoz, José Esteban. 2009. *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity*. New York: New York University Press.
- Müller, Jan-Werner. 2016. *What Is Populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Pallas, Hynel. 2018. "Ett folk, Ett parti är en slug film." *Göteborgsposten* 6 augusti. <http://www.gp.se/kultur/film/ett-folk-ett-parti-ar-en-slug-film-1.7531095>.
- Rohde, Achim, Christina von Braun, och Stefanie Schüler-Springorum. 2017. *National Politics and Sexuality in Transregional Perspective: The Homophobic Argument*. London: Routledge.
- Rosenberg, Tiina. 2016. "Solidarity Lost and Found: Reflections on Contemporary Feminist Performance." I Tiina Rosenberg, *Don't Be Quiet, Start a Riot: Essays on Feminism and Performance*, 185–206. Stockholm: Stockholm University Press.
- Roth, Hans Ingvar. 2018. "Så kan väljarna rösta bort demokratin." *Svenska Dagbladet* 3 september. <https://www.svd.se/sa-kan-valjarna-rosta-bort-demokratin>.
- Runciman, David. 2018. *How Democracy Ends*. New York: Basic.
- Rydgren, Jens, red. 2018. "The Radical Right: An Introduction." I *The Oxford Handbook of the Radical Right*, redaktör Jens Rydgren. Oxford: Oxford University Press. E-bok.
- Sörberg, Anna-Maria. 2017. *Homonationalism*. Stockholm: Leopard.
- . 2018. "HBTQ-världen måste utmana nationalismen." *Dagens Nyheter* 27 juli. <https://www.dn.se/kultur-noje/anna-maria-sorberg-hbtq-varlden-maste-utmana-nationalismen/>.

- Wirtén, Per. 2018. "Demokratin behöver inga svenska värderingar." *Dagens Arena* 27 augusti. <https://perwirten.se/2018/08/27/demokratin-behover-inga-svenska-varderingar/>.
- Zander, Ulf. 2018. "'Fake history' lika illa som falska nyheter." *Svenska Dagbladet* 28 augusti. <https://www.svd.se/fake-history-lika-illa-som-falska-nyheter>.
- Östberg, Kjell. 2018. "Historiska museet går på Timbros linje: En okritisk demonisering av välfärdsstaten." *Aftonbladet* 7 augusti. <https://www.aftonbladet.se/kultur/arLj9ac/historiska-museet-gar-pa-timbros-linje>.

Recensioner/Reviews

Same Technology, Different Policies: Feminist Perspectives on Assisted Reproduction in a Global Market Place

Lie, Merete, and Nina Lykke (eds.) *Assisted Reproduction across Borders: Feminist Perspectives on Normalizations, Disruptions and Transmissions*.
New York: Routledge 2017 (315 pages)

THE VERY PREMISE for gays and lesbians forming families based in reproduction, or for any form of non-heterosexual reproduction, is that heterosexual intercourse is not the only reproductive technology available. Beyond the possibility of non-medicalized insemination of sperm, joint parental collectives, fostering arrangements or personal agreements to carry a child for someone, family member or not, outside the confines of the law and the clinic that have been around for at least forty years, on this side of the millennium, the rise of a growing international market of assisted reproductive technologies (ART) has provided new lines of reproductive flight, many of them queer. From gamete and embryo donation to surrogacy, within and beyond the nation, there are a range of possibilities for extending one's lineage into the future if one has resources and an ever-expanding legal framework in which parental

rights are extended and reconfigured to go along with it. Indeed, in the 2000s access to and use of ART has increased exponentially, at least in certain areas of the world, especially among the affluent and those who can access it via state health care. The growing demand, at least in part a result of changing patterns in the labor market, has also resulted in an ever-expanding global market for embryos, gametes, and gestational and reproductive labor. Despite frequently being cast in a rather disembodied rhetoric of rights to family and consumer choice, it is clear that highly gendered, sexualized, and racialized reproductive economy is developing in its wake.

Against this background, Merete Lie and Nina Lykke's *Assisted Reproduction across Borders: Feminist Perspectives on Normalisations, Disruptions and Transmissions* (2017) is a welcome edited volume that offers a wide range of perspectives on a phenomenon that is not only both timely and temporal, but highly technological, deeply affective, intensely commercial, and complexly ethical. From the onset, this anthology is concerned with a classic feminist question, namely that of reproduction, and is thus one of a growing number of new books that seek to capture and analyze the diverse effects of ART (cf. Kroløkke et al. 2015; Riggs and Peel 2016; Andreassen 2018), in this case by offering a range of feminist perspectives from multiple geopolitical settings. To that end, the book also extends the growing trend of placing ART and their regulations in a framework of biopolitics; or as a way to regulate the population and its reproductive patterns and by extension of analyzing the reproduction of race and nation. In this respect, the volume makes clear that a nuanced and intersectional feminist analysis based in an understanding of transnational dimensions of power is crucial, in that it serves as a reminder that reproductive freedom, birth control, and family planning are not universal feminist questions, but rather position us in increasingly global "reproflows," to use Marcia Inhorn's (2010) phrase. With a distinct aim to unsettle the continued "Euro-American" focus of much of the research in the field of feminist science and technology studies, the volume offers distinct case studies from a range of European nations, as well as from Iran, Palestine/Israel, and India. Focusing both on the

providers of bodily and reproductive labor and the historical, political, and economic structures in which such “services” are embedded, and on those who seek them out in order to realize dreams of reproductive futurity and the at times paradoxical moral positions they find themselves in, the book serves as a reminder both of the importance and difficulties of articulating ethical guidelines for what is undisputable an increasingly transnational phenomena.

Each of the five parts of the ambitious volume consists of three to five articles. Part 1 focuses on transnational reflows and global perspectives, and in particular transnational movements in search of gametes and gestational laborers. Contributors here show how a range of historical and contemporary discourses around race, citizenship, modernity, and morality, among other things, are negotiated in these transactions, as well as how consumers negotiate the moral dimensions of realizing reproductive dreams through the labor of poor women. To those of us interested in kinship, these chapters provide a useful framework for comprehending how contradictory ideas of who belongs to the family and of how we are related are negotiated in transnational reproductive arrangements, as well as how LGBTQ dreams of reproduction that rely on these ART cannot be disentangled from global relations of inequality.

Part 2 focuses on legal regulations and the paradoxes that emerge within and across different national frameworks. One focus here is on the kinds of bonds that are created, as well as denied, between different actors as they travel for ART. Here Kristin Spilker’s proposal that ART policies work as a kind of trickster that moves between different understandings of relatedness and family is particularly thought provoking, and the stories of babies born through surrogacy and the kind of “in-betweenness” they end up in, given citizenship law and family law raise crucial ethical questions. To regulate transnational phenomena within national legal frameworks or whether it is possible to articulate a joint framework remain questions to be asked. As in other parts of the book, this section makes clear that ART in the service of reproducing the heterosexual nation face fewer obstacles than those coming from same-sex couples, but also that gay consumers of reproductive technologies, at

least in Western countries are more frequently cast as “pioneers,” than as privileged consumers.

Part 3 is clustered around how religious and political values shape state policies around the same technologies and it provides a crucial dimension for understanding how legal frameworks unfold so differently in different geopolitical settings. Showing how Catholic, Muslim, and Jewish ideologies of family, blood, and lineage fuse with national biopolitics in different settings to open up for, or deny use of, ARTs, these chapters show how the fantasy of heterosexual intimacy as reproduction is connected to ideas about national and racial purity and transgression, how they are enacted and regulated in different contexts and how they get tied to familial ideals and reproductive futurities.

Part 4 hones in on demography and biopolitics, both by deconstructing the idea of birth rate crises in the EU as well as Russia and Ukraine and by examining how these ideas shape uses and meanings of ART. Sigrid Vertommen’s contribution concerning the smuggling of sperm from Palestinian political prisoners as a form of resistance to Israeli occupation serves as an especially important and stark reminder of how state policies on reproduction remain integral to both national identity and to genocidal practices. It also serves as a reminder that while to some lesbian family-makers for instance, sperm and its origin is not relevant or included in family and kinship, for others it can be a matter of literal and biopolitical life or death.

The final part 5 returns to the question of what counts as normal with regards to the use of ART. Here we learn about how ART in some cultural settings is the “normal” way to conceive children and at the same time, how such normals are only available to a limited part of the population; frequently the affluent and self-aware.

Providing rich ethnographic data as well as comparative analyses, put together, the anthology’s five sections and twenty-one individual chapters takes stock of the now and provides a substantive and timely overview of what is going on in different national settings. It is also a contribution to multiple fields, such as medical anthropology, science and technology studies and feminist studies of kinship and gender.

Above all, a key insight of this book is that it shows how the very same technologies of procreation take on very different symbolic meanings and thus have different effects in different settings and to differently positioned people who wish to become parents. This to my mind is a reminder that what we reproduce when we reproduce is not always the same. That is, we must tend to the specific ideas and fantasies of futurity, family, and kinship as well as ideas of property, personhood and labor that shape the circulation of flesh, knowledge, and labor in this economy if we are to understand the meaning of this particular set of technologies of human procreation. To simply demand, as many do, that this form of reproduction should be “normalized” does not suffice.

Indeed, the emphasis on “normalization” is particularly effective here. On the one hand, contributors point to how using ART is becoming less stigmatized within majoritarian populations and the paths that individuals and states take to incorporate such practices/technologies into heteronormative stories of reproduction. It also shows how under particular circumstances, such as concerns for population decline, users are called upon to perform reproductive duty or are able to mobilize a range of “naturalizing” discourses around reproduction in their deployment of these technologies. On the other hand, contributions show how ART also become technologies of normalization for precarious parts of the population who have historically been denied reproductive service in the nation, such as LGBTQ people or single people. There is more to be said on the latter subject, especially pertaining the degree to which lesbians and other non-heterosexual women are willing to comply with certain kinds of biopolitical regulations in order to access these technologies, or how the absence of sperm that is not white in some nations makes lesbian reproduction literally contribute to a whitewashing of the nation.

This volume is an excellent introduction to both a range of European dilemmas regarding this transnational issue and to a range of theoretical and methodological approaches in the study of ART in their transnational, queer, and normative travels. What remains an issue in this volume, as in many others, is the way in which the nation as a unit of

analysis at times collapses intersectional analyses of populations, even if it is frequently pointed out that access to these technologies is costly and privileged and that it is frequently poor women who perform reproductive labor. What is gained is a truly transnational and global framework that, along with a consistent multifaceted feminist analysis, points to the inequalities inherent in the desire, practice, and coercion to reproduce the nation.

ULRIKA DAHL
UPPSALA UNIVERSITY

REFERENCES

- Andreassen, Rikke. 2018. *Mediated Kinship: Gender, Race and Sexuality in Donor Families*. Abingdon: Routledge.
- Inhorn, Marcia. 2010. "Assisted' Motherhood in Global Dubai: Reproductive Tourists and Their Helpers." In *The Globalization of Motherhood: Deconstructions and Reconstructions of Biology and Care*, edited by JaneMaree Maher and Wendy Chavkin, 180–202. New York: Routledge.
- Kroløkke, Charlotte, Lene Myong, Stine Willum Adrian, and Tine Tjørnhøj-Thomsen, eds. 2015. *Critical Kinship Studies*. London: Rowman and Littlefield International.
- Riggs, Damien W., and Elizabeth Peel. 2016. *Critical Kinship Studies: An Introduction to the Field*. London: Palgrave Macmillan.

Michelle Cliff's Art of Subversion

Ilmonen, Kaisa *Queer Rebellion in the Novels of Michelle Cliff: Intersectionality and Sexual Modernity*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing 2017 (272 pages)

IN AN INFLUENTIAL anthology of Caribbean women writers, Carole Boyce Davies and Elaine Savory Fido (1990, 59) observed that “the reality of gender presents, perhaps, the crucial difference between this group of writers and the preceding generation.” In the book under review here, *Queer Rebellion in the Novels of Michelle Cliff: Intersectionality and Sexual Modernity* (2017), Kaisa Ilmonen takes Michelle Cliff’s oeuvre as evidence that while that “reality” is a factor to be reckoned with, it is not as stable or unified a category as Davies and Fido seemed to hold. Ilmonen studies Cliff’s three novels – *Abeng* (1985), *No Telephone to Heaven* (1987), and *Free Enterprise* (1993) – as not only feminist, and not only anti-imperialist, but as a textual project that is constantly fighting one single battle on many fronts: a “liberatory poetics” that render “the multiple intersecting forms of subordination visible” (Ilmonen 2017, 4). This is a clear and persuasive statement, and it is in the details of working out that poetics and construing it as a “queer rebellion” that the study merits reading.

It must be said at once that this perception of Cliff’s work is not unfamiliar: a host of critics have focused on Cliff’s novels and essays as embodying an emancipatory assault on structures and agents of oppression. That scholarly host is scrupulously mustered and inspected by Ilmonen.

The result is a book that could be given to someone who has an interest in, but only superficial knowledge of, Michelle Cliff's novels, in the confidence that after reading it they would know almost everything there is to know about the field of scholarship. In a time when academic writers often focus on a selection of landmark texts in order to make their own arguments, this is an achievement to be applauded. The account given of the findings made by other scholars is generous, nuanced, and as far as I can tell (the range of reading extends beyond my own purview), accurate.

In five substantial chapters making up the body of the book, Ilmonen presents a comprehensive view of Cliff's three novels, analyzing them from different thematic perspectives. A general overview of the scholarly background, the conceptual apparatus, and Cliff's oeuvre in chapter two is followed by a chapter focusing on the particular forms of Cliff's quarrel with colonial history and her construction of counter-histories in the three novels. That history is the object of the next chapter as well, but now in the more abstract form of what Ilmonen calls "the imperial mythos of modernity." With respect to "empiricist knowledge," "white mythology" (Robert Young), and "pedagogical discourse" (Homi Bhabha), Cliff's novels are read as providing counter-narratives and linguistic interventions, the "verbal marronage" that unsettles the language of Western modernity and its myths. Similar textual acts of hybridizing, creolizing and marooning are analyzed in chapter four, but now with a greater emphasis on the alternative myths that the novels present, such as the important figure of Nanny, the legendary maroon leader. Such grandmother or "othermother" figures become central in the next chapter which charts a matrilineal genealogy at work in all three novels, with the daughter's *Bildung* relying on a connection that bypasses the colonized mother generation. In the final chapter, many of the earlier themes reappear, but now with an emphasis on the queer turn each is given.

For a reader with some knowledge of the scholarship on Caribbean fiction, Ilmonen's study unfolds as an inventory of the topoi of anti-colonial, postcolonial, and feminist criticism, with rich illustrations from Cliff's novels and strong support from existing scholarship. Early queer readings

of Cliff were made by Nada Elia and Judith Raiskin, while Ilmonen has been writing alongside others who have recently been developing this approach, among them Antonia MacDonald-Smythe and Omise'êke Natasha Tinsley. Important titles in this area have been published so recently that they have not made their way into Ilmonen's bibliography, showing the topicality of the study. However, that continued interest also implies that a synthesis at this point is premature; accordingly, a greater demand is placed on the individual contribution. Apart from the synthesis, how does the study break new ground or shift our perspectives?

The final chapter is the one that carries the greatest weight as a scholarly contribution, convincingly mapping a movement from a particular configuration of the relation between identity, history, and narrative form in *Abeng* to different configurations in *No Telephone to Heaven* and *Free Enterprise*: roughly, from identity politics and lesbian feminism to a postmodern deconstruction of identity categories and finally a formation of queered, transnational intersectionality. Moreover, the pattern of those shifting configurations are shown to be tellingly similar to the theoretical broadening and complication that can be traced in feminist, queer and intersectional approaches in the same period. Ilmonen's astute limning of the continuities, expansions, and reconfigurations of these problematics in Cliff's novels is a compelling if not entirely new demonstration of a developing artistic and intellectual expressivity responding to the ideas of its time and place.

Reflecting on that analysis, Ilmonen worries about its "unintended" resemblance to a developmental narrative. The tension revealed here is one that is never faced head on: the largely poststructuralist, discourse-oriented approach favored by Ilmonen sits uneasily side by side with occasional attempts to include a more materialist and historical perspective. Unsurprisingly, signifiers triumph over historical specificity, while race and sexuality leave little room for class in this intersectional perspective. Similarly, diasporic identities are endlessly complex, while entities such as the West, Europe, colonialism, and imperialism are all single and homogeneous. Such assumptions indicate the theoretical conflict, which remains unresolved in this study.

Before concluding this review, a remark must be made about what I take to be the absence of serious editorial work on this volume: the typos and misquotes are distracting and sometimes embarrassing (as when Judith Butler's "embarrassed etc" becomes "embarrassed ect" not once, but twice); more importantly, a good publisher would have sought ways to alleviate the larger problem of repetitions and overlaps in this form of study that returns to the same motifs and often the same passages in the three novels to make different theoretical points.

What is at stake in current scholarship on Cliff and the writers with whom she is often associated by critics and academics (Dionne Brand, Patricia Powell, Shani Mootoo, and Jamaica Kincaid) is to see whether something significant can be added to the widely spread reading of them as subversive in relation to a shorter or longer list of oppressive discourses. At the level of the individual authorship, it is also to trace the different aesthetic strategies with which this subversion has been undertaken. Ilmonen's book is a rich summary of the entire critical enterprise that has held up the subversive qualities of Michelle Cliff's novels, focused largely on the issue of identity. Implicit in its very form, it makes the perfectly valid point that such a synthetic grasp is by its very nature intersectional. It is not, however, a clear demonstration that intersectionality in itself generates new readings that depart significantly from what has already been argued from well-established perspectives. Nor does its intersectionality extend far into the areas of class and status. Cliff's "textual rebellion" does not quite emerge as a distinct quality from Ilmonen's analysis, except insofar as it resides in the sheer multiplicity of Cliff's strategies. As Isabel Hoving (2011, 32) recently noted, the "critical response to Cliff's work is far from exhausted." This study is ambiguous evidence to the truth of this claim. It is recommended to readers interested in the state of the art regarding scholarship on Michelle Cliff's novels and the possibilities and problems of queer intersectional approaches to Caribbean literature.

BO G. EKELUND
STOCKHOLM UNIVERSITY

REFERENCES

- Davies, Carole Boyce, and Elaine Savory Fido. 1990. "Writing Home: Gender and Heritage in the Works of Afro-Caribbean/American Women Writers." In *Out of the Kumbla: Caribbean Women and Literature*, edited by Carole Boyce Davies and Elaine Savory Fido, 59–73. Trenton: Africa World.
- Hoving, Isabel. 2011. "Michelle Cliff: The Unheard Music." In *The Routledge Companion to Anglophone Caribbean Literature*, edited by Michael A. Bucknor and Alison Donnell, 27–33. London: Routledge.

Translitteraturhistorien i belysning

Holmqvist, Sam *Transformationer: 1800-talets svenska translitteratur genom Lasse-Maja, C. J. L. Almqvist och Aurora Ljungstedt* (diss.).
Stockholm: Makadam 2017 (334 sidor)

SAM HOLMQVISTS AVHANDLING i litteraturvetenskap analyserar litterära transmotiv från 1800-talets Sverige. Den vänder sig uttalat till en läsekrets både inom och utom akademien, vilket är utmärkt och borde ske mycket oftare i synnerhet inom den humanistiska forskningen som ju faktiskt har ett allmänintresse. *Transformationer: 1800-talets svenska translitteratur genom Lasse-Maja, C. J. L. Almqvist och Aurora Ljungstedt* (2017) har i denna mening ett genomarbetat upplägg och en kongenial layout där de mer inomakademiska delarna – teoretisk inledning och noter – är gråfärgade och därmed lätta att hitta (eller hoppa över!). Därtill finns utbrutna faktarutor som kan läsas om intresse finnes. Dessutom lyfter Holmqvist fram frågan om vad skönlitteratur faktiskt kan betyda för personer med levda transerfarenheter, alltså om fiktionens betydelse i verkligheten. Den frågan är naturligtvis alldeles för svår att besvara, både utifrån avhandlingens val av historiskt undersökningsmaterial och i teoretisk-filosofisk mening, men tanken är god.

Genom studier av framför allt tre verk från 1800-talet diskuterar Holmqvist litterära transpersoner *avant la lettre* och på köpet får läsaren också inblick i dagens teoretiska perspektiv på begreppet ”trans”. Holmqvist väljer att uppfatta begreppet som en process, beskriven med

verbet "transgörande", vilket jag tror är en bra utgångspunkt. Ett begrepp i rörelse undviker essentialistisk fastlåsning och öppnar för möjligheten att betrakta identitet som något flytande snarare än som en fast entitet, något som kan te sig olika i skilda tider och på andra platser.

Med fokus på könsöverskridande som litterärt motiv analyserar Holmqvist Lars Molins självbiografi *Den riksbekante Lasse-Majas besynnerliga öden* (1833), Carl Jonas Love Almqvists historiska roman *Drottningens juvelsmycke* (1834) och Aurora Ljungstedts spänningsroman *Moderna typer* (1872).

Det vanligaste transnarrativet från 1800-talet kan förenklat beskrivas som att en lite mystisk och hemlighetsfull romangestalt avslöjas, eller avslöjar sig själv, efter att ha framställt sig själv som ett annat kön än det som tillskrivits vid födseln. Ordningen återställs genom att romangestalten återgår till sitt tilldelade kön. Därmed förutsätts kroppen vara bärare av "sanningen" och det finns således i dessa texter en föreställning om att det går att finna och fastslå "det verkliga könet". Denna uppfattning skiljer sig förstås från dagens transteorier, men just därför blir den intressant att undersöka med hjälp av den här typen av nutida tankegångar eftersom synen på kön i 1800-talets Sverige då avnaturaliseras, främmandegörs och blir tillgänglig för granskning och analys.

Lasse-Maja, "stortjuven i kvinnokläder", var en riktig kändis på sin tid. Myten om Lasse-Maja befestes i Lars Molins bästsäljande självbiografi och den lever kvar i diverse filmatiseringar och tv-serier. I myten är han en skojfrisk och folkkär bov som tog från de rika och gav till de fattiga. När han väl fängslades och hamnade på Karlstens fästning blev han en sevärdhet som till och med kronprinsparet besökte. Det speciella med Lasse-Maja var könsväxlingarna. Efter att ha levt sina första sjutton år som Lars Molin lånade han prästbetyg, kläder och namn av sin dåvarande flickvän och därefter levde hen växelvis som man och kvinna under resten av livet. I denna mening blir Lasse-Maja en skälmgestalt som överskrider inte bara könsgränser, utan även andra sociala ordningar. Men genom att inta rollen av den roliga anti-hjälten blir Lasse-Majas könsväxlingar avvikelser som tillfälligt utmanar utan att i grunden förändra normernas status quo.

Lazuli Tintomara i Almqvists klassiker *Drottningens juvelsmycke* är en gåtfull gestalt som forskningen ägnat mycken möda åt att försöka förklara i termer av antingen *animal coeleste*, ett himmelskt väsen, hermafrodit eller ung flicka. Det är därför beundransvärt att avhandlingen lyckas ge nya perspektiv på denna genomtröskade roman! Holmqvist vågar nämligen stanna kvar i gåtan och ambivalensen och menar att Lazuli Tintomara å ena sidan utgör en patriarkal fantasi om den lockande, kvinnliga androgynen, men å andra sidan utgör en möjlig identifikationspunkt för transpersoner, i synnerhet i de ögonblick då Lazuli Tintomara uppvisar uppenbar obekvämlighet i påtvingade könsuttryck.

I romanen *Moderna typer* kritiserar Aurora Ljungstedt modernitetens uttryck, vilka ses som ytligt och opålitligt inautentiska till skillnad från fasta och trygga "autentiska" värden. I nationalismens namn blir de främmande lurendrejure som "klär ut sig" till ett annat kön än det de tilldelats, till annan klasstillhörighet eller etnicitet, motsatsen till den stabila identitet som i denna roman i positiv mening betecknas som svensk. När en ciskvinna av pragmatiska skäl klär sig som man, men så snart det är möjligt slutar med det, framstår detta som något begripligt och rentav rekommendabelt. Transkvinnan däremot, som går nedåt i den sociala ordningen, utgör snarare något farligt att skrämmas av – eller något löjligt groteskt att skratta åt.

Avslutningsvis pekar Holmqvist fram mot 1900-talet och läser då bland annat Amanda Kerfstedts roman *Reflexer* (1901, finns i nyutgåva av Rosenlarv förlag 2010 med efterord av Maria Andersson) och Frida Stéenhoffs novell "Ett sällsamt öde" (1911), vilka skänker tydlig relief till avhandlingens huvudsakliga undersökning av 1800-talets litteratur. Runt 1900 "uppfinn" nämligen transpersonen av den sexologiska vetenskapen och därför framstår seklet som precis föregått kategoriseringen som extra viktigt och intressant. Sammantaget har 1800-talslitteraturen gestaltat könsöverskridandets motiv på både positiva och negativa sätt, som något tillfälligt avvikande och sällsynt eller som motbild, men Holmqvists viktiga poäng är att i båda fallen cementeras könsbinariteten i slutändan. Undersökningar av transmotivet implicerar därför alltid en analys av könsnormer.

Det som ändå saknas i Holmqvists ambitiösa pionjärstudie är den tidiga feministiska forskningen i Sverige. Frågan om translitteratur vrids och vänds och även frågan om historia och historisering diskuteras i avhandlingen. Men vad innebär egentligen *litteraturhistoria*? Den aspekten berörs inte och därigenom osynliggörs den tidigare feministiska forskning som bland annat initierat en problematisering av litteraturhistorieskrivningen. Någon not till föregångarna hade varit strategiskt snyggt, i synnerhet som dessas uppfattning om litteraturläsningens emancipatoriska potential torde ha utgjort en källa till rörande enighet med avhandlingsförfattaren.

Men framför allt utgör *Transformationer* sammanfattningsvis en både vacker och viktig bok som lägger de första byggstenarna till en svensk translitteraturhistoria. Undersökningen av könsöverskridandet som litterärt motiv visar att detta kan bilda vidare teman, som i relation till de tre romaner som analyseras benämns "avvikelse", "gåta" och "nationalism". Visserligen fungerar dessa teman ibland normativt könsstabiliserande – men kan i slutändan ändå ha en subversiv verkan.

KRISTINA FJELKESTAM
STOCKHOLMS UNIVERSITET

Queer brittisk konst: Passionerade konstnärsliv och kraftfulla föremål

Queer British Art 1861–1967. London: Tate Britain, 5 april – 1 oktober 2017, och Barlow, Clare (red.) *Queer British Art 1861–1967*. London: Tate Publishing 2017 (192 sidor)

ENDAST FEMTIO ÅR har gått sedan homosexuella handlingar avkriminaliserades i engelsk lag. Med anledning av jubileet 2017 visade konstmuseet Tate Britain i London en utställning om queera personers konstnärliga verksamhet under drygt 100 år – från avskaffandet av dödsstraff för sodomi år 1861 till 1967 års avkriminalisering. Tidsperioden sammanfaller med några av höjdpunkterna i den brittiska konsthistorien, men här ligger fokus på konst, hantverk och scenkonst som på ett eller annat sätt är kopplat till lesbiska, homosexuella, bi, trans* och queera identiteter. Utställningen är kronologiskt upplagd och får med flera av den brittiska konstens mest välkända queerklassiker: det sena 1800-talets bildvärld med androgyna figurer i pre-rafaelistisk stil, rättsgången mot Oscar Wilde, den myllrande kreativiteten kring scenkonst och populärmusik under decennierna kring 1920- och 1930-talen med inspelningar, dragframträdanden, dräkter, fotografier och porträtt. Här presenteras de sexuellt och konstnärligt experimenterande medlemmarna i Bloomsburygruppen och målningar av konstnärerna David Hockney och Francis Bacon med referenser till bögestetik och homoerotik.

Gluck, Self-Portrait, 1942. National Portrait Gallery, London

Även om framställningen till vissa delar kan påminna om en konventionell översikt av den brittiska konsthistorien, är det bara på ett ytligt plan. Vid sidan av välkända motiv av exempelvis Duncan Grant och Claude Cahun, hänger ett urval av konstverk som vanligtvis inte visas och dessutom presenteras en hel rad relativt okända konstnärskap. Jag fastnar särskilt för Gluck och Edward Burra, som jag hoppas få se

mer av på utställningar framöver. Den förstnämnda föddes som Hannah Gluckstein men antog namnet Gluck, vilket användes i utställningar och hennes arbete som medlem av The Fine Art Society. Stolthet och kompromisslöshet präglar blicken i hennes självporträtt, men också självkritik och självmedvetenhet. Nattlivets energi med soldater och sjömän av olika hudfärger fyller stora målningar av Burra från tidigt 1900-tal. Njutningens ambivalens skildras då inbjudande ögonkast, gester och kroppar blandas med kyliga masker och ett underliggande mörker. Ett av utställningsprojektets stora värden ligger i att ta fram kunskap om de enskilda konstnärskapen och deras inbördes relationer, men det finns en viss överbetoning av personhistoria i presentationen. Det är utan tvivel spännande och värdefullt att se porträtt av pionjärer som Radclyffe Hall, Vernon Lee, Henry Havelock Ellis och Edward Carpenter, men emellanåt riskerar temat att reduceras till ett porträttgalleri – som ett ”Vem är vem” för brittisk queerhistoria.

Men med jämna mellanrum bränner det till, särskilt när de föremål som visas inte bara illustrerar ett skeende, utan själva har varit aktiva i de queera gemenskapernas historia. Ett halssmycke i renässansstil med ett porträtt av poeten Katherine Bradley hade tillhört hennes livspartner poeten Edith Cooper (de kallade sig gemensamt för ”Michael Field”) och utfördes av det excentriska paret designern Charles Ricketts och konstnären Charles Shannon. Ett betydande föremål av en helt annan karaktär är en dörr från fängelset i Reading, som antas ha tillhört den cell där författaren Oscar Wilde satt av sitt straff. Den solida portens grova konstruktion målad i ljusgult gestaltar lagens begränsningar för queera liv och knyter på ett påtagligt vis an till utställningens avgränsningar. En subversiv lust präglar det projekt som dramatikern Joe Orton och skådespelaren Kenneth Halliwell ägnade sig åt under 1960-talet. Paret lånade hem böcker från det lokala biblioteket och försåg dem med nya omslag: kollage med inslag av turistbilder, gulliga katter, blombuketter, halvnakna män och kitschiga leksaker. De omklädda böckerna återlämnades och cirkulerade vidare till andra låntagare i sin nya skepnad. Här finns en av rötterna till dagens queera konst som vill plocka upp, göra om och röra runt i majoritetskulturens mönster.

Katalogen är en utmärkt följeslagare till utställningens urval av konstverk. Kortare essäer av forskare som Jack Halberstam (professor i engelska och genusstudier), Laura Doan (professor i kulturstudier och sexualitetsstudier) och Kobena Mercer (professor i konstvetenskap och afroamerikanska studier) ger perspektiv på ämnet och de varvas med fördjupande texter om de enskilda konstverken. Historier om det sociala livet och relationerna mellan konstnärerna, deras modeller och samlare belyser sammanhangen där konstverken tillkommit och funnits. Porträtten ger ansikte till dessa historier och interiörbilder och hemmiljöer ger dem plats. Men här finns även uppslag till de perspektiv som öppnar upp övergripande, tematiska och fördjupande frågeställningar. Urvalet av konstverk, föremål och berättelser påverkas av de identitetsbegrepp vi använder oss av när vi tittar bakåt, påminner Doan. Mercer diskuterar hur det koloniala arvet även formade det queera begäret efter en svart kropp hos flera konstnärer i Bloomsburygruppen.

Queer British Art lyfter fram nya konstnärskap och nya verk, men utställningsformen skiljer sig inte från museets övriga salar. Det stillsamma tilltalet kan förstås ge tyngd och allvar till ämnet, men det hade också varit ett utmärkt tillfälle att prova något mer experimentellt – hur skulle både de snäva villkorens begränsningar och den lustfyllda kreativitetens utrymmen ha kunnat iscensättas på ett nytt sätt? Det är en njutning att få ge sig hän åt de queera biografierna och nätverken, men jag saknar vidare diskussioner om estetiska strategier och om den queera tolkningen av konstverk, oavsett upphovspersonens sexualitet eller könsidentitet. Även om det finns mer att göra är både utställningen och katalogen värdefulla bidrag till en mer mångfaldig konsthistoria.

PATRIK STEORN
THIELSKA GALLERIET, STOCKHOLM

Hiv-blivandets känslolandskap

Ljungcrantz, Desireé *Skrubbsår: En berättelse om hur hiv föreställs och erfars i samtida Sverige* (diss.). Makadam 2017 (240 sidor)

DESIREÉ LJUNGCRANTZ AVHANDLING *Skrubbsår: En berättelse om hur hiv föreställs och erfars i samtida Sverige* (2017), framlagd vid Tema Genus vid Linköpings universitet, är som så mycket annan av dagens genusvetenskapliga forskning intersektionellt inriktad. Sara Ahmed, Judith Butler och inte minst Ljungcrantz huvudhandledare Nina Lykke är frekventa referenser i såväl inledningskapitlet som i den löpande analysen. Lika närvarande i texten är ett fenomenologiskt perspektiv på hälsa och sjukdom: upplevelser, erfarenhet, mening och kroppslighet är exempelvis några teman som studeras i relation till hiv. Studien använder sig av traditionella samhälls- och kulturvetenskapliga metoder – som intervjuer och närläsningar av ”populärkulturella berättelser” (Ljungcrantz 2017, 31) i form av två självbiografier och två dokumentärfilmer – men också av vad som skulle kunna beskrivas som autoetnografi: genom att systematiskt undersöka forskarens egna upplevelser och erfarenheter som en del av avhandlingens empiri vill studien närma sig en fördjupad förståelse av hiv. Ljungcrantz använder själv begreppen autofenomenografi och autofiktion, en typ av metod och gestaltning som används för att, som hon formulerar det, ”förmedla mina resultat, att skriva nära hiv, samtidigt som det belyser kunskapers situerade tillblivelse” (20).

Det vetenskapliga hantverket bakom intervjuerna beskrivs klart och tydligt. Ljungcrantz har valt att göra idealtyper, ”fiktiva personer” eller ”karaktärer” (36) baserade på intervjuerna, ett persongalleri som

återkommer genom avhandlingens olika kapitel. De citat som används i texten är dock exakt återgivna betonar Ljungcrantz, direkt hämtade från de tolv intervjuer som utgör intervjumaterialets samlade empiri. Greppet innebär givetvis en form av anonymisering. Jag uppfattar dock att huvudorsaken är analytisk och metodologisk, ett val som görs för att skriva fram en gemensam arena där olika materialtyper kan mötas, analyseras och relateras till varandra. För en annan viktig del av avhandlingens material är "de autofiktiva Desideriaberättelserna" (35), det vill säga de litterära eller poetiska texter som beskriver författarens alter ego Desideria – "en textuell kropp" (20) – som inramar och empiriskt starkt genomsyrar hela avhandlingen. De litterära textpartierna avser alltså att uttrycka och gestalta olika känslor hos författaren men också finna en distans till dessa, en spänning mellan närhet och avstånd som så att säga skrivs fram av både existentiella och analytiska skäl. "Det är i det kreativa skrivandets flöden, dess skiftande rytm, i ordlekar och bilder jag skriver nära hiv" (53), sammanfattar Ljungcrantz sitt tillvägagångssätt för hur den egna erfarenheten i litterär form kan läggas till grund för en vetenskaplig undersökning.

Och det är just närheten till hiv, till diagnosen och dess effekter om man så vill, som är avhandlingens grundläggande utgångspunkt. Ett första syfte blir därför att undersöka det "relationella hiv-blivandet" (30) som Ljungcrantz formulerar det, om hur hiv blir till och samskapas av individer och institutioner samt hur hiv som ett kroniskt sjukdomsfenomen erfars och framställs i en samtida nationell kontext. Individens vardagsliv hamnar här i centrum men också offentliga berättelser om hiv där individuella erfarenheter omgestaltas till en kollektiv och publik nivå. Det andra syftet uppfattar jag som mer metodologiskt, ett slags utforskande av den autofiktiva metodens analytiska räckvidd genom exemplet hiv. Studien fokuserar här på hur ett "poetiskt skrivande" kan generera "analyser, teman och forskningsreflektioner", hur ett skönlitterärt inspirerat gestaltade kan "*forma och formulera kunskaper på kännbara, icke-distanserade sätt*" (32).

Ljungcrantz avhandling lägger sig uppenbart nära den ambition att beforska känslor som ibland betecknas som den "affektiva vändningen".

Kortfattat innebär detta en ökad uppmärksamhet på vilken betydelse känsloliv och kroppslighet har för vårt sätt att förstå oss själva och vår omvärld, för hur känslor och samhällsstruktur ömsesidigt formar – och omformar – varandra. Historiker har dock länge utforskat framför allt svunna tiders känslövärldar – Johan Huizinga och Norbert Elias brukar lyftas fram som pionjärer – men också företrädare för den klassiska svenska kvinnohistoriska forskningen som Karin Westman Berg visade tidigt på de egna upplevelsernas värde i vetenskapliga sammanhang, Westman Berg ofta förknippad med slagordet ”Gråt inte – Forska!” efter namnet på en antologi från 1979. Engagemanget – såväl de emotionella som det politiska – är tydligt även i Ljungcrantz text. ”Ambitionen”, skriver hon uttryckligen, ”är att min studie i någon mån kan inspirera till förändring och nyansering av samhällets syn på hiv” (30).

Hur utfaller då Ljungcrantz analys av vår tids föreställningar om hiv och hur hiv erfars av personer med hiv – spårbara genom samtal med informanter, i populärkultur och genom den individuella röstens erfarenheter? Och vilka nyanser av att hur det är att leva med hiv i dag är det som presenteras, vilka mönster framträder och hur analyseras dessa i avhandlingstexten?

En styrka i avhandlingen är det fenomenologiska perspektivet, i texten presenterad som en analys som fokuserar på ”orienteringar, kroppslighet och känslomässiga dimensioner i de levda erfarenheterna” (62). Avhandlingens huvudmaterial är här intervjuerna men också de så kallade ”Desideriaberättelserna”, det vill säga de textpartier som baseras i författarens egna erfarenheter – om än återberättade och sammanställda i en mer litterär form. Såväl citaten som de inspränga partier där författarens framskrivna karaktär Desideria kommer till tals ger avhandlingstexten en stark närhet, en påtaglig innanför-skinnet-presentation som visar på metodvalets styrka. Analysen av det populärkulturella materialet utförs på ett liknande sätt, det vill säga med ambitionen att genom berättelserna närma sig hur hiv kan kännas men också förklaras och förstås i relation till samtida maktordningar.

En av avhandlingens viktigaste slutsatser är att en hiv-diagnos – trots att många av de intervjuade inledningsvis ofta uttrycker att hiv inte

är en så stor sak – ännu i dag kan ha ett mycket stor inflytande på enskilda människors liv. Hiv drar alltså individen åt olika håll, påverkar såväl relationer och livsval som självbild och identitet. Tankar kring exempelvis virusets medicinska dimensioner, inte minst oron för att föra viruset vidare men också de existentiella och juridiska följderna av en allt effektivare behandling som i princip kan sänka virusnivån under mätbarhetens gräns, gestaltas tydligt genom Ljungcrantz täta beskrivningar av hur hiv utspelas – eller levs och erfars – i människors vardag. Avhandling visar alltså att hiv fortfarande, lite slarvigt uttryckt, inte är en diagnos bland andra.

DAVID THORSÉN
STOCKHOLMS UNIVERSITET

REDAKTION / EDITORS LAMBDA NORDICA

JENNY BJÖRKLUND är sedan 2012 en av *lambda nordicas* chefredaktörer. Hon är fil.dr. och docent i litteraturvetenskap och arbetar som lektor i genusvetenskap vid Uppsala universitet. Hennes forskningsintressen är bland annat litteratur (1900-talets och samtida), kulturstudier, queerteori, feministisk teori och kroppsteori. Hennes avhandling handlar om de kvinnliga lyrikerna i det svenska litterära fyrtioåret, och hon har varit medredaktör för en antologi om Agnes von Krusenstjerna. Hon arbetar för närvarande med ett projekt om familj i svensk 2000-talslitteratur. Hennes senaste bok är *Lesbianism in Swedish Literature: An Ambiguous Affair* (Palgrave Macmillan 2014).

JENNY BJÖRKLUND is editor-in-chief of *lambda nordica* since 2012. She holds a PhD in Comparative Literature and is Associate Professor of Gender Studies at Uppsala University. Her research interests include 20th century and contemporary literature, cultural studies, queer theory, feminist theory, and body/embodiment theory. She has published a book on female poets and Swedish modernism, and she is the co-editor of a critical anthology of essays on the Swedish feminist writer Agnes von Krusenstjerna. She is currently at work with a project on family in 21st century Swedish literature. Her latest book is *Lesbianism in Swedish Literature: An Ambiguous Affair* (Palgrave Macmillan 2014).

ULRIKA DAHL är en av *lambda nordicas* chefredaktörer sedan 2009. Hon är kulturanropolog och professor i genusvetenskap vid Uppsala Centrum för Genusvetenskap. Dahl har bland annat forskat om jämställdhet och heteronormativitet, genusvetenskapens framväxt i Norden, inom kritiska femininitetsstudier och om intersektionella perspektiv på queera femininiteter. Bland hennes publikationer finns böckerna *Geopolitics of Nordic and Russian Gender Research 1975–2005* (med Ulla Manns och Marianne Liljeström, Södertörn 2016) *Skamgrepp: Femme-inistiska Essäer* (Leopard, 2014) och *Femmes of Power: Exploding Queer Femininities* (med Del LaGrace Volcano, Serpent's Tail

2008). Dahls artiklar har publicerats ibland annat *Feminist Theory*, *Sexualities*, *Somatechnics*, *Paragraph*, *NORA*, *Tidskrift för genusvetenskap* och *Gender, Place and Culture* samt i olika antologier. Just nu slutför hon projektet *Queer(y)ing Kinship in the Baltic Region*, där hon studerar ickekonventionella queera familjeformationer utifrån intersektionella perspektiv.

ULRIKA DAHL has served as editor for *lambda nordica* since 2009. She is a cultural anthropologist and Professor of Gender Studies at the Centre for Gender Research at Uppsala University. Dahl has worked on among other things, gender equality and heteronormativity, formations of gender studies in the Nordic region on critical femininity studies and intersectional perspectives on queer femininities. Among her publications are the monographs *Geopolitics of Nordic and Russian Gender Research 1975–2005* (with Ulla Manns and Marianne Liljeström, Södertörn 2016), *Skamgrepp: Femme-inistiska Essäer* (Leopard 2014), and *Femmes of Power: Exploding Queer Femininities* (with Del LaGrace Volcano, Serpent's Tail 2008). Dahl's articles have been published in among other journals *Feminist Theory*, *Sexualities*, *Somatechnics*, *Paragraph*, *NORA*, *Tidskrift för genusvetenskap*, and *Gender, Place and Culture* and in different anthologies. Currently she is completing the project *Queer(y)ing Kinship in the Baltic Region*, where she studies non-conventional queer family formations from intersectional perspectives.

ANN-SOFIE LÖNNGREN är *lambda nordica*s bokredaktör sedan 2011. Hon är docent i litteraturvetenskap och arbetar som forskare och lärare vid Uppsala universitet. Hennes vetenskapliga intressen är nordisk litteratur efter 1880, queera perspektiv och djur/människa studier. Hon har publicerat artiklar på svenska och engelska i forskningstidskrifter som *NORA*, *Contagion: Journal of Culture, Mimesis, and Violence* och *lambda nordica*. Dessutom har hon varit redaktör för flera antologier och tidskriftsnummer. Hennes senaste bok är *Following the Animal: Power, Agency, and Human-Animal Transformations in Modern, Northern European Literature* (Cambridge Scholars Publishing 2015).

ANN-SOFIE LÖNNGREN is *lambda nordica*'s book editor since 2011. She is an Associate Professor in Literature and is working as a researcher and university lecturer at Uppsala University. Her research interests are Nordic 20th century literature, queer studies, and human-animal studies. She has published articles in Swedish and English in research journals such as *NORA*, *Contagion: Journal of Culture, Mimesis, and Violence*, and *lambda nordica*. Moreover, she has edited a number of anthologies and journal issues. Her most recent book is *Following the Animal: Power, Agency, and Human-Animal Transformations in Modern, Northern European Literature* (Cambridge Scholars Publishing 2015).

OM LAMBDA NORDICA

Tidskriften *lambda nordica*, grundad 1989, är en sakkunniggranskad nordisk vetenskaplig tidskrift som presenterar humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning med anknytning till homo/lesbiska/bi/trans och queerstudier. *lambda nordica* strävar efter att främja dialogen mellan etablerade och yngre forskare med syftet att inspirera till ökad HLBTQ-forskning i Norden samt att bidra till öppnandet av nya forskningsfält inom området. Tidskriften introducerar och recenserar också internationell HLBTQ-litteratur.

Utgivning sker fyra gånger per år, varav ett av numren vanligtvis är ett dubbelnummer. Vid en prenumeration betalar institutioner 650 SEK per år. Privatpersoner betalar 275 SEK per år och får då även medlemskap i Föreningen Lambda Nordica. Beställning görs på webbplatsen www.lambdanordica.org eller via mail till prenumeration@lambdanordica.org. Ange namn och adress.

VILL DU SKRIVA FÖR LAMBDA NORDICA?

Manuskript inom tidskriftens ämnesområde som inte varit publicerat tidigare kan e-postas som Word-fil till redaktionen (info@lambdanordica.org eller en av redaktörerna). Redaktörerna läser och bedömer huruvida artikeln ska vidarebefordras till en anonym sakkunnig. Denna process kan ta flera månader. Redaktionen förbehåller sig rätten att avvisa texter som inte motsvarar rimliga vetenskapliga eller språkliga krav. Bilder eller illustrationer (minst 300 dpi) kan antingen mejlas som JPG-filer eller skickas till redaktionen på CD-R (PC eller Macintosh, Windows eller kompatibelt). Skicka inga originalbilder. Författaren ansvarar själv för eventuella kostnader för bildrättigheterna och bör själv söka tillstånd för detta.

Omfång och språk: Antalet ord bör vara mellan 5 000 och 7 000 inkl. noter och källförteckning. Använda språk är svenska, norska och danska, med en kort sammanfattning på engelska. I vissa fall accepteras även artiklar på engelska, och då med en längre sammanfattning som redaktionen översätter till svenska. Punkt användes efter förkortningar. Bok- och tidskriftstitlar kursiveras (spärning eller understrykning får ej användas). Artiklar eller bokkapitel skrivs mellan citattecken. Längre citat återges i mindre grad med indrag

och utan omgivande citattecken. Lämna blankrad både före och efter blockcitat. Citat översätts till ett nordiskt språk om det inte rör sig om en litterär text eller artikel på engelska. Lämna en blankrad före ny rubrik och ingen blankrad efter ny rubrik.

Illustrationer ser redaktionen gärna att texten kompletteras med. Bilderna lämnas i form av lätt reproducerbara diagram eller dylikt, respektive högupplösta fotografier eller digitalt överförda bilder.

För ytterligare skrivanvisningar, se hemsidan www.lambdanordica.org.

Korrektur: Författare bör vara medvetna om att manuskriptet kan bli föremål för språklig redigering före publicering. Alla ev. ändringar underställs författaren i ett digitalt korrektur, som typografiskt inte behöver motsvara den i slutversionen tryckta texten. Inga textförändringar (utom nödvändiga rättningar av sakfel) får göras i det översända korrekturet. Språkgranskning av engelska texter åvilar och bekostas av författaren.

Författaren erhåller ett exemplar av den tryckta utgåvan. Fler exemplar kan beställas från redaktionen.